

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
στη Φορολογική και Χρηματοοικονομική Διοίκηση
Στρατηγικών Αποφάσεων**

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

Διπλωματική Εργασία

**Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ
Η παγκόσμια οικονομική προοπτική υπό το πρίσμα της πανδημίας του
κορονοϊού (COVID-19)**

της φοιτήτριας

Οικονόμου Μαρίας Νεκταρίας του Αριστείδη

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιωάννης Ταμπακούδης

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στη
Φορολογική και Χρηματοοικονομική Διοίκηση Στρατηγικών Αποφάσεων

Σεπτέμβριος 2022

Στον σύζυγό μου Δημήτρη

*Στα Κινέζικα, η λέξη «κρίση» γράφεται με δύο γράμματα. Το ένα σημαίνει
κίνδυνος και το άλλο σημαίνει ευκαιρία.*

Τζων Κέννεντυ, 1917-1963, Αμερικανός πρόεδρος [1961-1963]

Ευχαριστίες

Καμιά εργασία δεν ολοκληρώνεται χωρίς την συμβολή, υποστήριξη ή ακόμη και ανοχή πολλών, οι οποίοι είτε ηθελήμενα, είτε ανεπίγνωστα επηρεάζουν και επηρεάζονται. Θερμές λοιπόν ευχαριστίες οφείλω να εκφράσω στον ελλογιμώτατο κ. Ιωάννη Ταμπακούδη, Επίκουρο Καθηγητή του τμήματός μας, για την ανάθεση της εργασίας και τη συνεργασία μας μέχρι την ολοκλήρωσή της. Οι πολύτιμες συμβουλές του διευκόλυναν τη διαπραγμάτευση του θέματος και την περιθρίγκωσή του στο γνωστικό μας αντικείμενο. Τις ευχαριστίες μου εκφράζω και στον ελλογιμώτατο κ. Θεοφάνη Καραγιώργο, Τακτικό Καθηγητή επίσης του τμήματός μας, για τις ευκαιρίες που μου έδωσε στην επιστημονική και επαγγελματική μου κατάρτιση.

Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Λαρίσης και Τυρνάβου κ.κ. Ιερώνυμο, τόσο για την ηθική υποστήριξή του στη διεκπεραίωση του εν λόγω εγχειρήματος όσο και για την ειλικρινή αφοσίωσή του και εμπιστοσύνη του. Ακόμα, θα ήταν παράλειψη να μην εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου προς τον φίλο και σύζυγό μου Δημήτρη Μουσαφείρη για την πολύτιμη βοήθειά του και για την αμέριστη κατανόηση του. Πράγματι, η ενθάρρυνση και η εμπιστοσύνη που έμπρακτα μου έδειξε ήταν καταλυτικές για τη συνέχεια της προσπάθειας και την πραγματοποίηση του στόχου μου.

Αυτονόητες είναι οι ευχαριστίες προς τους σεβαστούς μου γονείς και τα αγαπημένα μου αδέλφια για το υποστηρικτικό οικογενειακό κλίμα και τη γενικότερη πνευματική ενίσχυση τόσο κατά τη συγγραφή της παρούσας εργασίας όσο και καθ' όλη τη διάρκεια της ακαδημαϊκής μου πορείας. Βέβαια, η απαρίθμηση όλων εκείνων των φίλων και συγγενών που συνειδητά ή ασυνειδήτα συνέβαλαν -ο καθένας με τον δικό του τρόπο- στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας είναι αδύνατη, λόγω του περιορισμένου χώρου της σύντομης αυτής εισαγωγής.

Ομολογώ λοιπόν ότι η ολοκάρδια ευγνωμοσύνη μου αν και εκφράζεται με τρόπο συνοπτικό δεν είναι παρά μια ελάχιστη αναγνώριση σε εκείνους οι οποίοι αποδείχθηκαν έως το τέλος συνεπείς και αναντικατάστατοι συνεργάτες.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο μία κατάσταση έκτακτης ανάγκης επεμβαίνει στην οικονομία και πως τα κράτη αναγκάζονται σε στενά χρονικά περιθώρια και με δυσανάλογους οικονομικούς πόρους να αντιμετωπίσουν τις καταστάσεις αυτές. Στο πρώτο μέρος, γίνεται μία σύντομη παρουσίαση και εξέταση διαφόρων γεγονότων που ιστορικά έχουν καταγραφεί ως σημεία αναφοράς στην παγκόσμια οικονομική ιστορία, γίνεται στατιστική παρουσίαση των επιδρώντων μεγεθών ενώ εξετάζονται και οι αναληφθείσες δράσεις αντιμετώπισής τους από τα πληττόμενα κράτη.

Στο δεύτερο μέρος, εξετάζεται η υφιστάμενη κατάσταση έκτακτης ανάγκης, αυτή της πανδημίας από τον κορονοϊό COVID-19. Μελετώνται οι επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία από την εμφάνιση του κορονοϊού τον Δεκέμβριο του 2019 στην Κίνα, την μεταφορά του στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο τέλη Ιανουαρίου του 2020 και την εμφάνισή του στην Ελλάδα από τον Μάρτιο του 2020. Στην παρούσα εργασία, τα μεγέθη παρουσιάζονται και αναλύονται τόσο από χρηματοοικονομικής όσο και από λογιστικής πλευράς. Γίνεται προσπάθεια εξέτασης των οικονομικών μεταβολών είτε με θετικό είτε με αρνητικό πρόσημο καθώς το γεγονός είναι ακόμα σε εξέλιξη. Μελετάται ο τρόπος αντίδρασης μεμονωμένα κρατών και συνολικά της διεθνούς κοινότητας στην προοπτική της διάσωσης της οικονομίας της κάθε χώρας.

Προσπαθούμε μέσα από στατιστικά παραδείγματα συγκεκριμένων χώρων ή μοναδικών εταιριών να κατανοήσουμε στην πράξη το φαινόμενο και να εξάγουμε συμπεράσματα όχι με βάση τον καταθλιπτικό συναισθηματισμό μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης, αλλά στην πραγματική απεικόνιση μεγεθών και δεδομένων τα οποία με τρόπο αντικειμενικό και πέραν πάσης αμφιβολίας αποτυπώνουν τάσεις, παραμέτρους και δυνατότητες που στην αρχή της κρίσης δεν ήταν καν προβλέψιμες, αποτυπώθηκαν όμως στα πλαίσια της εντωμεταξύ κτηθείσας εμπειρίας.

Abstract

The purpose of this paper is to probe the way in which a state of emergency affects the economy and how the states are compelled to confront with such a situation both within tight time frames and disproportionate financial resources. The first part of this paper, consists of a brief presentation and parley of various events that have historically been recorded as benchmarks as far as the world economic history is concerned. A statistical presentation of the influential figures takes place, along with a retrospection of the actions taken by the affected countries.

The second part deals with the current state of emergency, that of the COVID-19 coronavirus pandemic. The subjects discussed are the results of the pandemic on the global economy from December 2019, when it commenced in China, its transmittal to the European continent at the end of January 2020 and its deployment in Greece since March 2020. In this study the referred-to findings are presented and analyzed from the financial as well as the accounting point of view. Our effort consists of examining the economic variation, both positive and negative, while the current event is still in progress. The means of reaction, not only of states individually, but of the international community in general, is studied under the perspective of bailing out national economies.

We are attempting through statistical examples from various sectors or individual companies to understand practically the phenomenon and to draw conclusions, not on the basis of the depressing emotionalism of the present state of emergency, but on the actual depiction of quantities and data which in an objective way and beyond any doubt imprint trends, parameters and possibilities, that at the beginning of the crisis were not even predictable, but are now captured as experience gained in the meantime.

Πίνακας Περιεχομένων

ΜΕΡΟΣ Α΄	3
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ	3
Κεφάλαιο 1^ο	3
Έννοια κατάστασης έκτακτης ανάγκης	3
1.1 Ορισμός κατάστασης έκτακτης ανάγκης	3
1.2 Αντιμετώπιση κατάστασης έκτακτης ανάγκης.....	6
1.2.1 Αρχή της επιφύλαξης του νόμου.....	7
1.2.2 Αρχή της αναλογικότητας.....	7
1.2.3 Απαγόρευση παραβίασης του πυρήνα του δικαιώματος.....	9
1.3 Ορισμός οικονομικής κατάστασης έκτακτης ανάγκης.....	10
Κεφάλαιο 2^ο	15
Παραδείγματα οικονομιών σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης	15
2.1 Η Μεγάλη Ύφεση (1929-1939)	15
2.2 Ισπανική Γρίπη (1918-1919).....	20
2.3 Chernobyl (1986)	22
2.4 Χρηματοπιστωτική κρίση του 2008	24
Κεφάλαιο 3^ο	29
Συμπεριφορά κρατών σε περιόδους έκτακτης ανάγκης	29
3.1 Αντιμετώπιση καταστάσεων οικονομιών έκτακτης ανάγκης από χώρες του εξωτερικού και κράτη-μέλη.....	29
3.1.1 Αντιμετώπιση οικονομικών κρίσεων	30
3.1.2 Αντιμετώπιση κοινωνικών κρίσεων	32
ΜΕΡΟΣ Β΄	34
ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΕΚΤΑΚΤΗ ΑΝΑΓΚΗ	34
Κεφάλαιο 4^ο	34

Οι επιδράσεις της πανδημίας του κορονοϊού στον άνθρωπο	34
4.1 Ιστορική αναδρομή	34
4.2 Συνέπειες της πανδημίας στη ζωή του ανθρώπου	36
4.2.1 Επιδράσεις του ιού στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου	36
4.2.2 Επιδράσεις του ιού στην ψυχική υγεία του ανθρώπου.....	38
4.2.3 Επιδράσεις του ιού στον τρόπο εργασίας του ανθρώπου.....	42
Κεφάλαιο 5^ο.....	50
Η παγκόσμια οικονομία υπό το πρίσμα της πανδημίας του κορονοϊού	50
5.1 Οικονομικές συνέπειες της πανδημίας ανά τον κόσμο	50
5.2 Οικονομικές συνέπειες της πανδημίας στην Ελλάδα	84
Κεφάλαιο 6^ο.....	89
Αντιμετώπιση της πανδημίας από οικονομικής πλευράς.....	89
6.1 Η αντιμετώπιση του ιού στην Ε.Ε.	89
6.2 Η αντιμετώπιση του ιού στην Ελλάδα	95
Κεφάλαιο 7^ο.....	99
Κριτική αξιολόγηση των μεθόδων αντιμετώπισης της πανδημίας ανά τον κόσμο	99
7.1 Κριτική αξιολόγηση των μεθόδων αντιμετώπισης της πανδημίας μεταξύ Κίνας και Ε.Ε.	99
7.2 Κριτική αξιολόγηση των μεθόδων αντιμετώπισης της πανδημίας μεταξύ Ε.Ε. και Ελλάδας.....	100
Κεφάλαιο 8^ο.....	104
Συμπεράσματα.....	104
Βιβλιογραφία	106

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 5.1 Η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη από το 2020-2023 σε ποσοστά σε κράτη-μέλη του ΟΟΣΑ και μη	56
Πίνακας 5.2 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Αυστρία	63
Πίνακας 5.3 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στο Βέλγιο	64
Πίνακας 5.4 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Βουλγαρία	65
Πίνακας 5.5 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Τσεχία	66
Πίνακας 5.6 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Δανία	67
Πίνακας 5.7 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Εσθονία.....	68
Πίνακας 5.8 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Φινλανδία	69
Πίνακας 5.9 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Γαλλία	71
Πίνακας 5.10 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Γερμανία.....	72
Πίνακας 5.11 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ουγγαρία	73
Πίνακας 5.12 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ισλανδία.....	74
Πίνακας 5.13 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ιρλανδία	75
Πίνακας 5.14 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ιταλία.....	76
Πίνακας 5.15 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Νορβηγία	77
Πίνακας 5.16 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Ρουμανία	79
Πίνακας 5.17 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ισπανία	80
Πίνακας 5.18 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Σουηδία	81
Πίνακας 5.19 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ελβετία	82
Πίνακας 5.20 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Τουρκία	83
Πίνακας 5.21 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα.....	88

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 5.1 Η προβολή του παγκόσμιου ΑΕΠ και του ΑΕΠ των χωρών του ΟΟΣΑ από τον Νοέμβριο του 2019 έως και τον Δεκέμβριο του 2021	57
Εικόνα 5.2 Αυτοκινητοβιομηχανική παραγωγή και πωλήσεις από το 2019 έως το 2021 σε Ευρωζώνη, Γερμανία, Ιαπωνία, ΗΠΑ.....	58
Εικόνα 5.3 Διαταραχές στην εφοδιαστική αλυσίδα	59
Εικόνα 5.4 Η επίδραση των διαταραχών της εφοδιαστικής αλυσίδας στο παγκόσμιο εμπόριο .	59
Εικόνα 5.5 Αποτύπωση των τιμών πετρελαίου, φυσικού αερίου και άνθρακα από τον Ιούνιο του 2020 έως και τον Νοέμβριο του 2021	60
Εικόνα 5.6 Ποσοστιαία μεταβολή του πληθωρισμού ανά έτος σε ανεπτυγμένες (Α.) και αναδυόμενες (Β.) οικονομίες	61
Εικόνα 5.7 Αποτύπωση του χρηματοοικονομικού τομέα	62
Εικόνα 5.8 Δημοσιονομικοί δείκτες σε αναδυόμενες οικονομίες	62

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1 Οι φάσεις του οικονομικού κύκλου	12
Διάγραμμα 2.1 Πραγματικό ΑΕΠ ανά κεφάλαιο, ΗΠΑ 1919-1930.....	17
Διάγραμμα 2.2 Ιστορικό διάγραμμα του δείκτη DJIA.....	18
Διάγραμμα 2.3 Ποσοστά ανεργίας σε ΗΠΑ και Καναδά, 1921-1943	19
Διάγραμμα 3.1 Επιτόκια παρέμβασης.....	31
Διάγραμμα 3.2 Ύψος συνολικού ενεργητικού Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ	31
Διάγραμμα 4.1 Ποσοστά συμμετεχόντων χωρών	39
Διάγραμμα 4.2 Ποσοστά αποτελεσμάτων έρευνας.....	39
Διάγραμμα 4.3 Ποσοστά αποτελεσμάτων έρευνας.....	40
Διάγραμμα 4.4 Ποσοστά συμμετεχόντων στην έρευνα που έχασαν την εργασία τους στη διάρκεια της πανδημίας ανά χώρα στην Ε.Ε.....	43
Διάγραμμα 4.5 Ποσοστά συμμετεχόντων που έμειναν άνεργοι από την έναρξη της πανδημίας ανά φύλο, ηλικία, καθεστώς απασχόλησης και εκπαίδευση.....	43
Διάγραμμα 4.6 Ποσοστά μείωσης ωρών εργασίας ανά κλάδο από τον Απρίλιο του 2020 έως και τον Ιούλιο του 2020	44
Διάγραμμα 4.7 Ποσοστό πιθανοτήτων Απριλίου και Ιουλίου να χάσει κάποιος τη δουλειά του τους επόμενους τρεις μήνες ανά χώρα.....	45
Διάγραμμα 4.8 Ισορροπία επαγγελματικής και προσωπικής ζωής ανά φύλο και ηλικία παιδιών τον Ιούλιο 2020 (%).....	46
Διάγραμμα 4.9 Ικανοποίηση από τη ζωή των ερωτηθέντων ανά χώρα	47
Διάγραμμα 4.10 Ποσοστό αισιοδοξίας των ερωτηθέντων για το μέλλον τους ανά χώρα	48
Διάγραμμα 5.1 Ποσοστό ανεργίας από Ιανουάριο 2019 έως Δεκέμβριο 2021.....	52
Διάγραμμα 5.2 Μακροοικονομικός δείκτης ανθεκτικότητας της Κίνας από το πρώτο τρίμηνο του 2020 έως το πρώτο τρίμηνο του 2021.....	53
Διάγραμμα 5.3 Γράφημα προσαρμογής της προβλεπόμενης τιμής του κινεζικού ΑΕΠ (GDPF) και της πραγματικής αξίας (GDP) από το 1990 έως και το 2020	54
Διάγραμμα 5.4 Ποσοστιαία μεταβολή της αγοράς εργασίας ανά χώρα του ΟΟΣΑ μεταξύ του τέταρτου τριμήνου του 2019 και του δεύτερου τριμήνου του 2021	57
Διάγραμμα 6.1 Χρηματοδοτική στήριξη Ε.Ε. μέσω SURE	92

Εισαγωγή

Τομές στην παγκόσμια οικονομική ιστορία και την εξέλιξή της αποτελούν οι κατά καιρούς εμφανιζόμενες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, οι οποίες με τρόπο νομοτελειακό επιφέρουν οικονομικές συνέπειες. Η ίδια η ένταση μάλιστα των οικονομικών επιπτώσεων συνιστά εν τέλει την κατάσταση έκτακτης οικονομικής ανάγκης. Συνήθως αιφνίδια, καθώς οι καταστάσεις έκτακτης ανάγκης δεν προβλέπονται αλλά ενσκήπτουν, η οικονομική υποδομή και ο αντίστοιχος προγραμματισμός κρατών ή και υπερκρατικών οργανισμών πλήττονται και ανατρέπονται, ιδίως στο μέτρο που δεν τελεσφορούν άμεσα οι από την κρίση προκύπτουσες ευκαιρίες. Η οικονομική ιστορία μάς διδάσκει πως η χρονική διάρκεια των καταστάσεων έκτακτης ανάγκης επιβαρύνει τις οικονομικές και κοινωνικές απώλειες, αλλά και ενεργοποιεί αντίστοιχα αντανακλαστικά για την υπέρβασή τους. Γεγονός είναι πως όταν η κάθε κατάσταση έκτακτης ανάγκης προκαλεί και κατάσταση έκτακτης οικονομικής ανάγκης συμβαίνουν απρόβλεπτες μεταβολές και δομικές ανατροπές στις οικονομίες και την οργάνωση των κρατών.

Η εν λόγω εργασία σκοπό έχει να μελετήσει την παγκόσμια οικονομική προοπτική υπό το πρίσμα της πανδημίας του κορονοϊού (COVID-19), θέτοντας εξαρχής ως βασικό πιστευμα τη θεώρηση ότι μία πανδημία δημιουργώντας μία κατάσταση έκτακτης ανάγκης επηρεάζει τα οικονομικά δεδομένα για το διάστημα που διαρκεί αλλά και για τα μετέπειτα χρόνια. Βέβαια, αν και επιφέρει δυσάρεστες επιπτώσεις στην οικονομία και σε πολλά επίπεδα της δημόσιας ζωής, αποτελεί ευκαιρία για ανάπτυξη συγκεκριμένων τομέων και μεγεθών, ικανών να παράξουν πλούτο και να αντισταθμίσουν τις αντίστοιχες απώλειες. Η παρούσα εργασία στη δεδομένη έκτασή της, λόγω της πρόσβασης σε περιορισμένα στοιχεία, της εξέλιξης ακόμη της πανδημίας και της μη αποτύπωσης των αντίστοιχων μεγεθών, δεν αποτελεί παρά μια προσπάθεια προσέγγισης στο διαπραγματευόμενο θέμα. Ωστόσο, παρέχει μια νηφάλια και αντικειμενική προσέγγιση της παρούσας κατάστασης έκτακτης οικονομικής ανάγκης από την οποία μπορούν να εξαχθούν ασφαλή και ικανά συμπεράσματα.

Στο πρώτο, λοιπόν, μέρος της εργασίας ασχολούμαστε με την έννοια των καταστάσεων έκτακτης ανάγκης και τον τρόπο με τον οποίο αυτές μεταλλάσσονται σε καταστάσεις έκτακτης οικονομικής ανάγκης. Στη συνέχεια αναφέρονται και αναλύονται ενδεικτικές καταστάσεις, οι οποίες επηρεάζουν έως σήμερα τα οικονομικά μεγέθη αλλά και τον τρόπο της οικονομικής σκέψης. Παρατίθενται ιστορικά έκτακτα οικονομικά γεγονότα και η εξέλιξή τους, καθώς και οι συνέπειές τους στην κοινωνία και την

οικονομία. Ερευνώνται οι τρόποι αντιμετώπισης από τις αρμόδιες κρατικές αρχές και τον ιδιωτικό τομέα, με έμφαση στο κατά πόσο υπήρξαν επιτυχείς ή όχι. Τέλος, εξετάζεται η επίδραση και η επιβίωση των μεταβολών αυτών σε βάθος χρόνου.

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας επικεντρωνόμαστε στα μέχρι στιγμής γνωστά στοιχεία γύρω από την πανδημία του κορονοϊού, γνωστού και ως COVID-19. Η ροή των στοιχείων ξεκινά από την πρώτη του εμφάνιση τον Δεκέμβριο του 2019 στην πόλη Γουχάν της Κίνας. Παρακολουθούμε την εξάπλωσή του στον υπόλοιπο κόσμο και τις πρώτες αντιδράσεις κρατών και οικονομιών. Ταυτόχρονα, γίνεται αναφορά στα όσα έχουν πιθανολογηθεί και στα όσα έχουν μέχρι τώρα είτε διασταυρωθεί ως ισχυρά είτε απορριφθεί ως ανυπόστατα. Η αναφορά στα τελευταία κρίθηκε απαραίτητη καθώς αυτά είναι που δημιουργούν το πολύ σημαντικό για την δρομολόγηση οικονομικών εξελίξεων ψυχολογικό κλίμα. Με βάση τα δεδομένα στοιχεία ερευνάται η αντίδραση των οικονομιών ευρωπαϊκών χωρών και της Ελλάδας. Τέλος, επιχειρείται μία κριτική αποτίμηση των ανωτέρω ενεργειών.

Καταληκτικά, διατυπώνονται συμπεράσματα τα οποία αφορούν στη μέχρι τώρα παρατήρηση και εξέλιξη της πανδημίας και των οικονομικών της συνεπειών, με την επιφύλαξη ότι καθώς το φαινόμενο δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί δεν μπορούμε να το μελετήσουμε στην ολότητά του, αλλά και με την επίγνωση ότι πολλά από τα αποτελέσματά του θα διαπιστωθούν σε βάθος χρόνου μετά τη λήξη του.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Κεφάλαιο 1^ο

Έννοια κατάστασης έκτακτης ανάγκης

1.1 Ορισμός κατάστασης έκτακτης ανάγκης

Σύμφωνα με τον Ιταλό φιλόσοφο Giorgio Agamben (Σύγχρονα Θέματα, 2004, σελ. 5) *«ακόμη και ο ορισμός της έννοιας (ενν. της έκτακτης ανάγκης) είναι περίπλοκος, καθώς βρίσκεται στο μεταίχμιο δικαίου και πολιτικής. Σύμφωνα με μία διαδεδομένη αντίληψη, η κατάσταση έκτακτης ανάγκης εντοπίζεται σε ένα διφορούμενο και ασαφές περιθώριο, στη συμβολή μεταξύ του δικαιοῦ και του πολιτικού, και αποτελεί σημείο ανισορροπίας μεταξύ δημοσίου δικαίου και πολιτικού γεγονότος»*. Παρά ταῦτα, είναι πολύ σημαντικό να προσδιορισθούν τα ὅρια μέσα στα οποία διαμορφώνεται η έννοια της κατάστασης έκτακτης ανάγκης και οι τομείς που επηρεάζει, καθώς αυτό έχει ως συνέπεια να ελεγχθούν τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν για την αντιμετώπισή της με ὄρους πολιτικής ἢ με ὄρους δικαίου και μάλιστα συνταγματικότητας. Για το λόγο αυτό, η έκτακτη ανάγκη παρουσιάζεται ως *«νομική μορφή εκείνου που δεν μπορεί να έχει νομική μορφή»* (Giorgio Agamben, Σύγχρονα Θέματα, 2004, σελ. 5).

Κατά τον Schmitt (1922, ελλ. εκδ. 1994, σελ. 27): *«η κατάσταση έκτακτης ανάγκης (εξαίρεσης) παραμένει κάτι διαφορετικό από την αναρχία και το χάος, υπό τη νομική έννοια εξακολουθεί να υφίσταται μια τάξη, ἔστω κι αν δεν συνιστά ἔννομη τάξη»*. Με ἄλλα λόγια, ο Schmitt συσχετίζει ἄμεσα τους ὄρους κυριαρχίας με την κατάσταση έκτακτης ανάγκης, διευκρινίζοντας ὅτι στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης δεν καταλύεται η κυριαρχία, δηλαδή δεν ακυρώνεται η αρμοδιότητα ἄσκησης εξουσίας, ἀπλᾶ ο κυρίαρχος αποφασίζει μέτρα και μέσα με σκοπό την ἔξοδο ἀπὸ την κατάσταση έκτακτης ανάγκης (κατάσταση εξαίρεσης) στηριζόμενος ὄχι σε θετικό δίκαιο, ἀλλὰ διαπλάθοντας δίκαιο που θα τον διευκολύνει στην ἔξοδο ἀπὸ την δυσχερή κατάσταση. Αυτό, δικαιολογεί ἀκόμη και την

αναστολή κανόνων δικαίου για όσο χρονικό διάστημα επικρατεί αυτή η κατάσταση κατά τα μέτρα που λαμβάνει ο κυρίαρχος.

Ο Agamben (2004) θεωρεί πως η κατάσταση έκτακτης ανάγκης -ή όπως ο ίδιος την αναφέρει- η κατάσταση εξαίρεσης προέρχεται ιστορικά από ένα θεσμό του ρωμαϊκού δικαίου το *iustitium* [Δικαιοστάσιο]. Σύμφωνα με αυτόν το θεσμό, όταν η ρωμαϊκή Σύγκλητος είχε σοβαρές ενδείξεις ότι μία κατάσταση θα μπορούσε να διαταράξει την κοινή ησυχία και να θέσει σε κίνδυνο το κράτος και τη Ρωμαϊκή Δημοκρατία, εξέδιδε ένα *senatus consultum ultimum* [ύστατο δόγμα συγκλήτου], το οποίο εκχωρούσε την υποχρέωση στους υπάτους να λάβουν οποιοδήποτε μέτρο προέκριναν κατάλληλο για την προστασία και την ασφάλεια των πολιτών και του κράτους. *«Η συγκλιτική αυτή απόφαση βασιζόταν σε ένα διάταγμα που κήρυσσε το tumultus -δηλαδή την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης που ακολουθούσε στη Ρώμη ύστερα από έναν εξωτερικό πόλεμο, μια εξέγερση ή έναν εμφύλιο πόλεμο- και συνήθως οδηγούσε στην ανακήρυξη του iustitium»* (Agamben, G., 2003, ελλ. εκδ. 2007, σελ. 74). Ο όρος αυτός κυριολεκτικά σημαίνει την διακοπή του *ius*, *«την καθεαυτό αναστολή της έννομης τάξης»* (Agamben, G., 2003, ελλ. εκδ. 2007, σελ. 74).

Κλασικό παράδειγμα στο έργο του Agamben αποτελεί το δικαίωμα που είχε στη Γαλλία του Ναπολέοντα ο αυτοκράτορας να εκδώσει διάταγμα και να θέσει μία πόλη σε κατάσταση πλασματικής πολιορκίας *«ανεξάρτητα από την πραγματική κατάσταση της πόλης»* (Δεσποινιάδης, 2016), ενώ δίδονταν έκτακτες αρμοδιότητες στην αστυνομία σε βάρος ατομικών ελευθεριών χωρίς να έχει προηγουμένως κηρυχθεί η πόλη αυτή επίσημα και κατά νόμο σε κατάσταση πολιορκίας.

Από το παράδειγμα της πόλης του Ναπολέοντα ο Agamben μας μεταφέρει στο κλίμα που διαμόρφωσε στη ναζιστική τότε Γερμανία ο Χίτλερ παρατηρώντας ότι: *«Αμέσως μόλις ο Χίτλερ κατέλαβε την εξουσία, εξέδωσε στις 28 Φεβρουαρίου του 1933 το “Διάταγμα για την προστασία του λαού και του κράτους” το οποίο ανέστειλε τα άρθρα του Συντάγματος της Βαϊμάρης που αφορούσαν τις ατομικές ελευθερίες. Το διάταγμα δεν ανακλήθηκε ποτέ, με αποτέλεσμα όλο το Γ’ Ράιχ να μπορεί να θεωρηθεί, από νομικής άποψης, ως μια κατάσταση εξαίρεσης που διήρκεσε δώδεκα χρόνια»* (Δεσποινιάδης, 2016). Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι με επίκληση κατάστασης έκτακτης ανάγκης ανεστάλησαν ατομικά δικαιώματα και θεμελιώδεις κοινοβουλευτικές αρχές προκειμένου να διευκολυνθεί το ολοκληρωτικό ναζιστικό καθεστώς στην επιβολή του επί του λαού και της χώρας. Κρινόμενο από το αποτέλεσμα το όλο γεγονός αποτελεί καταχρηστική εφαρμογή της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, κάτι το οποίο διαμόρφωσε την νομική

βάση της καταδίκης των εγκληματιών πολέμου στις δίκες της Νυρεμβέργης. Περαιτέρω αποτέλεσμα της καταχρηστικής εφαρμογής της αρχής της κατάστασης έκτακτης ανάγκης ήταν η οικονομική καταστροφή της Γερμανίας, οι βάσεις της οποίας τέθηκαν προπολεμικά και σε κλίμα φαινομενικά ευνοϊκών οικονομικών συγκυριών.

Κάνοντας μία αντιπαραβολή με τα σημερινά δεδομένα, το Σύνταγμα της Ελλάδας διακρίνεται σε τέσσερα μέρη. Το πρώτο μέρος (Άρθρα 1-3) περιλαμβάνει τις γενικές διατάξεις, το δεύτερο μέρος (Άρθρα 4-25) αναφέρεται στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, το τρίτο μέρος (Άρθρα 26-105) αναλύει την οργάνωση και τις λειτουργίες της Πολιτείας, ενώ το τέταρτο και τελευταίο μέρος (Άρθρα 106-120) αφορά στις ειδικές τελικές και μεταβατικές διατάξεις (Βουλή των Ελλήνων, 2019). Εάν μελετήσουμε πιο προσεκτικά τα άρθρα του Συντάγματος και συγκεκριμένα το πρώτο μέρος που αναφέρεται στη μορφή του πολιτεύματος, στο Άρθρο 2 και παράγραφο 1 θα διαβάσουμε το εξής: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Στο σημείο αυτό ακριβώς βρίσκεται και η «ελληνική εκδοχή της κήρυξης κατάστασης έκτακτης ανάγκης» (Δεσποινιάδης, 2016). Όταν, δηλαδή, διακυβεύεται η ασφάλεια της αξίας της ανθρώπινης ζωής, τότε αρμόδια να επέμβει είναι η Πολιτεία, η οποία έχει δικαίωμα να λάβει κάθε πρόσφορο μέτρο προς προστασία της ανθρώπινης ζωής ακόμη και σε βάρος των οικονομικών μεγεθών και του γενικότερου κοινωνικού status.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι παρόμοια αντίληψη δεν απαντάται στα νομοθετικά συστήματα άλλων χωρών, ιδίως της Ασίας, της Αφρικής και της Νότιας Αμερικής, ενώ με διατάξεις παρόμοιας φιλοσοφίας Δικαίου αποδεικνύεται η διαχρονική συνέχεια της εξέλιξης του Ρωμαϊκού Δικαίου στο χώρο της Μεσογείου και της Βαλκανικής. Πράγματι, η επιβίωση του Ρωμαϊκού Δικαίου στη Βυζαντινή Νομοθεσία τόσο με την Ιουστινιάνια Κωδικοποίηση όσο και με το νομοθετικό έργο των Μακεδόνων αυτοκρατόρων σημασιοδοτεί την κατοχύρωση στα σύγχρονα συντάγματα της αρχής *salus populi suprema lex esto*, δηλαδή «η σωτηρία του λαού πρέπει να είναι ο υπέρτατος νόμος» (Τσιλιώτης, 2020). Η βασική αυτή αρχή του Ρωμαϊκού Δικαίου, την οποία αναπτύσσει ο Κικέρωνας, δικαιολογεί την αναστολή θεμελιωδών διατάξεων ακόμη και του Συντάγματος στην προοπτική της αντιμετώπισης καταστάσεων έκτακτης ανάγκης που δημιουργούν κίνδυνο ζωής ή εξωτερική επιβουλή ή εσωτερικό κίνδυνο.

Κλείνοντας, πολλοί φιλόσοφοι και νομομαθείς ανά τους αιώνες προσπάθησαν να ορίσουν την έννοια της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, όμως αυτή όπως αποδείχθηκε είναι μια αόριστη νομική έννοια, ένας «χώρος κενός δικαίου» όπως αναφέρει και ο

Agamben (2004, σελ. 8), η οποία μπορεί να ερμηνευθεί αυθεντικά, δηλαδή να κριθεί αντικειμενικά, μόνο από την νομολογία των δικαστηρίων. Για τον λόγο αυτό, όσοι αποφασίζουν επικαλούμενοι έκτακτη ανάγκη υπέχουν αυξημένη ευθύνη.

1.2 Αντιμετώπιση κατάστασης έκτακτης ανάγκης

Με ποιο τρόπο, όμως, είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί από τα κράτη και τους κρατικούς μηχανισμούς μία κατάσταση έκτακτης ανάγκης; Τι είδους μέτρα θα πρέπει να ληφθούν και για πόσο χρονικό διάστημα; Έχουν νομική ισχύ τα μέτρα αυτά ή όχι; Πρόκειται για πλήθος αποριών και ερωτημάτων που γεννώνται κυρίως όταν η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από την έννοια της κατάστασης έκτακτης ανάγκης και τον τρόπο αντιμετώπισής της.

Τα κράτη όταν έρχονται αντιμέτωπα με καταστάσεις έκτακτης ανάγκης είναι υποχρεωμένα να λάβουν μέτρα προκειμένου να προστατέψουν είτε θεμελιώδεις αρχές τόσο ατομικές όσο και κοινωνικές, είτε άλλα έννομα αγαθά υπεράνω δημόσιου συμφέροντος. Αυτά τα μέτρα συνήθως συνεπάγονται περιορισμό διαφορετικών κατά περίπτωση ατομικών δικαιωμάτων. Και μάλιστα, σύμφωνα με τον καθηγητή Χρυσόγονο (2006, σελ. 92) *«όσο πιο σοβαρά περιορίζονται οι φορείς του δικαιώματος τόσο ισχυρότεροι πρέπει να είναι οι λόγοι δημοσίου συμφέροντος, τους οποίους εξυπηρετεί η νομοθετική ρύθμιση»*. Βέβαια, σύμφωνα με τον καθηγητή Τσιλιώτη (2020) *«η παρέμβαση του Κράτους στο πεδίο προστασίας τους (ενν. των δικαιωμάτων) με την μορφή περιορισμών, πρέπει να γίνεται τηρουμένων κάποιων βασικών δικαιοκρατικών εγγυήσεων, η τήρηση των οποίων καθιστά τον περιορισμό συνταγματικά επιτρεπτό και δικαιολογημένο, η μη τήρησή τους αντίθετα ή η παραβίασή τους καθιστά τον περιορισμό συνταγματικά ανεπίτρεπτο και κατά συνέπεια αντισυνταγματικό»*. Επομένως, ευστόχως δημιουργούνται τα παρακάτω ερωτήματα. Μέχρι ποιου σημείου είναι δυνατό και επιτρεπτό να περιοριστεί ένα δικαίωμα; Και εφόσον περιοριστούν ορισμένα δικαιώματα βάσει Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου, τότε ποιος είναι αρμόδιος να ελέγξει εάν υπάρχει αλλοίωση του πυρήνα του δικαιώματος ή όχι;

1.2.1 Αρχή της επιφύλαξης του νόμου

Στο σημείο αυτό έρχονται να διαφωτίσουν τα φλέγοντα αυτά ζητήματα οι βασικές δικαιοϊκές εγγυήσεις. Είναι τρεις και συχνά χαρακτηρίζονται ως «περιορισμοί των περιορισμών» (Τσιλιώτης, 2020). Πρώτη είναι «η αρχή της επιφύλαξης του νόμου, ότι δηλ. οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να επιβάλλονται με νόμο, τυπικό καταρχήν, ο οποίος μπορεί να εξουσιοδοτεί προς τούτο την Διοίκηση κατά τους ορισμούς του άρθρου 43 παρ. 2 του Συντάγματος για την έκδοση κανονιστικών διοικητικών πράξεων και με βάση την αρχή της νομιμότητας για την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων» (Τσιλιώτης, 2020). Επί της ουσίας, γίνεται άμεσα αντιληπτό πως η άσκηση περιορισμού σε κάποιο ατομικό ή κοινωνικό δικαίωμα θα πρέπει αναντιρρήτως να στηρίζεται σε νόμο, εκδεδομένο έστω με τη διαδικασία του κατεπείγοντος.

1.2.2 Αρχή της αναλογικότητας

Δεύτερη είναι «η αρχή της αναλογικότητας, με βάση την οποία οι περιορισμοί αυτοί θα πρέπει να εξυπηρετούν έναν θεμιτό σκοπό και να είναι κατάλληλοι (πρόσφοροι), αναγκαίοι και αναλογικοί υπό στενή έννοια για την επίτευξη του σκοπού αυτού» (Τσιλιώτης, 2020). Η θεμελιώδης αυτή αρχή διέπει όχι μόνο το Δημόσιο Δίκαιο, αλλά όλους τους κλάδους του Δικαίου γενικότερα. Με τον όρο αυτό εννοούμε τον «περιορισμό των περιορισμών» των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων. Ουσιαστικά, πρόκειται για μία αρχή η οποία ελέγχει τη νομιμότητα των κρατικώς ληφθέντων μέτρων-περιορισμών και την καταλληλότητά τους. Ο καθηγητής Τσιλιώτης (2020) για να τονίσει τη σπουδαιότητα της εν λόγω αρχής αναφέρει πως η εφαρμογή αυτής «αποτελεί σταθερή πολιτισμική αξία, η οποία και θα πρέπει να καθοδηγεί την εν γένει συμπεριφορά μας όχι μόνο στην δημόσια αλλά και την ιδιωτική σφαίρα πλέον».

Την παραπάνω αρχή συναντάμε στο Άρθρο 25 παράγραφο 1 του Συντάγματος ως εξής: «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως άτομου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν

στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». Από το τελευταίο εδάφιο αντιλαμβανόμαστε πως όσοι αποφασίζουν στα πλαίσια μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης και θεσμοθετούν τους περιορισμούς των δικαιωμάτων φέρουν ευθύνη όχι μόνο διότι επεμβαίνουν στην ελευθερία και τα δικαιώματα του ατόμου, αλλά επειδή υπέχουν κρίση, δηλαδή είναι εκτεθειμένοι μετά το πέρας της κατάστασης έκτακτης ανάγκης στην κρίση των Δικαστηρίων προκειμένου να διαπιστωθεί αντικειμενικά το σύννομο και συνταγματικό ή μη των ενεργειών τους, κάτι το οποίο κρίνεται «εκ του αποτελέσματος».

Στην υπ' αριθμόν 5/2013 Απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου διαβάζουμε: «Η εν λόγω αρχή, η οποία κατατείνει στην εκλογίκευση των επαχθών παρεμβάσεων της κρατικής εξουσίας στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη, παραβιάζεται όταν η συγκεκριμένη κρατική παρέμβαση δεν είναι, α) πρόσφορη για την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται με αυτήν, β) αναγκαία για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού, με την έννοια ότι το αυτό αποτέλεσμα δεν μπορεί να επιτευχθεί με ένα ανώδουνο ή ηπιότερο μέσο και γ) αναλογική εν στενή έννοια, δηλαδή να τελεί σε εσωτερική αλληλουχία προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε η αναμενόμενη ωφέλεια να μην είναι ποιοτικά και ποσοτικά κατώτερη από τη βλάβη που προκαλείται».

Γίνεται, επομένως, αντιληπτό ότι ο έλεγχος της εφαρμογής ή όχι της αρχής της αναλογικότητας εξαρτάται και πραγματοποιείται μέσω της εφαρμογής τριών επιμέρους αρχών-σταδίων αυτής. Αρχικά συναντάμε την **αρχή της καταλληλότητας**, δηλαδή «τον έλεγχο της συνάφειας μέσων-σκοπού, ή αλλιώς της καταλληλότητας ή προσφορότητας των μέσων για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Αν δηλαδή επιβάλλεται από το νομοθέτη ένας περιορισμός συγκεκριμένου δικαιώματος για ορισμένο σκοπό, π.χ. για την προστασία άλλου δικαιώματος, αλλά ο περιορισμός αυτός αποδεικνύεται άσχετος με τον υποτιθέμενο σκοπό του και άρα ακατάλληλος για την επίτευξή του, τότε η νομοθετική αυτή ρύθμιση είναι αντισυνταγματική» (Χρυσόγονος, 2006, σελ 90). Ακολουθεί η **αρχή της αναγκαιότητας** του εκάστοτε περιορισμού. «Ο τελευταίος είναι αναγκαίος όταν δεν υπάρχει άλλο, εξίσου αποτελεσματικό μέσο, το οποίο δεν θα περιόριζε ή θα περιόριζε λιγότερο αισθητά το σχετικό συνταγματικό δικαίωμα» (Χρυσόγονος, 2006, σελ. 90). Τέλος, έρχεται η **αρχή της ορθολογικότητας** ή -όπως ορίζεται διαφορετικά- η *stricto sensu* αναλογικότητα ή «στάθμιση κόστους-οφέλους» (Χρυσόγονος, 2006, σελ. 92). Αυτό σημαίνει ότι «σε μια συνολική αποτίμηση, μεταξύ της βαρύτητας της προσβολής και του βάρους και της πειστικότητας των δικαιολογητικών της βάσεων, θα πρέπει να τηρείται το

όριο της λογικής επιβάρυνσης. Όσο πιο σοβαρά περιορίζονται (οι φορείς του δικαιώματος) τόσο ισχυρότεροι πρέπει να είναι οι λόγοι δημόσιου συμφέροντος, τους οποίους εξυπηρετεί η νομοθετική ρύθμιση» (Χρυσόγονος, 2006, σελ. 92).

1.2.3 Απαγόρευση παραβίασης του πυρήνα του δικαιώματος

Τρίτη εξίσου βασική αρχή είναι η απαγόρευση παραβίασης του πυρήνα του δικαιώματος. «Σημαίνει, συγκεκριμένα ότι, εφ' όσον ένας περιορισμός συνταγματικού δικαιώματος έχει προβλεφθεί ρητά στο νόμο, ακόμη και αν αυτός είναι ανάλογος με το σκοπό που επιδιώκει, πάντως δεν μπορεί να φθάνει στο σημείο να αναιρεί πλήρως την άσκηση του δικαιώματος για όσο χρόνο και σε όποιο τόπο ισχύσει: ένα περιθώριο ελεύθερης απόλαυσης του δικαιώματος πρέπει να παραμένει απολύτως άθικτο, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, για οποιονδήποτε λόγο δημόσιου συμφέροντος. Αυτή είναι η έννοια του «πυρήνα» ή του «βασικού περιεχομένου», κατά τη διατύπωση του Χάρτη της ΕΕ», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο άρθρο του ο καθηγητής Βιδάλης (2020).

Καθήκον και αδιάκοπη μέριμνα της Πολιτείας αποτελεί η προστασία της ζωής και της αξίας του ανθρώπου, όπως διαβάζουμε στο άρθρο 2 παράγραφο 1 του Συντάγματος: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Ο καθηγητής Τσιλιώτης (2020) τονίζει πως «το καθήκον αυτό ενεργοποιείται όταν η άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων παραβιάζεται ή ακόμη και διακινδυνεύεται από τρίτους (κατά κανόνα ιδιώτες), όπου ως «τρίτος» μπορεί να είναι και ένα φυσικό γεγονός (σεισμός, πλημμύρα, θεομηνία, πυρκαγιά κ.τ.ό.) ή όπως στην προκειμένη περίπτωση μία επιδημία ή ακόμα χειρότερα μία πανδημία».

Είναι πολύ σημαντικό στην συγκεκριμένη περίπτωση να τονιστεί πως «οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων οφείλουν παραπέρα να μη θίγουν την ουσία ή τον πυρήνα τους» (Χρυσόγονος, 2006, σελ 95). Κι αυτό ακριβώς γιατί τα συνταγματικά δικαιώματα θεωρούνται θεμελιώδη και η προστασία του «ελάχιστου» καθενός από αυτά είναι ακριβώς η ένδειξη εκείνη που προσδίδει αξία στην ανθρώπινη ζωή και ασφάλεια. Με άλλα λόγια, «όσο σοβαροί, λοιπόν, και αν αποδεικνύονται οι σκοποί του δημόσιου συμφέροντος, η προστασία του “ελάχιστου” όλων των δικαιωμάτων σημαίνει απλώς ότι εξακολουθούμε να θεωρούμαστε “πρόσωπα”, “υποκείμενα του δικαίου” και όχι “πράγματα”» (Βιδάλης, 2020).

Εν κατακλείδι, σε καταστάσεις έκτακτης και επείγουσας ανάγκης κράτη και κρατικοί μηχανισμοί παρατηρείται να λαμβάνουν αποφάσεις και μέτρα που ενδεχομένως να περιορίζουν κοινωνικά και ατομικά δικαιώματα. Σημαντικό σε αυτές τις περιπτώσεις είναι να γνωρίζουμε πως οι περιορισμοί που «επιβάλλει» το κράτος θα πρέπει να προβλέπονται από το νόμο, αλλά συγχρόνως να είναι και ανάλογοι του σκοπού για τον οποίο λαμβάνονται. Τρίτος «όρος» της συνάρτησης των περιορισμών αποτελεί, φυσικά, ο «πυρήνας» των δικαιωμάτων, ο οποίος αποτελεί «φραγμό» στους προηγούμενους δύο περιορισμούς, *«κάτι που σημαίνει ότι το δίκαιο υποχρεώνει την εξουσία να βρει εναλλακτικούς τρόπους επιδίωξης οποιοδήποτε σκοπού -ανεξάρτητα από την ένταση και την κρισιμότητά του- συμβατούς με την ανθρώπινη αξία. Άλλη επιλογή δεν της δίνει, στις δημοκρατικές κοινωνίες τουλάχιστον»* (Βιδάλης, 2020).

1.3 Ορισμός οικονομικής κατάστασης έκτακτης ανάγκης

Όπως είδαμε και παραπάνω, η έννοια της κατάστασης έκτακτης ανάγκης δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς καθώς βρίσκεται στα όρια πολιτικής και νομικής φύσεως. Ο χώρος αυτός του «κενού δικαίου» (Agamben, Σύγχρονα Θέματα, 2004, σελ. 8) δεν μπορεί, όπως είναι φυσικό, να οριστεί επακριβώς ούτε και στην περίπτωση μιας οικονομίας καθότι μία κατάσταση έκτακτης ανάγκης αποτελεί ένα απρόσμενο φαινόμενο, το οποίο δεν μπορεί να προβλεφθεί και να εκτιμηθεί προτού ολοκληρωθεί. Επιπλέον, κάθε κατάσταση έκτακτης ανάγκης επιφέρει διαφορετικά αποτελέσματα καθώς τα δεδομένα αλλάζουν από περιοχή σε περιοχή, από χώρα σε χώρα, από περίσταση σε περίσταση, πόσο μάλλον δε σε μία οικονομία, που πολύ δύσκολο είναι -σχεδόν αδύνατο- να συγκριθεί με τις υπόλοιπες. Επομένως, δεν μπορεί να δοθεί επακριβής ορισμός και να προσδιοριστούν ακριβώς οι επιπτώσεις του φαινομένου αυτού. Παρά ταύτα θα προσπαθήσουμε να δώσουμε κάποιους ορισμούς, προκειμένου να διεισδύσουμε βαθύτερα στο θέμα μας.

Πολλοί, αναφέρονται σε μια οικονομική κατάσταση έκτακτης ανάγκης με τη λέξη «κρίση», και μάλιστα ως οικονομική κρίση. Ο Μπαμπινιώτης (1998, σελ. 965) ορίζει την κρίση ως «διατάραξη της ομαλής πορείας μιας διαδικασίας, κακή λειτουργία ή έμπρακτη αμφισβήτηση καθιερωμένων δομών, αξιών, θεσμών κ.λ.π.». Αναπτύσσοντάς το περισσότερο, ο Πανηγυράκης (2001) χαρακτηρίζει την κρίση ως παρέκκλιση από μια

κανονική κατάσταση, η οποία ωστόσο ενέχει διάφορες διαβαθμίσεις από γεγονότα ανεπαίσθητα με κάποιες μικρές διαταραχές σε γεγονότα έντονα και εκρηκτικά με πολλές και ποικίλες επιπτώσεις για τον άνθρωπο και την κοινωνία.

Ερχόμενοι, τώρα, στην επιστήμη της Οικονομίας και σύμφωνα με την Κεϋνσιανή θεωρία, το κράτος προκειμένου να επιτύχει υψηλότερα κέρδη θα πρέπει να αυξήσει τις εισαγωγές προϊόντων και αγαθών από άλλες οικονομίες και να αυξήσει την κατανάλωση και τις δαπάνες των νοικοκυριών. Έτσι, το σύστημα θα επιτύχει να ξεπεράσει μία περίοδο ύφεσης-κρίσης μέσω της αύξησης και όχι της μείωσης των κυβερνητικών δαπανών (Carchedi και Roberts, 2013). Σύμφωνα όμως, με τον Stojanov (2009, σελ. 298) «ο Keynes εξήγησε τις οικονομικές κρίσεις ως κρίσεις ανεπαρκούς ζήτησης αλλά όχι με τρόπο που είχαν κάνει οι θεωρητικοί της υποκατανάλωσης πριν από αυτόν». Κατά τον καθηγητή Stojanov, το τελευταίο έτος της ζωής του ο Keynes αναθεώρησε τις απόψεις του σε κατεύθυνση τελείως αντίθετη από αυτήν που αποτυπώνεται στο βασικό του σύγγραμμα «General Theory of Employment, Interest and Money».

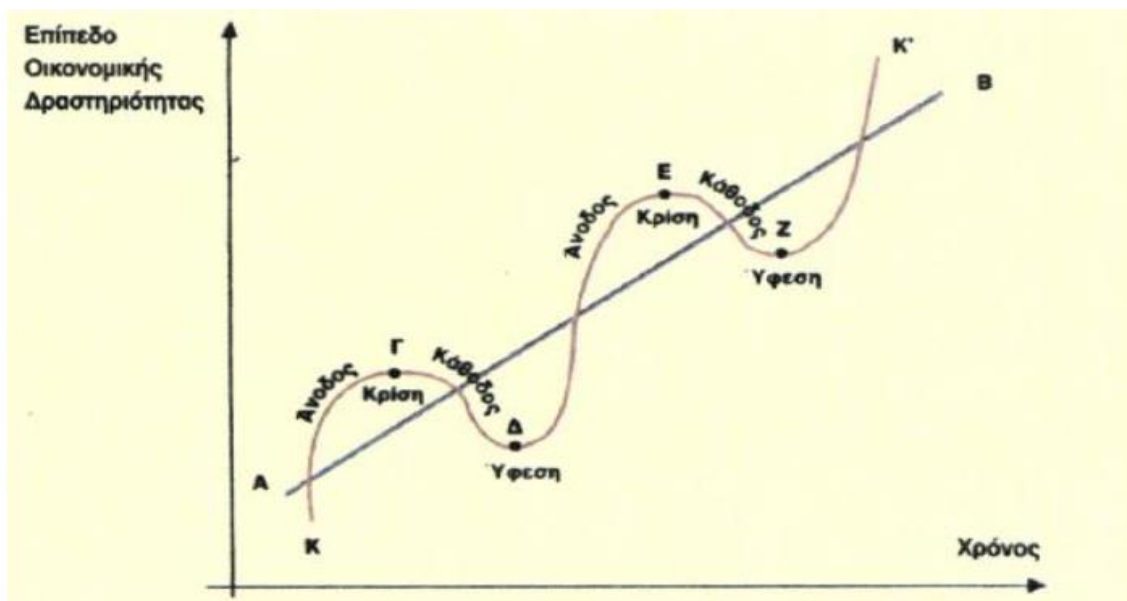
Συνεχίζοντας με τις απόψεις και τις επιστημονικές τεκμηριώσεις σπουδαίων οικονομολόγων, στο δεύτερο μέρος των Θεωριών για την Υπεραξία του Μαρξ διαβάζουμε: «η κρίση ... είναι ακριβώς η στιγμή της διατάραξης και της διακοπής του προτσές αναπαραγωγής. Και η διατάραξη αυτή δεν μπορεί να εξηγηθεί με το ότι δεν συμβαίνει σε περιόδους, στις οποίες δεν υπάρχει κρίση» (Μαυρομμάτης, 1982, σελ. 586).

Μεταγενέστεροι επιστήμονες λόγω των τεκταινόμενων στο χώρο της Οικονομίας και του Χρηματιστηρίου συνέδεσαν τις κρίσεις με χρηματοπιστωτικές αγορές και τραπεζικούς πανικούς. Ο Minsky πίστευε ότι η κρίση μπορεί να ξεκινήσει από το σύστημα και κυρίως σε περίοδο σταθεροποίησης της οικονομίας, όπου όλα φαίνεται να βαίνουν καλώς και οι επιχειρήσεις, οι τραπεζικοί μηχανισμοί γοητεύονται από την ανοδική πορεία της οικονομίας και αρχίζουν να επενδύουν περισσότερο σε περιουσιακά στοιχεία των οποίων η τιμή ευελπιστούν να αυξηθεί μακροπρόθεσμα (BBC News, 2014). Όταν αρχίσει αυτό το αλόγιστο κυνηγητό αγοράς περιουσιακών στοιχείων και η μανιώδης επιδίωξη πλούτου και κέρδους, ξεσπά η κρίση.

Τα παραπάνω αποτελούν θεωρίες που υποστηρίχτηκαν κατά καιρούς και αποτέλεσαν αφορμή αντιπαράθεσης μεταξύ των οικονομολόγων. Πολλές φορές αποδείχθηκαν μερικώς ή αναθεωρήθηκαν τελείως. Η πραγματικότητα συνήθως απηχείται στην ιστορία και την οικονομική πορεία των κρατών. Γενικότερα, η ιστορία χαρακτηρίζεται από περιόδους ευημερίας, ανάκαμψης και ταχείας ανάκαμψης, αλλά και από περιόδους ύφεσης, δυσπραγίας και αργής ανάπτυξης. Αυτές οι περιόδοι αποτελούν ένα συνεχές

φαινόμενο προς μελέτη για την οικονομία, ενώ παρατηρούνται διαρκώς και κατ' επανάληψη, γι' αυτό και αποκαλούνται «μακροοικονομικές διακυμάνσεις ή ορισμένες φορές απλώς οικονομικοί κύκλοι» (Χατζηδημητρίου, 2012, σελ. 132). Επομένως, μας δίνεται ένα αρχικό δικαίωμα να συμπεράνουμε ότι τις περιόδους της αύξησης του εθνικού προϊόντος, της αύξησης του εισοδήματος, της αύξησης της κατανάλωσης και των επενδύσεων, της αύξησης της απασχόλησης, τις διαδέχονται περίοδοι μείωσης της παραγωγής, περιορισμού της απασχόλησης και περιορισμού του συνολικού μεγέθους της οικονομίας (Μαρματάκης, 1983, σελ. 707).

Όπως προαναφέρθηκε, αλλά και όπως δηλώνει το κυκλικό σχήμα του φαινομένου, οι οικονομικές διακυμάνσεις φανερώουν την περιοδικότητα και επαναληπτικότητα μιας δραστηριότητας που σημειώνει άνοδο και κάθοδο. Τα στάδια από τα οποία περνάει η οικονομία στη διάρκεια του κύκλου έχουν κοινά χαρακτηριστικά και ονομάζονται συνήθως **φάσεις του οικονομικού κύκλου**. Υπάρχουν δύο κύριες φάσεις από τις οποίες διέρχεται η οικονομία στη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου: η φάση της **ανόδου** ή της **άνθησης** και η φάση της **καθόδου** ή της **ύφεσης**. Εκτός, όμως, από τις δύο αυτές κύριες φάσεις υπάρχουν ακόμη δύο μικρότερες. Η φάση της **κρίσης**, η οποία αποτελεί και την κορυφή του κύκλου και η φάση της **ύφεσης** με στενή έννοια ή -όπως συχνά συναντάται- **ανάκαμψης**, η οποία αποτελεί τη βάση, τον «πυθμένα» του κύκλου. Όλα αυτά όμως θα τα αντιληφθούμε εκτενέστερα ρίχνοντας μια ματιά στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 1.1 Οι φάσεις του οικονομικού κύκλου

Αξίζει στο σημείο αυτό και λίγο πριν κλείσουμε το πρώτο και εισαγωγικό κεφάλαιο της παρούσας εργασίας να αναφερθούμε εκτενέστερα σε καθεμία από τις φάσεις του οικονομικού κύκλου. Αρχικά να τονίσουμε πως η γραμμή AB δηλώνει την ανοδική τάση της οικονομίας μακροχρόνια, ενώ η καμπύλη ΚΚ' δηλώνει τις οικονομικές διακυμάνσεις. Η φάση της ανόδου (ΚΓ και ΔΕ) χαρακτηρίζεται από αύξηση της παραγωγής, αύξηση του εισοδήματος και συνεπώς αύξηση της κατανάλωσης, αύξηση της απασχόλησης και κατ' επέκταση μείωση της ανεργίας, αύξηση επενδύσεων και βελτίωση της βιομηχανικής παραγωγής. Πρόκειται για μια οικονομία που κινείται με ρυθμούς ανάπτυξης και που όλοι οι δείκτες της είναι φανερώς βελτιωμένοι (π.χ. ΑΕΠ, ανεργία, εξαγωγές, επενδύσεις).

Έπειτα από το ανώτατο σημείο της φάσης της ανόδου ακολουθεί η κρίση. Κι έτσι, ύστερα από μια περίοδο ανόδου και ευημερίας ερχόμαστε στη φάση της κρίσης. Από τη μία πλευρά είναι η αύξηση της κατανάλωσης και ζήτησης, ενώ από την άλλη η υψηλή απασχόληση και η εξειδικευμένη εργασία που αυξάνουν το κόστος παραγωγής και συνεπώς και τις τιμές των τελικών προϊόντων. Αυτό είναι και το τελευταίο στάδιο της ανοδικής πορείας της οικονομίας. Σε αυτό το στάδιο η οικονομία είναι πιο ευαίσθητη και περισσότερο ευάλωτη στους διάφορους παράγοντες που μπορούν να ανακόψουν την ανοδική πορεία της. Αν αυτό συμβεί, τότε επέρχεται κρίση, η οικονομία έχει ξεπεράσει το ανώτατο σημείο και εισέρχεται στη φάση της καθόδου.

Έπειτα από την «έκρηξη» της κρίσης η οικονομία διέρχεται στη φάση της καθόδου. Εδώ παρατηρούνται ακριβώς τα αντίθετα φαινόμενα από εκείνα της φάσης ανόδου. Δηλαδή, μείωση της παραγωγικής δραστηριότητας, μείωση των εισοδημάτων και της απασχόλησης, μείωση της κατανάλωσης και των επενδύσεων. Πολλές επιχειρήσεις χρεοκοπούν, αρκετές τράπεζες πτωχεύουν και κλίμα απαισιοδοξίας επικρατεί γενικά.

Μέχρι που η οικονομία «πιάνει πάτο» διανύοντας πια τη φάση της ύφεσης, το κατώτατο σημείο του οικονομικού κύκλου. Κι εκεί που όλα έχουν καταρρεύσει, κάποιες επιχειρήσεις αρχίζουν δειλά δειλά να ζητούν εργατικό δυναμικό, να παράγουν νέα καινοτόμα προϊόντα και γενικότερα ν' αλλάζουν το κλίμα απαισιοδοξίας και να επιβραδύνουν έτσι το ρυθμό κάμψης της οικονομίας. Κι έτσι, σταδιακά μεταφερόμαστε και πάλι στη φάση της ανόδου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κάθε οικονομικός κύκλος είναι μοναδικός και αυτοτελής, διαφέρει από τον προηγούμενο και δεν μπορούν να συγκριθούν μεταξύ τους. «Καθένας έχει τα δικά του χαρακτηριστικά, τη δική του δομή και διάρθρωση» (Μαρματάκης, 1983, σελ. 730), αλλά και διαφορετικές κάθε φορά επιπτώσεις στην κοινωνία. Οι φάσεις

επέρχονται σε διαφορετικό χρόνο κάθε φορά και οι επιπτώσεις που επιφέρουν στα οικονομικά μεγέθη ποικίλουν. «Γενικό χαρακτηριστικό πάντως είναι ότι επηρεάζουν και προσβάλλουν ολόκληρη την οικονομία και ότι διαχέονται καθολικά σε ολόκληρο τον κόσμο» (Μαρματάκης, 1983, σελ. 720).

Κεφάλαιο 2^ο

Παραδείγματα οικονομιών σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης

2.1 Η Μεγάλη Ύφεση (1929-1939)

Πρόκειται για τη μεγαλύτερη ύφεση του 20^{ου} αιώνα, η οποία ξεκίνησε από τις ΗΠΑ το 1929. Θεωρητικά η ανάταξη της αμερικανικής οικονομίας ξεκίνησε με το New Deal, μια στροφή στην οικονομική σκέψη των ΗΠΑ που αποτυπώθηκε σε σειρά διαταγμάτων από το 1933 έως το 1938. Πρακτικά, η ανάπτυξη της αμερικανικής οικονομίας κορυφώθηκε εξαιτίας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την έμμεση αρχικά, άμεση στη συνέχεια εμπλοκή των ΗΠΑ σε αυτόν, κάτι το οποίο την καθιέρωσε ως την υπερδύναμη του πλανήτη. Η ανάλυση των όσων προηγήθηκαν και οδήγησαν στη Μεγάλη Ύφεση, αλλά και οι συνέπειές της, αποτέλεσαν αντικείμενο μελετών που παρά τις αντιθέσεις μεταξύ τους κατέδειξαν ότι η κάθε κρίση, επομένως και η Μεγάλη Ύφεση, είναι αποτέλεσμα και συνδυασμός πολλών παραγόντων.

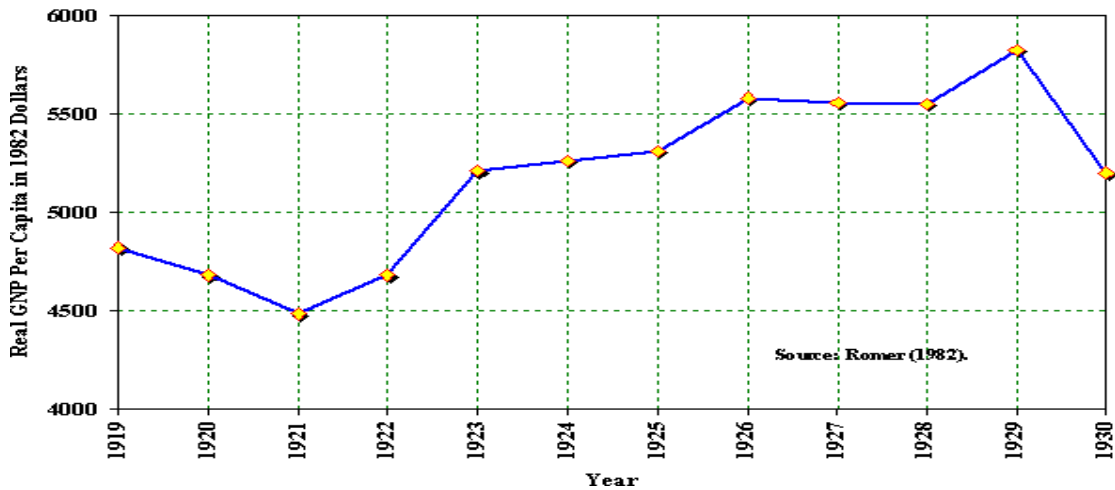
Από πολλούς υποστηρίζεται η άποψη ότι η Μεγάλη Ύφεση προκλήθηκε λόγω της κατάρρευσης του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης τον Σεπτέμβριο του 1929. Η άποψη, όμως, αυτή ελέγχεται, καθώς η κρίση ναί μεν ακολούθησε την κατάρρευση του χρηματιστηρίου, αλλά δεν ξεκίνησε εξαιτίας αυτής. Το κραχ ήταν περισσότερο σύμπτωμα παρά αιτία. Κι αυτό γιατί οι οικονομικές συνθήκες στις ΗΠΑ την εποχή εκείνη ήταν τέτοιες που προϊδέαζαν για τη ζημιά που επρόκειτο να ακολουθήσει.

Παρά ταύτα, επειδή το κραχ του χρηματιστηρίου και οι επιπτώσεις του αποτέλεσαν ορόσημο στην οικονομική ιστορία, αξίζει τον κόπο να σταθούμε λίγο σε αυτό. Το κραχ και η κρίση που το ακολούθησε, επηρέασαν όχι μόνο τους πολίτες των ΗΠΑ, αλλά και την παγκόσμια οικονομία, ιδίως δε τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις. Το κραχ ουσιαστικά είναι μια μεγάλη και απότομη μείωση των αξιών, δηλαδή μια κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Συγκεκριμένα στις ΗΠΑ κατέρρευσε ξαφνικά η αξία των μετοχών που εμπλέκονταν στην αγορά Dow Jones Industrial Average (DJIA).

Για να κατανοήσουμε, όμως, όσο το δυνατόν περισσότερο το χρηματιστηριακό κραχ και την κρίση που ακολούθησε θα πρέπει να διερευνήσουμε την κατάσταση που επικρατούσε στην Αμερική την δεκαετία του '20, ίσως και λίγο μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918). Στο διάστημα του Μεσοπολέμου πολλά κράτη

έχοντας μόλις βγει από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο οποίος πλην των άλλων σηματοδότησε τεράστια οικονομική αιμορραγία, καθώς απομύζησε τεράστια ποσά στην πολεμική προσπάθεια, προσπάθησαν να βρουν μεθόδους οικονομικής ανάπτυξης που θα δικαίωναν την πολεμική προσπάθεια και τον αγώνα των πολιτών τους. Κάποια σημάδια οικονομικής άνθησης και ευημερίας εμφανίστηκαν, χωρίς όμως εγγυήσεις διάρκειας. Η ευημερία αυτή παρατηρήθηκε και στις ΗΠΑ, οι οποίες -εκείνο το διάστημα- γνώρισαν έντονη και ζωτικής σημασίας οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη.

Η δεκαετία του 1920, ευρέως γνωστή και ως “the roaring ‘20s”, χαρακτηρίζεται από αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής, αύξηση μισθών, αύξηση του πραγματικού Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (4,2% μεσοσταθμικά ετησίως μεταξύ του 1920 και 1929 και σύμφωνα πάντα με τα ευρέως και κοινώς αποδεκτά στοιχεία) γεγονός που καταγράφηκε ως αύξηση της κατανάλωσης και γενικότερα ως ενθάρρυνση των ενεργών οικονομικών υποκειμένων για αγορές και επενδύσεις. Την περίοδο αυτή αναπτύχθηκε ιδιαίτερος ο τομέας παραγωγής αυτοκινήτων. Οι σχετικά χαμηλές τιμές αυτών των προϊόντων έκαναν την κατοχή ενός αυτοκινήτου σχεδόν αναγκαίο αγαθό για τον μέσο Αμερικανό πολίτη. Ένας στους πέντε απέκτησε εκείνην την περίοδο ένα αμάξι τύπου T-Ford. Η άνεση που προσέφερε ένα μεταφορικό μέσο δεν άργησε να δημιουργήσει την ανάπτυξη των προαστίων και ως εκ τούτου τη δημιουργία νέου και μεγαλύτερου οδικού δικτύου, καθώς και νέων οικοδομών. Το όλο και περισσότερο επεκτεινόμενο δίκτυο ηλεκτρισμού, επίσης διευκόλυνε την αυξανόμενη ζήτηση για απόκτηση ηλεκτρικών συσκευών, όπως το πλυντήριο ρούχων, η ηλεκτρική κουζίνα, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, το ψυγείο. Στον αγροτικό τομέα, προκειμένου να αυξηθεί αλλά και να διευκολυνθεί η μεγάλη σε ποσότητα και όγκο παραγωγή, απαιτήθηκαν τρακτέρ, θεριζοαλωνιστικές μηχανές και λοιπά εργαλεία εκβιομηχάνισης της παραγωγής.

Διάγραμμα 2.1 Πραγματικό ΑΕΠ ανά κεφάλαιο, ΗΠΑ 1919-1930

Γρήγορα οι αμερικανικές εταιρίες επέκτειναν την εμβέλειά τους στο εξωτερικό με αποτέλεσμα τα αμερικανικά κεφάλαια να είναι τα περισσότερο διεισδυτικά στις εθνικές οικονομίες. Το δολάριο αντικατέστησε τη λίρα ως το πιο ισχυρό νόμισμα του διεθνούς εμπορίου και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '20 οι αμερικανικές εταιρίες έλεγχαν το 85% της παγκόσμιας παραγωγής οχημάτων και το 40% της συνολικής γενικής βιομηχανικής παραγωγής προϊόντων.

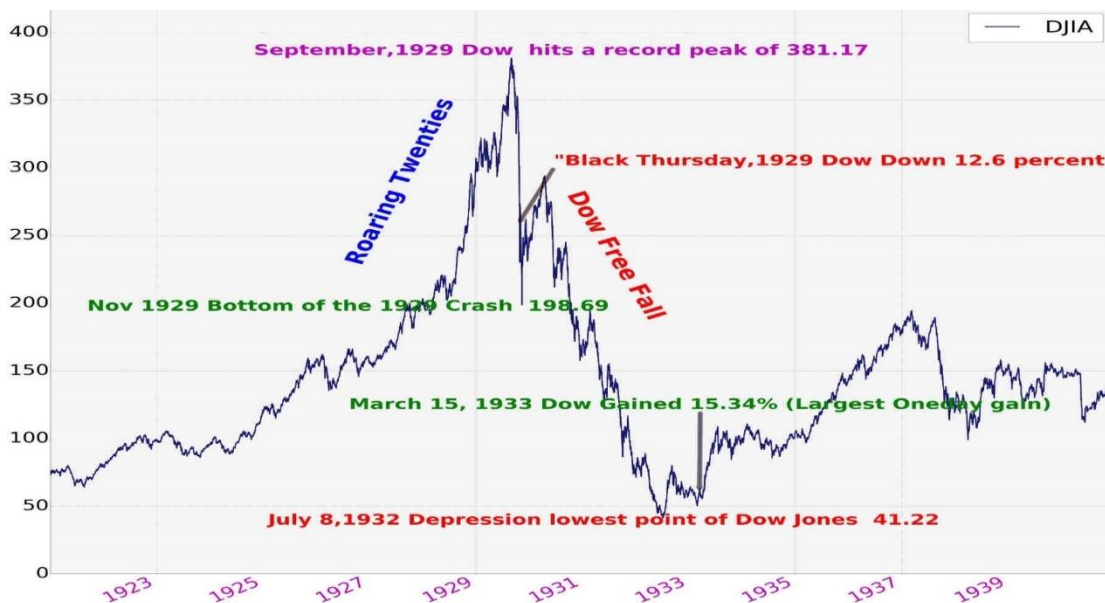
Σε αυτό το κλίμα της ταχύρρυθμης ανάπτυξης, που προκαλούσε αισιοδοξία, οι τράπεζες υιοθέτησαν την τακτική πολύ εύκολα και με πολύ χαμηλό επιτόκιο να δανείζουν χρήματα στους καταναλωτές. Αυτοί, με τη σειρά τους βλέποντας τις μετοχές στο χρηματιστήριο να αποδίδουν κέρδη σε όσους ασχολούνταν με την αγοραπωλησία μετοχών και κεφαλαίων, άρχισαν να επενδύουν σε μετοχές ευελπιστώντας ότι θα πολλαπλασιάσουν τα χρήματά τους. Εκείνη την περίοδο έφτασαν όλοι οι Αμερικανοί πολίτες να κατέχουν μετοχές στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης ανεξαρτήτως κοινωνικής κατάστασης. Η άνοδος της τιμής των μετοχών δημιούργησε την προσδοκία ακόμη μεγαλύτερης ανόδου, επομένως άνετου πλουτισμού, με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού να επενδύσει ακόμη μεγαλύτερα ποσά, τα οποία συνήθως προμηθεύεται μέσα από τραπεζικό δανεισμό.

Το φαινόμενο καλλιέργησαν οι τότε πρωτοεμφανιζόμενες χρηματιστηριακές εταιρίες της χώρας. Πολλοί επενδυτές, δηλαδή, αγόραζαν μια μετοχή χωρίς να πληρώνουν ολόκληρη την τιμή της. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται «αγορά περιθωρίου» και ο επενδυτής ουσιαστικά πληρώνει ένα μόνο μέρος του κόστους της μετοχής, γνωστό και ως περιθώριο, και το υπόλοιπο μέρος το καλύπτει ο δανειστής-τράπεζα. Το ίδιο ακριβώς

είχαν κάνει και οι τράπεζες με τις καταθέσεις που κατείχαν, τις οποίες έσπευσαν να επενδύσουν σε μετοχές.

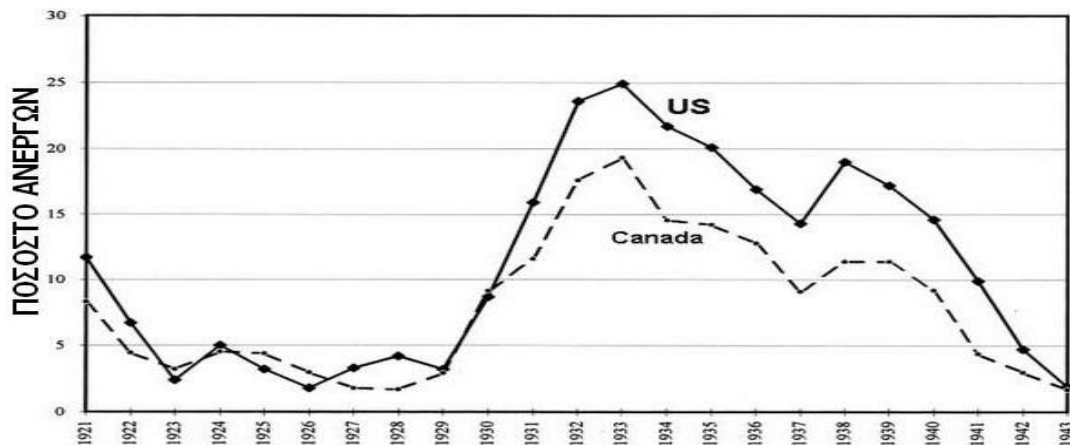
Ταυτόχρονα όμως, οι τιμές των τροφίμων και των προϊόντων άρχισαν να πέφτουν, οι μισθοί διατηρούνταν σε χαμηλά επίπεδα και η παραγωγή άρχισε να μειώνεται σημαντικά, καθώς δεν υπήρχε πλέον ζήτηση για τα αγαθά. Οι τιμές, ωστόσο, των μετοχών συνέχισαν να ανεβαίνουν, καθώς κανείς δεν παρατηρούσε τα οικονομικά μεγέθη κι έτσι δύσκολα μπορούσε να υποψιαστεί τη συνέχεια. Το κλίμα άλλαξε όταν τον Αύγουστο του 1929, η Federal Reserve Bank αποφάσισε να αυξήσει το επιτόκιο προεξόφλησης από 5% σε 6%. Αυτή η απότομη αύξηση του επιτοκίου πανικόβαλλε κάποιους επενδυτές οι οποίοι άρχισαν να πουλούν τις μετοχές τους σε μεγάλες ποσότητες, προκειμένου γρήγορα να απαλλαχθούν από αυτές και να διασώσουν τα χρήματα τα οποία είχαν έως τότε επενδύσει.

Έτσι, το χρηματιστηριακό κραχ ήταν γεγονός. Την Πέμπτη 24 Οκτωβρίου 1929, γνωστή στην ιστορία και ως «Μαύρη Πέμπτη», διακινήθηκαν 12,9 εκατομμύρια μετοχές, αριθμός που επέφερε πτώση στην αξία του δείκτη DJIA έως και 13 ποσοστιαίες μονάδες. Το Σαββατοκύριακο που ακολούθησε ο Τύπος σκόρπισε παντού τον πανικό. Δεν άργησε να έρθει η «Μαύρη Δευτέρα» 28 Οκτωβρίου 1929 και η «Μαύρη Τρίτη» 29 Οκτωβρίου 1929, οπότε πουλήθηκαν περί τα 16 εκατομμύρια μετοχές αξίας 14 δισεκατομμυρίων δολαρίων, με αποτέλεσμα μέσα σε διάστημα δύο ημερών την πτώση της τιμής του δείκτη περισσότερο από 20%.

Διάγραμμα 2.2 Ιστορικό διάγραμμα του δείκτη DJIA

Η πρώτη συνέπεια του χρηματιστηριακού κραχ ήταν η απώλεια χρηματοδότησης και γενικότερα ομαλής ροής χρήματος, οπότε με την μείωση των επενδύσεων πολλές επιχειρήσεις οδηγήθηκαν σε αυξημένα χρέη και χρεωκοπία. Άλλες πάλι που λόγω αποθεματικών άντεξαν στην έλλειψη ρευστότητας, προκειμένου να μειώσουν τις δαπάνες τους, προχώρησαν σε μαζικές απολύσεις. Έως το 1931, 6 εκατομμύρια Αμερικανοί πολίτες ήταν προς αναζήτηση εργασίας ανεβάζοντας έτσι το ποσοστό ανεργίας της χώρας στο 25% μέχρι και το 1933.

Διάγραμμα 2.3 Ποσοστά ανεργίας σε ΗΠΑ και Καναδά, 1921-1943

Τέλος, πολλές τράπεζες έχοντας επενδύσει τα διαθέσιμά τους στο χρηματιστήριο που κατέρρευσε και μη μπορώντας να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους έναντι των καταθετών τους άρχισαν να καταρρέουν. Όλο αυτό το οικονομικό φαινόμενο, μαζί με ένα κλίμα απαισιοδοξίας και αδιεξόδου, δεν άργησε να επεκταθεί και εκτός συνόρων ΗΠΑ, κυρίως δε στην Ευρώπη. Γιατί, όπως κατά τα όσα ίσχυαν τότε, η ευημερία ενός κράτους μέσω του εμπορίου και του κανόνα του χρυσού (με σταθερή ανταλλαγή νομισμάτων) προκάλεσε την οικονομική άνθηση και στα υπόλοιπα κράτη -σίγουρα σε πολύ μικρότερο βαθμό από αυτόν της Αμερικής- έτσι και τώρα δεν άργησε να διαδώσει τα οικονομικά δεινά και τις δυσκολίες που η ίδια η Αμερική αντιμετώπιζε και η οποία πολύ δύσκολα και μακροπρόθεσμα κατάφερε σταδιακά να ξεπεράσει.

2.2 Ισπανική Γρίπη (1918-1919)

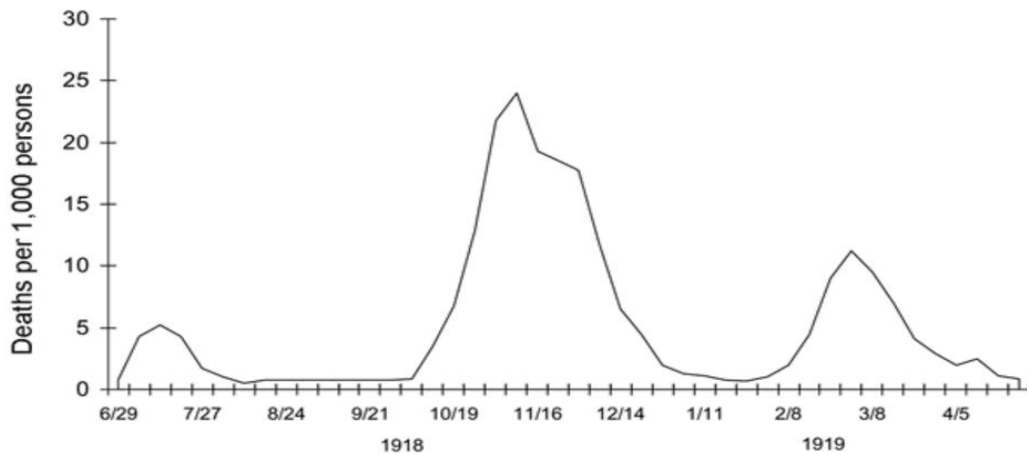
Από τη χειρότερη ύφεση περνάμε στην πιο θανατηφόρα έως τώρα πανδημία στα χρονικά της παγκόσμιας ιστορίας. Στον απολογισμό της πανδημίας της ισπανικής γρίπης καταγράφονται κρούσματα 500 εκατομμυρίων -σχεδόν το 1/3 του πληθυσμού- νοσησάντων και 40 έως 50 εκατομμύρια θάνατοι.

Εσφαλμένως πιστεύεται από πολλούς -λόγω της ονομασίας της- ότι η γρίπη πρωτοεμφανίστηκε και προήλθε από την Ισπανία. Βρισκόμαστε, όμως, λίγο πριν το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, και συγκεκριμένα τον Μάρτιο του 1918 οπότε και εμφανίζεται κατά την κρατούσα άποψη, το πρώτο κρούσμα στο στρατόπεδο Φάνστον στο Φορτ Ράιλι του Κάνσας. Κατά νεώτερες απόψεις, υπεύθυνη για την μεταφορά του ιού ήταν μια ομάδα εργατών που την περίοδο εκείνη μετανάστευσαν από την Κίνα. Απλά συμπτώματα εποχικής γρίπης δυσκόλεψαν τους γιατρούς να αντιληφθούν τη σοβαρότητα της κατάστασης και την έκταση που πολύ γρήγορα αυτή πήρε. Βρισκόμαστε σε περίοδο πολέμου και δη Παγκοσμίου, τα στρατεύματα μετακινούνταν από χώρα σε χώρα και μαζί τους μετέφεραν και τον μολυσματικό αυτόν ιό. Έτσι, από την Αμερική εξαπλώθηκε γρήγορα ο ιός στην Ευρώπη, πρώτα στη Γαλλία και Αγγλία κι έπειτα στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες και την Ανατολή.

Ο ιός με ήπια συμπτώματα πυρετού και κόπωσης, τα οποία διαρκούσαν τρεις περίπου ημέρες, είχε θνησιμότητα όσο και μια εποχική γρίπη, σύμφωνα πάντα με τα λιγοστά διασωθέντα ιατρικά αρχεία εκείνης της περιόδου, σημειωτέον εμπόλεμης, κατά την οποία η τήρηση ιατρικών αρχείων δεν ήταν καθόλου εύκολη, μάλλον δε και απαγορευμένη. Κι ενώ όλα έδειχναν πως η πανδημία έφτανε στο τέλος της, τον Σεπτέμβριο του 1918, στο Πλύμουθ της Αγγλίας έκανε την εμφάνισή του ένα μεταλλαγμένο στέλεχος του ιού, αυτή τη φορά πολύ πιο θανατηφόρο, το οποίο εξαπλώθηκε και πάλι λόγω της αυξημένης κινητικότητας των στρατευμάτων στην περίοδο του πολέμου. Έτσι, ξεκινά το δεύτερο κύμα της πανδημίας όπου και καταγράφεται το μεγαλύτερο ποσοστό θανάτων. Στις ΗΠΑ μόνο τον Οκτώβριο του 1918 σημειώθηκαν 195.000 θάνατοι. Λέγεται πως οι νεκροί που προκάλεσε η θανατηφόρα αυτή πανδημία ήταν στο σύνολο περισσότεροι από τους νεκρούς που άφησε πίσω του ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Το θανατηφόρο στέλεχος είχε την ικανότητα μέσα σε είκοσι-τέσσερις ώρες από την προσβολή να οδηγεί το θύμα του στην κατάληξη.

Οι ασθενείς κατέκλυσαν τα νοσοκομεία και πολλά κτίρια δημόσιων υπηρεσιών, σχολεία ακόμη και ιδιωτικές κατοικίες μετατράπηκαν σε πρόχειρα νοσοκομεία προκειμένου να νοσηλευθούν όσο το δυνατό περισσότεροι. Το ιατρικό προσωπικό δεν ήταν επαρκές -καθώς πολλοί από τους γιατρούς νοσούσαν ή ήταν επιστρατευμένοι- και για το λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκαν ως και φοιτητές ιατρικής στη μάχη κατά της πανδημίας. Σε πολλές κοινότητες επιβλήθηκε καραντίνα και έκλεισαν δημόσιοι χώροι, θέατρα και εκκλησίες. Συνιστούσαν η χρήση μάσκας σε εσωτερικούς και μη χώρους και η αποφυγή σωματικής επαφής και πολλών συναναστροφών.

Ένα τρίτο κύμα πανδημίας ξεκίνησε στις αρχές του 1919 με σημαντική θνησιμότητα, σίγουρα όμως με λιγότερη απ' ό,τι το προηγούμενο. Με το τέλος του πολέμου οι στρατιώτες των εμπλεκομένων χωρών επέστρεψαν στις πατρίδες τους μεταφέροντας έτσι τον ιό στις οικογένειές τους. Μέχρι το τέλος του καλοκαιριού του 1919 έληξε και η πανδημία καθώς πολλοί από αυτούς που είχαν νοσήσει είτε πέθαναν, είτε είχαν πια αποκτήσει ανοσία.

Διάγραμμα 2.4 Τα τρία κύματα της θανατηφόρας πανδημίας

Πολλές επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να κλείσουν για εκείνο το διάστημα είτε λόγω ασθένειας των εργαζομένων είτε προκειμένου να περιορίσουν την πανδημία. Εξάλλου, λόγω του μεταπολεμικού κλίματος και των δεσμεύσεων στους αγρούς, οι οποίοι προηγουμένως ήταν πεδία μαχών και επομένως φιλοξενούσαν οστά νεκρών στρατιωτών, αλλά και ποσότητες πυρομαχικών και συνεπώς χρειαζόνταν εκτεταμένες εκκαθαρίσεις, δεν υπήρχε επαρκής έκταση χωραφιών για την παραγωγή και την καλλιέργεια των απαραίτητων τροφίμων. Για τους λόγους αυτούς η οικονομία των χωρών άρχισε

σταδιακά να συρρικνώνεται, αφού μειώθηκε κατά πολύ η δραστηριότητα των επιχειρήσεων και η αγροτική παραγωγή.

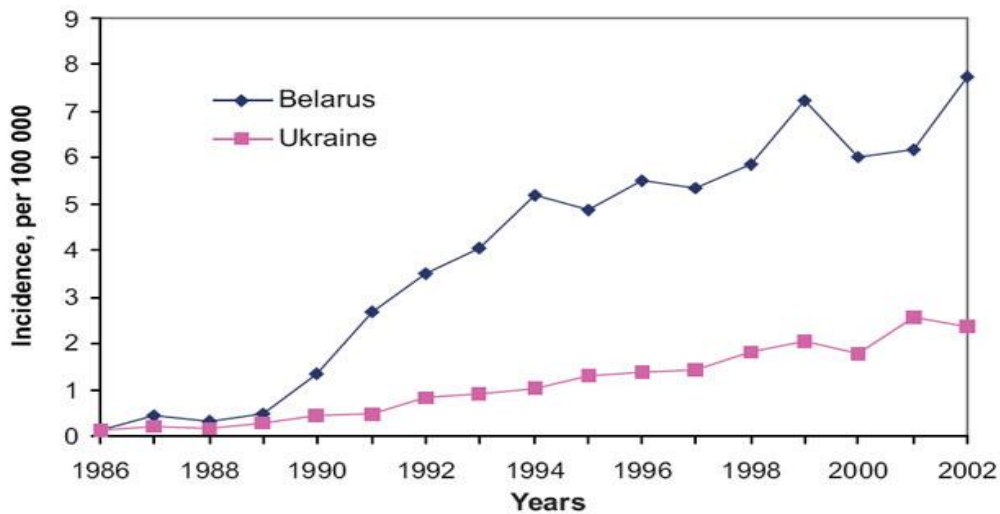
Ελάχιστα είναι τα στοιχεία και τα αριθμητικά δεδομένα για ανάλυση που έχουμε από εκείνη την περίοδο καθώς βρισκόμασταν σε καιρό πολέμου και υπήρχε λογοκρισία στα μέσα ενημέρωσης. Πέραν αυτού και προκειμένου το ηθικό των πολιτών και των στρατιωτών να διατηρηθεί ακμαίο για όσο χρονικό διάστημα θα διαρκούσε ακόμη ο πόλεμος και για να μην υπάρχει πλήρη ενημέρωση και εικόνα όσον αφορά στη δύναμη ενός έθνους έναντι κάποιου άλλου απέφευγαν την τήρηση ιατρικών αρχείων. Στην Ισπανία, επειδή ακριβώς ήταν ουδέτερη χώρα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, δεν υπήρχε πίεση και ο Τύπος μπορούσε να συνεχίσει την λειτουργία του απρόσκοπτα. Έτσι, επειδή η Ισπανοί δημοσιογράφοι μετέφεραν αληθή και περισσότερα δεδομένα σχετικά με τη γρίπη και την κατάσταση που πραγματικά επικρατούσε, η πανδημία παρέμεινε στην ιστορία ως «ισπανική γρίπη».

2.3 Chernobyl (1986)

Ξημερώματα 26^{ης} Απριλίου 1986 ήταν όταν οι εργαζόμενοι στον Πυρηνικό Σταθμό Λένιν στην πόλη Chernobyl -στην βόρεια Ουκρανία- ξεκίνησαν να κάνουν μια δοκιμή στον Αντιδραστήρα Νο. 4 του εργοστασίου. Όλα θα πήγαιναν καλά εάν οι εργαζόμενοι δεν είχαν παραβιάσει τα πρωτόκολλα ασφαλείας και δεν είχαν αποσύρει όλες τις ράβδους ελέγχου από τον πυρήνα του αντιδραστήρα. Έπειτα από μια σειρά λαθών, δημιουργήθηκε αρκετή πίεση μέσα στον αντιδραστήρα, οπότε ο ατμός που δημιουργήθηκε ανατίναξε την οροφή του και απελευθέρωσε στην ατμόσφαιρα μεγάλες ποσότητες ραδιενέργειας. Λίγα μόλις δευτερόλεπτα αργότερα ακολούθησε μια δεύτερη έκρηξη οπότε απελευθερώθηκαν επιπλέον ποσότητες ραδιενεργών στοιχείων. Μια πυρκαγιά άναψε στην οροφή του τρίτου αντιδραστήρα κι ευθύς ένας μεγάλος αριθμός πυροσβεστών βρέθηκε στο σημείο προκειμένου να σβήσει τη φωτιά. Χωρίς τα απαραίτητα μέσα, εξοπλισμό και ενδυμασία οι πυροσβέστες αυτοί συγκαταλέχθηκαν άμεσα στους νεκρούς του τραγικού γεγονότος.

Λιγοστά είναι τα στοιχεία σχετικά με τον αριθμό θανάτων που προκλήθηκαν από το συμβάν, δεδομένου του ότι η Σοβιετική Ένωση προσπάθησε εκείνη την εποχή να το αποσιωπήσει και να διαφύγει των όποιων ευθυνών. Γνωρίζουμε σίγουρα ότι την ώρα της έκρηξης δύο εργαζόμενοι έχασαν τη ζωή τους όπως επίσης και 28 πυροσβέστες που

έσπευσαν στο σημείο χωρίς τον απαραίτητο εξοπλισμό από την έκθεση στην τότε ακτινοβολία. Ακόμη και σήμερα ο ΟΗΕ κάνει εικασίες για τον αριθμό των θανάτων που έχουν προκληθεί από καρκίνο -και πιο συγκεκριμένα από καρκίνο του θυροειδούς- και λευχαιμία, κάτι που συνδέεται με τα νέφη ακτινοβολίας που εξαπλώθηκαν όχι μόνο γύρω από το εργοστάσιο, αλλά και παραπέρα, αφού η απελευθέρωση αερίων μόλυνε την ατμόσφαιρα και πολύ γρήγορα λόγω των ατμοσφαιρικών συνθηκών, εξαπλώθηκε χιλιόμετρα μακριά σε όλες τις χώρες της Ευρώπης και της Ασίας.

Διάγραμμα 2.5 Ποσοστό επίπτωσης καρκίνου του θυροειδούς σε παιδιά και εφήβους ως αποτέλεσμα του ατυχήματος του Τσέρνομπιλ

Οι δύο αλυσιδωτές αυτές εκρήξεις στο Τσέρνομπιλ φημίζονται ως η μεγαλύτερη καταστροφή που έχει ποτέ καταγραφεί στην ιστορία της παραγωγής ατομικής ενέργειας. Κι αυτό, γιατί η απελευθέρωση ραδιενέργειας λέγεται πως ήταν 200 φορές μεγαλύτερη από την ποσότητα που απελευθερώθηκε με τη ρίψη και των δύο μαζί ατομικών βομβών σε Χιροσίμα-Ναγκασάκι. Οι κάτοικοι του Prypat, της κοντινότερης στο εργοστάσιο πόλης, η οποία είχε δημιουργηθεί για να φιλοξενεί τους εργάτες του εργοστασίου εκκενώθηκε την επόμενη μέρα. Ακόμη και σήμερα η περιοχή αυτή καθώς και η ευρύτερη περιοχή γύρω από το εργοστάσιο, η μετονομαζόμενη ζώνη αποκλεισμού, δεν μπορούν ακόμη να κατοικηθούν. Σύμφωνα με τις τοπικές αρχές ενδέχεται να μπορέσουν να κατοικηθούν ύστερα από 24.000 χρόνια.

Αυτή η καταστροφή, όμως, όπως αποδείχθηκε και συνεχίζει ακόμη και σήμερα να αποδεικνύει, είχε και έχει πολύ περισσότερες παράπλευρες επιπτώσεις. Όχι μόνο τα αυξημένα ποσοστά αναπηρίας, αλλά και ψυχολογικά προβλήματα (κατάθλιψη, άγχος,

στρες) ταλαιπωρούν τους ανθρώπους οι οποίοι έχουν πληγεί από την ακτινοβολία που έχει απελευθερωθεί. Πολλοί μεταγενέστεροι θάνατοι προκλήθηκαν από καρδιαγγειακές παθήσεις που οφείλονταν στο φόβο και το στρες της έκθεσης στην ακτινοβολία. Μάλιστα, το 2016 η ουκρανική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι οι θάνατοι που προκλήθηκαν μόνο στην Ουκρανία από το Τσέρνομπιλ, ανέρχονταν στα 2.000.000. Το δε ποσοστό θνησιμότητας στις περιοχές αυτές συνεχίζει να αυξάνεται σταδιακά.

Οι επιπτώσεις δεν σταματούν εκεί. Τεράστιες ήταν και οι οικονομικές συνέπειες όχι μόνο για τις τρεις κυρίως εμπλεκόμενες χώρες (Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία) αλλά και για τις χώρες της Ευρώπης και της τ. Σοβιετικής Δημοκρατίας του νότου. Οι πληγείσες περιοχές είχαν ως κύρια πηγή εισοδήματος τη γεωργία. Μετά το ατύχημα μεγάλες εκτάσεις γης παρέμειναν ανεκμετάλλευτες και ακαλλιέργητες. Πολλές επίσης παραγωγές προϊόντων ή ακόμη και παραγγελίες διακόπηκαν ή απορρίφθηκαν καθώς τα προϊόντα είτε ξεπερνούσαν το αποδεκτό όριο ακτινοβολίας είτε οι καταναλωτές επιφυλάσσονταν να αγοράσουν προϊόντα από τις συγκεκριμένες περιοχές.

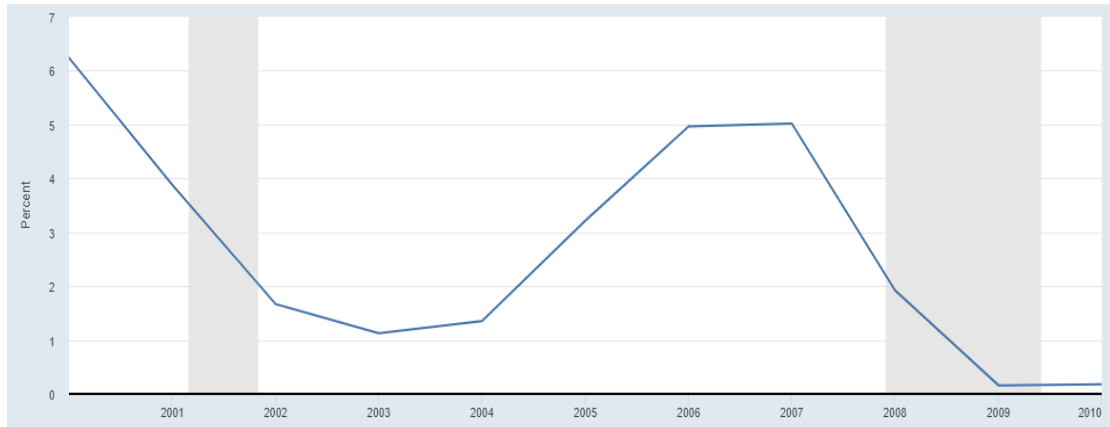
Επιπλέον, οι κυβερνήσεις των τριών εμπλεκόμενων χωρών έχουν δαπανήσει τεράστια ποσά στις οικογένειες των ανθρώπων που επλήγησαν από το πυρηνικό ατύχημα είτε άμεσα είτε έμμεσα, αλλά και σε όσους ανέλαβαν να καθαρίσουν την ευρύτερη περιοχή γύρω από το εργοστάσιο από τα απομεινάρια και τα συντρίμια της καταστροφής. Η Ουκρανία είναι η μόνη χώρα που διατήρησε μητρώο πολιτών που επλήγησαν από το Τσέρνομπιλ. Καταγράφεται ότι το 2015 υπήρχαν 318.988 πολίτες στο μητρώο της χώρας. Μέχρι και σήμερα η κυβέρνηση επιδοτεί 36.525 νοικοκυριά πληγέντα από το ατύχημα. Ωστόσο, και οι υπόλοιπες χώρες δε δαπανούν λιγότερα ποσά για τέτοιου είδους σκοπούς. Στη Λευκορωσία αναφέρεται ότι ο αριθμός των πολιτών στους οποίους διανέμονται τέτοια επιδόματα ανέρχεται στα 99.693, ενώ ο ίδιος αριθμός στη Ρωσία αγγίζει τους 157.086 πολίτες.

2.4 Χρηματοπιστωτική κρίση του 2008

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 2007-2008 λογίζεται ως μία από τις χειρότερες οικονομικές υφέσεις που έχουν υπάρξει στην παγκόσμια ιστορία. Από πολλούς συγκρίνεται με την Μεγάλη Ύφεση του 1929 παρόλο που δεν είχε τόσο δραματικές επιπτώσεις. Η συγκεκριμένη ύφεση συνδέεται άμεσα με την κατάρρευση της αγοράς

ακινήτων. Ξεκίνησε από τις ΗΠΑ το 2007 και γρήγορα εξαπλώθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο. Πολλά και αμφιλεγόμενα είναι τα αίτια της κρίσης και οι απόψεις των οικονομολόγων δίστανται. Ωστόσο μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένες κοινές απόψεις και τοποθετήσεις, καθώς επικρατεί μια γενική και καθολική συμφωνία όσον αφορά στους παράγοντες που συνετέλεσαν στη δημιουργία αυτής της κρίσης.

Αρχικά, μέσα σε τρία χρόνια, από τον Μάιο του 2000 μέχρι και τον Ιούνιο του 2003 η Federal Reserve (Fed) μείωσε το ομοσπονδιακό επιτόκιο από 6,5% σε 1% προκειμένου να τονωθεί η οικονομία της χώρας. Λόγω των χαμηλών επιτοκίων τα δάνεια που έλαβαν επιχειρήσεις και καταναλωτές αυξήθηκαν πολύ. Η κυβέρνηση ενθαρρύνει τους πολίτες να αποκτήσουν σπίτια κ έτσι αυξάνεται η ζήτηση των στεγαστικών δανείων καθώς και οι τιμές της αγοράς ακινήτων. Οι επενδυτές αναζητώντας επενδύσεις υψηλής απόδοσης και χαμηλού ρίσκου τοποθετούν χρήματα στην αμερικανική αγορά ακινήτων. Στο σημείο αυτό μπαίνουν στο παιχνίδι και οι επενδυτικές τράπεζες, οι οποίες αγοράζουν πολλά στεγαστικά δάνεια, έπειτα τα χωρίζουν σε μέρη και δημιουργούν έτσι χρηματοοικονομικά προϊόντα τα οποία αποτελούνται από στεγαστικά δάνεια και αναφέρονται ως Mortgage-Backed Securities (MBS) -τα γνωστά ενυπόθηκα δάνεια.

Διάγραμμα 2.6 Τα επιτόκια των ΗΠΑ από το 2000 έως το 2010

Η κυβέρνηση, από την άλλη πλευρά, στην προσπάθειά της να προωθήσει τα στεγαστικά δάνεια ορίζει κρατικούς οργανισμούς και ιδρύματα να δημιουργούν MBS. Η ζήτηση στεγαστικών δανείων σχηματίζει ανοδική πορεία και η παροχή δανείων και η αγορά σπιτιών δεν αργούν να εκτοξευθούν στα ύψη. Επομένως, οι επενδυτές καθώς και οι επενδυτικές εταιρίες συνεχίζουν να αποκομίζουν τεράστια ποσοστά κέρδους.

Οι ασφαλιστικές εταιρίες προκειμένου να αποκτήσουν κι εκείνες μερίδιο από την κερδοφόρα αγορά ακινήτων δημιούργησαν προϊόντα τα λεγόμενα Credit Default Swaps

(CDS). Επεξηγηματικά, εάν ένας δανειζόμενος δεν μπορούσε να αποπληρώσει το δάνειο της κατοικίας του, οι ασφαλιστικές θα αναλάμβαναν να αποζημιώσουν τους επενδυτές που έχουν επενδύσει στα συγκεκριμένα στεγαστικά δάνεια. Επειδή οι τιμές των ακινήτων ήταν ήδη υψηλές χωρίς να δείχνουν σημάδια πτώσης οι ασφαλιστικές εταιρίες άρχισαν να πωλούν υπερβολικά πολλά swaps χωρίς ωστόσο να κατέχουν τα απαραίτητα χρηματικά διαθέσιμα ώστε να καλύψουν όλα αυτά τα συμβόλαια εάν χρειαζόταν.

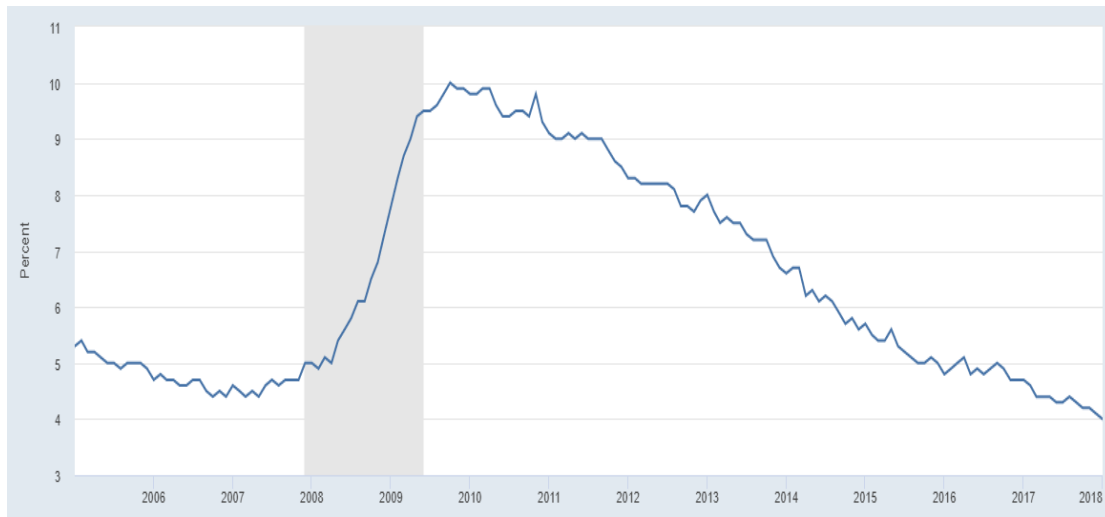
Επενδυτές, τράπεζες και κυβέρνηση φαίνονταν ενθουσιασμένοι με την εξέλιξη των γεγονότων και την απόκτηση εύκολων κερδών. Οι επενδυτές ζητούσαν να αγοράσουν κι άλλα επενδυτικά προϊόντα και οι τράπεζες στην προσπάθεια να εκδώσουν περισσότερα στεγαστικά δάνεια χαλάρωσαν τα κριτήρια δανειοδότησης και άρχισαν να δανείζουν σε καταναλωτές χαμηλής ή και πολλές φορές ανύπαρκτης πιστοληπτικής ικανότητας. Άρχισε δηλαδή η προσφορά “subprime” δανείων. Τα συγκεκριμένα δάνεια χαρακτηρίζονται από υψηλό επενδυτικό κίνδυνο και βασικό τους χαρακτηριστικό είναι το ρυθμιζόμενο μεταβλητό επιτόκιο. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι προκειμένου ο επενδυτής να αποζημιωθεί για τον τεράστιο κίνδυνο που αρχικά αναλαμβάνει, το αρχικό επιτόκιο του δανείου -άρα και οι δόσεις- ενώ είναι χαμηλό σταδιακά και σε προκαθορισμένο χρόνο αυξάνεται δραματικά με αποτέλεσμα ο δανειολήπτης σε πολλές περιπτώσεις να μην μπορεί να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις αποπληρωμής του δανείου του. Έτσι, από τις αρχές του 2000 έως και το 2004-2007 το μερίδιο των στεγαστικών δανείων “subprime” αυξήθηκε μεταξύ όλων των στεγαστικών δανείων από περίπου 2,5% σε περίπου 15% ετησίως.

Μέσα σε αυτή την απερίγραπτη φρενίτιδα απόκτησης και αγοράς δανείων εμφανίστηκαν στην αγορά τα λεγόμενα CDOs (Collateralized Debt Obligations), τα οποία ουσιαστικά είναι παρόμοια με τα MBS. Πρόκειται για ένα σύνθετο χρηματοοικονομικό προϊόν που αποτελείται από μια ομάδα δανείων και άλλα περιουσιακά στοιχεία, τα οποία μάλιστα αποτελούν και την εξασφάλιση απέναντι στον επενδυτή σε περίπτωση που το δάνειο δεν αθετηθεί. Για να ενισχυθεί περαιτέρω αυτή η κατάσταση, δημιουργήθηκαν και τα σύνθετα CDOs. Πρόκειται για έναν τύπο χρεωστικής υποχρέωσης με εξασφάλιση που επενδύει σε μη ταμειακά περιουσιακά στοιχεία, όπως είναι τα δικαιώματα προαίρεσης και οι ανταλλαγές. Αυτή είναι και η βασική τους διαφορά από τα CDOs, τα οποία αποτελούνται από περιουσιακά στοιχεία όπως ομόλογα και δάνεια.

Έτσι, ουσιαστικά, η οικονομία των ΗΠΑ εκείνη την περίοδο στηρίχθηκε στην πιστοληπτική ικανότητα όλων των δανειζόμενων και στο εάν αυτοί θα επιτύγχαναν να

αποπληρώσουν το χρέος τους ή όχι. Ωστόσο, η ιδιοκατοίκηση έφτασε στα όρια κορεσμού, ενώ η Fed άρχισε σταδιακά να αυξάνει το επιτόκιο ομοσπονδιακών κεφαλαίων οπότε και από το 2004 έως τον Αύγουστο του 2007 αυτό έφτασε στο 5,25%. Πολλοί από τους δανειολήπτες αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τις δόσεις των δανείων τους με αποτέλεσμα πολλά στεγαστικά δάνεια να μετατραπούν σε σπίτια προς πώληση. Καθώς όμως η προσφορά σπιτιών έγινε μεγαλύτερη της ζήτησης άρχισαν οι τιμές των ακινήτων να μειώνονται δραματικά. Κι έτσι, το 2008, η αξία πολλών σπιτιών έφτασε να είναι μικρότερη της συνολικής αξίας του δανείου που έπρεπε να αποπληρώσουν οι δανειζόμενοι. Οι επενδυτές σταμάτησαν να επενδύουν σε στεγαστικά δάνεια, οι τράπεζες βρέθηκαν να έχουν στην κατοχή τους πολλά τοξικά περιουσιακά στοιχεία, ενώ οι ασφαλιστικές εταιρίες ήρθαν αντιμέτωπες με την υποχρέωση αποζημίωσης προς τους πολίτες με ποσά τα οποία δεν κατείχαν.

Όλα τα χρηματοοικονομικά προϊόντα που αναφέρθηκαν παραπάνω και χρησιμοποιήθηκαν καθ' όλη εκείνη την περίοδο ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους. Συνεπώς, επηρεάστηκε όλο το τότε χρηματοοικονομικό σύστημα. Πολλά χρηματοοικονομικά ιδρύματα, τράπεζες και ασφαλιστικές άρχισαν σιγά σιγά να καταρρέουν και να κλείνουν. Ο Σεπτέμβριος του 2008 δεν άργησε να έρθει με την κατάρρευση και την κήρυξη σε πτώχευση μιας από τις μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες της εποχής, της Lehman Brothers. Από πολλούς μάλιστα η κατάρρευση αυτής σηματοδοτεί τη μεγαλύτερη οικονομική καταστροφή στην ιστορία των ΗΠΑ και αποτελεί σύμβολο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που ακολούθησε. Ο πανικός πια κυριεύσε καταναλωτές, τράπεζες κι επενδυτές. Οι τιμές του χρηματιστηρίου έπεσαν δραματικά με τον δείκτη Dow Jones να χάνει το 1/3 της αξίας του. Επιχειρήσεις άρχισαν να κλείνουν και οι πολίτες να χάνουν τις δουλειές τους ανεβάζοντας έτσι κατακόρυφα τα ποσοστά ανεργίας της χώρας.

Διάγραμμα 2.7 Ποσοστά ανεργίας των ΗΠΑ κατά την οικονομική κρίση του 2008

Η κρίση στην Αμερική τερματίστηκε το καλοκαίρι του 2009 αφήνοντας πίσω της πολλές ζημιές που χρειάστηκαν χρόνια για να ανορθωθούν. Δεν άργησε όμως να εξαπλωθεί και στις υπόλοιπες χώρες σε διαφορετικό χρόνο και με διαφορετικά αποτελέσματα. Περισσότερο έπληξε τις χώρες της Ευρώπης κι αυτό πυροδοτήθηκε με την κατάρρευση της Lehman Brothers, η οποία ήταν άμεσα συνδεδεμένη με πολλά ευρωπαϊκά χαρτοφυλάκια πέραν των ΗΠΑ. Η κρίση έφτασε φυσικά και στην Ελλάδα όπου και διήρκησε περισσότερα χρόνια απ' οποιαδήποτε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα. Κι αυτό ακριβώς γιατί αναδείχθηκε ένα ουσιαστικό πρόβλημα της χώρας μας. Το τεράστιο χρέος που είχε και το οποίο αυξήθηκε μετά την έλευση της κρίσης.

Κεφάλαιο 3^ο

Συμπεριφορά κρατών σε περιόδους έκτακτης ανάγκης

3.1 Αντιμετώπιση καταστάσεων οικονομιών έκτακτης ανάγκης από χώρες του εξωτερικού και κράτη-μέλη

Παραπάνω ασχοληθήκαμε με τέσσερις διαφορετικές και συνάμα πολύ χαρακτηριστικές κρίσιμες περιπτώσεις οι οποίες έφεραν πολλές χώρες σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Πρόκειται για καταστάσεις που έπληξαν βαριά την ανθρωπότητα καθώς από τη στιγμή που ξέσπασαν επηρέασαν διαφορετικές χώρες σε διαφορετικό βέβαια χρόνο και με διαφορετικό τρόπο. Σίγουρα, όμως, καθεμία από τις παραπάνω περιπτώσεις ανάγκασαν τις εκάστοτε κυβερνήσεις να πάρουν σοβαρές αποφάσεις για την άμεση επίλυσή τους με απώτερο στόχο να προκληθεί όσο το δυνατόν λιγότερη φθορά στον άνθρωπο, το περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία.

Ορισμένες χώρες -κατά βάση οι πιο ισχυρές- αντιμετώπισαν πιο άμεσα τις καταστάσεις αυτές, άλλες επηρεάστηκαν λιγότερο και κατάφεραν να ορθοποδήσουν γρηγορότερα, ενώ άλλες -κυρίως οι πιο αδύναμες οικονομικά- προσπαθούν μέχρι σήμερα να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που οι ίδιες μαζί με άλλες δημιούργησαν. Παραπάνω λοιπόν, είδαμε κρίσεις οικονομικής φύσεως, ιατρικής, και ηθικής-κοινωνικής που προκάλεσαν πολλά προβλήματα και δυσκολίες παγκοσμίως, αλλά συνεχίζουν ακόμη και σήμερα να ταλανίζουν και να ταλαιπωρούν έθνη και οικονομίες. Μάλιστα, κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν οι αδιαμφισβήτητες συνέπειες που επέφεραν στον οικονομικό κυρίως τομέα των πληγείσων περιοχών.

Απαραίτητη κρίνεται μια διάκριση των συγκεκριμένων κρίσεων για να γίνει πιο κατανοητό το εν λόγω ζήτημα. Η επονομαζόμενη «Μεγάλη Ύφεση» και η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είναι καθαρά οικονομικές κρίσεις με υπόβαθρο την κρίση του χρηματιστηρίου και τα διάφορα χρηματοπιστωτικά προϊόντα. Το ατύχημα στο Τσέρνομπιλ και η ισπανική γρίπη αποτελούν κρίσεις κοινωνικο-οικονομικές με υπόβαθρο την υγεία και τη μακροζωΐα.

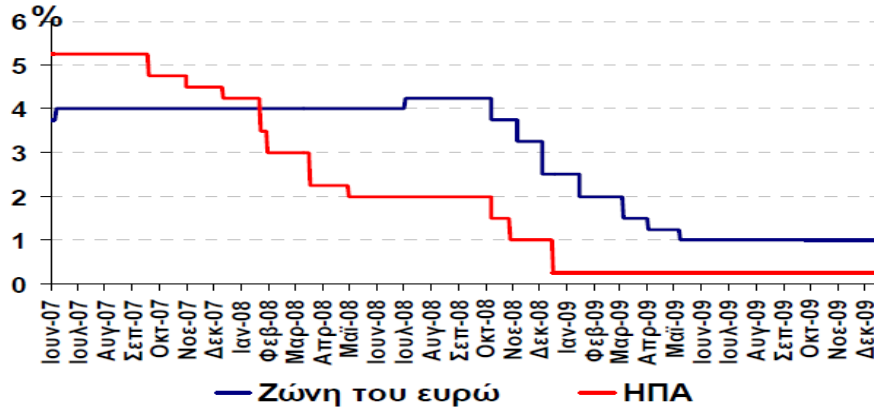
3.1.1 Αντιμετώπιση οικονομικών κρίσεων

Οι δύο καθαρά οικονομικές κρίσεις αντιμετωπίστηκαν όσο πιο άμεσα και πιο αποτελεσματικά γινόταν από τις εκάστοτε κυβερνήσεις. Άλλωστε, οποιοσδήποτε μπορεί να αντιληφθεί ότι τέτοιου είδους καταστάσεις για να αντιμετωπιστούν απαιτούν αποτελεσματικές κινήσεις και ικανούς ηγέτες με όραμα. Για τον λόγο αυτό, η κυβέρνηση του Roosevelt το 1932 με μια σειρά μεταρρυθμίσεων και με πρωταρχικό στόχο τη σταθεροποίηση της βιομηχανικής παραγωγής και του αγροτικού τομέα προσπάθησε να δημιουργήσει θέσεις εργασίας και να καλλιεργήσει την ελπίδα και την αισιοδοξία στις ψυχές των τότε πονεμένων Αμερικανών πολιτών. Επιπλέον, θεσπίστηκαν μέτρα και ιδρύθηκαν οργανώσεις με σκοπό την προστασία των καταθέσεων και τον έλεγχο των χρηματοπιστωτικών προϊόντων που οδήγησαν στη μεγάλη σύγκρουση εκείνης της περιόδου. Ο Roosevelt και το κόμμα του παρείχαν ασφάλεια σε όλες τις εμπορικές τράπεζες που κρίθηκαν υγιείς προκειμένου να συνεχιστεί η λειτουργία τους και διεχώρισαν τη λειτουργία και τις αρμοδιότητές τους των τραπεζών από εκείνες των επενδυτικών τραπεζών, καθώς και οι τελευταίες κατείχαν πιο επικίνδυνο οικονομικά ρόλο.

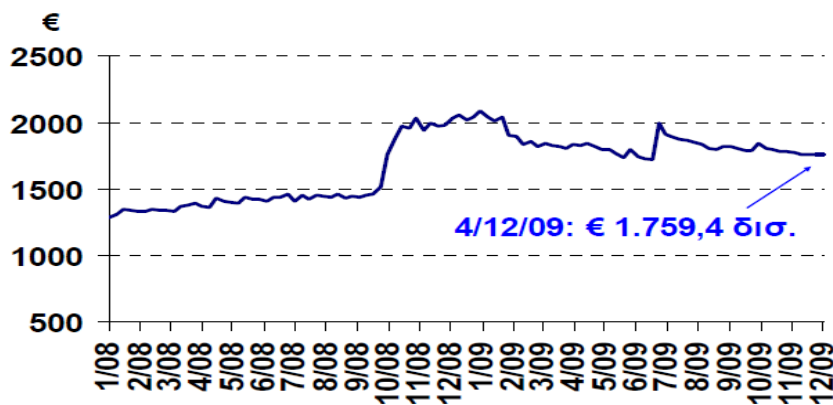
Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των χρηματοοικονομικών μεταρρυθμίσεων καταργήθηκε περί το 1999, ώστε να δημιουργηθεί μια κινητικότητα στην έως τότε σταθερή πορεία της οικονομίας. Επομένως, μετά τα όσα αναφέρθηκαν σχετικά με την έναρξη και την κορύφωση της κρίσης του 2008 κι έπειτα από την κατάρρευση της Lehman Brothers οι κυβερνήσεις κινητοποιήθηκαν άμεσα προκειμένου να αποτρέψουν το μέγεθος της οικονομικής καταστροφής που είχε προκαλέσει η «Μεγάλη Ύφεση».

Αρχικά, εφαρμόστηκε τόσο από την κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ (Fed), όσο και από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) πολιτική μείωσης των επιτοκίων, ώστε να επιτευχθεί και να ενισχυθεί η ρευστότητα. Στην εικόνα 1 βλέπουμε την πολιτική των επιτοκίων σε Ευρωζώνη και ΗΠΑ και τη δραματική μείωσή τους σε διάστημα λίγων μόνο μηνών με το ξέσπασμα της κρίσης. Ένα άλλο μέτρο που θεσπίστηκε ήταν η πολιτική ποσοτικής χαλάρωσης ή όπως αναφέρεται συχνά στη βιβλιογραφία “quantitative and qualitative easing”. Πρόκειται για μια διαδικασία κατά την οποία η κεντρική τράπεζα αγοράζει κρατικά ομόλογα και άλλα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία ώστε να ενισχύσει τη ρευστότητα των ιδρυμάτων που τα κατέχουν και να μειωθεί με τον τρόπο αυτό το κόστος δανεισμού. Η πολιτική αυτή στοχεύει στην άμεση ρευστότητα και στην αύξηση των δαπανών από επιχειρήσεις και καταναλωτές με αποτέλεσμα την αύξηση της

απασχόλησης και των θέσεων εργασίας. Η εικόνα 2 παρουσιάζει επακριβώς τα έσοδα της Fed και τη δραματική αύξησή τους μετά την εφαρμογή της πολιτικής ποσοτικής χαλάρωσης.

Διάγραμμα 3.1 Επιτόκια παρέμβασης

Διάγραμμα 3.2 Ύψος συνολικού ενεργητικού Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ

Σημαντικό βήμα για την αντιμετώπιση της κρίσης του 2008 ήταν και η λήψη μέτρων για μεγαλύτερο και ουσιαστικότερο έλεγχο των κυβερνήσεων απέναντι στα χρηματοοικονομικά ιδρύματα των χωρών. Όσον αφορά στο θέμα του ελέγχου λειτουργίας των τραπεζών πρωταρχικό και κύριο μέλημα ήταν η αύξηση του ελάχιστου ποσού εγγύησης των καταθέσεων. Τέλος, οι κυβερνήσεις ακολούθησαν περαιτέρω δημοσιονομικά πακέτα στήριξης της οικονομίας από τα οποία μπορούσαν να αντλούν πιο άμεσα πόρους και να ελέγχουν έτσι τα έσοδα και τα έξοδα του εκάστοτε κράτους. Με την επιβολή άμεσων αλλά και την αύξηση των ήδη υπαρχόντων έμμεσων φόρων αντλούσαν πόρους προκειμένου να ισοροπήσουν το δημόσιο χρέος. Όταν αυτό θα έφτανε στα επιθυμητά επίπεδα θα χαλάρωναν τα ληφθέντα δημοσιονομικά μέτρα. Αυτές τις

τακτικές ακολούθησαν κυρίως οι περισσότερες χώρες παγκοσμίως και σε συνεργασία με το ΔΝΤ κατόρθωσαν σιγά σιγά -οι περισσότερες τουλάχιστον- να ξεπεράσουν τα προβλήματα της κρίσης, εφαρμόζοντας δηλαδή η καθεμιά από αυτές με περισσότερη ή λιγότερη αυστηρότητα τα προαναφερθέντα μέτρα.

3.1.2 Αντιμετώπιση κοινωνικών κρίσεων

Ένα άλλο είδος κρίσεων που επιφέρουν όχι μόνο οικονομικά προβλήματα στις κοινωνίες αλλά και μεγάλο αριθμό θανάτων είναι οι υγειονομικές. Μία τέτοια κρίση ήταν και αυτή που δημιουργήθηκε με το ξέσπασμα και την έξαρση της Ισπανικής Γρίπης το 1918. Όσο και αν προσπάθησαν πολλές χώρες και κυρίως η Αμερική να συγκαλύψουν το γεγονός της κρίσης καθώς ξέσπασε κατά τη διάρκεια και προς τα τέλη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η μέχρι τότε ουδέτερη Ισπανία έκανε γνωστή την εκδήλωσή της, πυροδοτώντας την ανησυχία και τον φόβο των λαών καθώς ο νέος και τότε άγνωστος αυτός ιός έθετε σε κίνδυνο τις ζωές των ανθρώπων με την πρωτόγνωρη μεταδοτικότητά του.

Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί πως οι γιατροί καθυστέρησαν να αντιληφθούν τη σπουδαιότητα του ιού και δεν πρότειναν άμεσα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης. Εκτός αυτού, εξαιτίας του πολέμου και της έλλειψης γιατρών σε πολλά νοσοκομεία, καθώς αυτοί απουσίαζαν, προκειμένου να παρέχουν ιατρική περίθαλψη στους τραυματίες στρατιώτες επιστρατεύτηκαν στα νοσοκομεία των πόλεων φοιτητές της ιατρικής. Επιπλέον, πολλά νοσοκομεία ήταν υπερπλήρη, πολλές κατοικίες ιδιωτών, σχολεία και άλλα δημόσια κτίρια διαμορφώθηκαν ανάλογα, ώστε να υποδεχτούν τους ασθενείς. Ταυτόχρονα, οι κυβερνήσεις αποφάσισαν να προβούν σε νέα, αυστηρά για την εποχή μέτρα, να κλείσουν δηλαδή οι δημόσιοι χώροι, σχολεία, εκκλησίες, θέατρα και να καταστεί η χρήση μάσκας υποχρεωτική (σε δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους). Η λήψη λοιπόν αλλά και η άμεση εφαρμογή των αυστηρών αυτών μέτρων ήταν που οδήγησε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της πανδημίας, γεγονός το οποίο αποδείχθηκε και από την βραδύτερη αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης σε χώρες, οι οποίες δεν προέβησαν στην αποφασιστική λήψη ανάλογων μέτρων (Correia et al., 2020).

Ωστόσο, η ισπανική γρίπη από υγειονομική κρίση που στέρησε τη ζωή σε 50-100 εκατομμύρια ανθρώπους παγκοσμίως μετατράπηκε σε κοινωνικο-οικονομική κρίση, καθώς οδήγησε σε ραγδαία μείωση της οικονομικής και εμπορικής δραστηριότητας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η μείωση αυτή δεν οφείλεται στην εμπόλεμη κατάσταση, καθώς σύμφωνα με έρευνα των Barro, Ursúa και Weng (2020) οι οποίοι αφού διαχώρισαν τις συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου από εκείνες της ισπανικής γρίπης παρατήρησαν πως το ΑΕΠ κάθε χώρας και η κατανάλωση μειώθηκαν εκείνη την περίοδο της πανδημίας κατά μέσο όρο 6%.

Μια ακόμη κοινωνικο-ηθική κρίση αποτελεί και το εργοστασιακό ατύχημα στο Τσέρνομπιλ. Τα ραδιενεργά νέφη που απελευθερώθηκαν μόλυναν σε τέτοιο σημείο την ατμόσφαιρα, ώστε να επηρεάσουν ζωές ανθρώπων οι οποίοι κατοικούσαν σε χώρες που δεν συνδέονται γεωγραφικά με την μολυσμένη περιοχή. Πολλοί άνθρωποι δηλαδή έχασαν τη ζωή τους ενώ άλλοι ακόμη ταλαιπωρούνται με προβλήματα, τα οποία προκλήθηκαν από την ακτινοβολία. Η κατάσταση αντιμετωπίστηκε με την οικονομική βοήθεια των χωρών οι οποίες δεν επηρεάστηκαν άμεσα από το συμβάν σε εκείνες που ταλαιπωρήθηκαν φανερά.

Τέλος, όσον αφορά στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης επικρατεί η αξία της Ευρωπαϊκής Αλληλεγγύης. Σε περιόδους κρίσεων, περιβαλλοντικών και μη καταστροφών και ανάλογα με το μέγεθος αυτών οι χώρες της Ε.Ε. παρέχουν υλική και οικονομική βοήθεια στους πολίτες της Ε.Ε. που πλήττονται εκείνο το διάστημα. Πρόκειται για μια πολιτική στα πλαίσια της δημιουργίας των βασικών προτύπων και αξιών της Ε.Ε., η οποία έχει πολλές φορές «ελαφρύνει» και ουσιαστικά καταλείπει τα δεινά και τις δυσκολίες που ανά καιρούς «χτυπούν» την ανθρωπότητα αποπνέοντας έτσι την ειρήνη, την αλληλεγγύη και τη στήριξη μεταξύ των εθνών.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΕΚΤΑΚΤΗ ΑΝΑΓΚΗ

Κεφάλαιο 4^ο

Οι επιδράσεις της πανδημίας του κορονοϊού στον άνθρωπο

4.1 Ιστορική αναδρομή

Ήταν τέλη Δεκεμβρίου του 2019 όταν ξεκίνησε από τη Γουχάν, μια πόλη της Κίνας μια έντονα μεταδοτική ασθένεια τα συμπτώματα της οποίας παρέπεμπαν σε πνευμονία. Στις 9 Ιανουαρίου του 2020 οι κινεζικές αρχές ενημερώνουν τον πληθυσμό ότι πρόκειται για ένα νέο στέλεχος κορονοϊού SARS-CoV-2 που προκαλεί τη νόσο COVID-19. Ο ιός σε διάστημα μόλις δύο μηνών από τη στιγμή που εμφανίστηκε πήρε τραγικές διαστάσεις. Μόλυνε άτομα σε 213 χώρες και οδήγησε στο θάνατο εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους μέχρι και σήμερα.

Επιστήμονες και ερευνητές παγκοσμίως αναζητούν μέχρι σήμερα τα αίτια και την προέλευση του ιού. Ωστόσο, η άγνοια αυτή επέτρεψε σε πολλές θεωρίες συνωμοσίας να συσκοτίσουν και να προκαλέσουν σύγχυση στη διάνοια και την καρδιά των φοβισμένων και τρομοκρατημένων πολιτών. Μία εκ των θεωριών αυτών αναφέρει, λοιπόν, πως ο ιός είναι προϊόν επεξεργασίας εργαστηρίου γενετικής κοντά στην πόλη Γουχάν. Βέβαια, τα στοιχεία που υπάρχουν γύρω από αυτή τη θεωρία δεν είναι επαρκή με συνέπεια την απόρριψή της από κυβερνήσεις και ερευνητές. Από την άλλη μεριά, η πλέον επικρατέστερη θεωρία σχετικά με την προέλευση του κορονοϊού είναι η μετάδοση από ζώα και συγκεκριμένα από τις νυχτερίδες που υπήρχαν σε μια λαϊκή αγορά άγριων ζώων στην πόλη Γουχάν. Μάλιστα, μια ακόμη διαφωνία μεταξύ των επιστημόνων στα πλαίσια αυτής της θεωρίας αφορά στην απευθείας μετάδοση του ιού από τη νυχτερίδα στον άνθρωπο ή τη μεσολάβηση κάποιου οικόσιτου ζώου το οποίο βρισκόταν σε εκείνη τη λαϊκή αγορά. Ωστόσο, η διερεύνηση της ακριβούς προέλευσης του ιού καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη αλλά και περίπλοκη καθώς οι επιστήμονες πρέπει να εντοπίσουν και

να εξετάσουν το ζώο το οποίο μολύνθηκε πρώτο πριν πεθάνει ή προτού ξεπεράσει τη λοίμωξη.

Ο ιός αυτός ανήκει σε μία ευρύτερη κατηγορία κορονοϊών, οι οποίοι ανακαλύφθηκαν την δεκαετία του '60. Άξιο απορίας για τον συγκεκριμένο ιό είναι ο ρυθμός με τον οποίο μεταδίδεται από άτομο σε άτομο. Στις 20 Ιανουαρίου 2020 ο ιός μεταφέρεται εκτός των συνόρων της Κίνας με πολυάριθμα επιβεβαιωμένα κρούσματα σε Ιαπωνία, Νότια Κορέα, Ταϊλάνδη αλλά και ΗΠΑ. Στις 30 Ιανουαρίου 2020 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) κηρύττει το ξέσπασμα του ιού ως «έκτακτη ανάγκη δημόσιας υγείας διεθνούς ενδιαφέροντος». Το όνομα Covid-19 δίνεται στον συγκεκριμένο ιό έπειτα από πολύωρη συνεδρίαση του ΠΟΥ στις 11 Φεβρουαρίου 2020 αποδίδοντας ουσιαστικά τα αρχικά της φράσης «ασθένεια κορονοϊού 2019».

Σύντομα μέσω των ταξιδιωτών ο κορονοϊός μεταδόθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο. Στις 23 Φεβρουαρίου 2020 παρατηρήθηκαν αυξημένα κρούσματα στη βόρεια Ιταλία, ενώ σταδιακά άρχιζαν να εμφανίζονται κρούσματα και στις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε. Στις 17 Μαρτίου του ίδιου έτους η Ε.Ε. απαγορεύει την είσοδο τουριστών σε όλες τις χώρες της. Έπειτα από τους θανάτους που καταγράφονταν και ανακοινώνονταν από τον Covid και τον τεράστιο αριθμό κρουσμάτων που κατελάμβαναν τις κλίνες στα νοσοκομεία άρχισε η λήψη προστατευτικών μέτρων με αποκορύφωμα την απομόνωση, το λεγόμενο lockdown, που επιβλήθηκε σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. με στόχο τον έλεγχο και τη μείωση των κρουσμάτων. Οι κυβερνήσεις αναγκάστηκαν να λάβουν αυστηρά μέτρα για την αντιμετώπιση του ιού, όπως το κλείσιμο των επιχειρήσεων, η αναστολή των εργαζομένων, η παροχή επιδομάτων, η απαγόρευση κυκλοφορίας εντός κάποιων ωρών, η απαγόρευση ορισμένων δραστηριοτήτων αλλά και ορισμένα ακόμα τα οποία θα αναλυθούν ενδελεχώς παρακάτω.

Ήδη από τις 24 Μαΐου 2020 τα επιβεβαιωμένα κρούσματα του Covid-19 ανήλθαν παγκοσμίως τα 5,2 εκατομμύρια. Η πανδημία είναι -όπως οι ίδιοι αριθμοί αποδεικνύουν- και φαίνεται πολύ ισχυρή καθότι εδώ και δυόμιση χρόνια ταλαιπωρεί ακόμη τον πλανήτη. Ο ιός συνεχώς μεταλλάσσεται με αποτέλεσμα ο δρόμος προς τη λήξη της πανδημίας να μη μοιάζει ιδιαίτερα σύντομος. Προσπάθειες για την καταπολέμηση του ιού γίνονται διαρκώς. Η δημιουργία και ο έλεγχος των εμβολίων είναι αδιάκοποι και όλοι αναμένουν το τέλος της πανδημίας που έπληξε τόσο πολύ την ανθρωπότητα. Αρχές Δεκεμβρίου του 2020 γίνεται η πρώτη έγκριση του εμβολίου της Pfizer στην Ε.Ε. και συγκεκριμένα στην Μ. Βρετανία. Από εκεί κι έπειτα ακολουθούν και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη με την ελπίδα για ένα αίσιο τέλος αναζωπυρωμένη. Γεγονός βέβαια

αδιαμφισβήτητο παραμένει πως μια τέτοια πανδημία δεν έχει αφήσει κανέναν ανεπηρέαστο, είτε αφορά κράτη και κυβερνήσεις, είτε αφορά κάθε πολίτη ξεχωριστά.

4.2 Συνέπειες της πανδημίας στη ζωή του ανθρώπου

Πολλές είναι οι πτυχές της ζωής του ανθρώπου που έχουν επηρεαστεί από την πανδημία του κορονοϊού η οποία έχει ξεσπάσει εδώ και δύο χρόνια κι έχει απασχολήσει διεθνώς επιστήμονες, κράτη και μέσα μαζικής ενημέρωσης. Γίνεται ευρέως αποδεκτό ότι οι επιπτώσεις της πανδημίας αυτής θα φανούν σε σύντομο χρονικό διάστημα αλλά και μακροπρόθεσμα καθώς θα αρχίσει σταδιακά ο ιός να εξαλείφεται και να γίνεται λιγότερο ισχυρός απέναντι στον ανθρώπινο οργανισμό. Ακόμη και σήμερα οι ειδικοί μπορούν μόνο να προβλέψουν και όχι να εξάγουν απόλυτα και βέβαια συμπεράσματα. Ωστόσο, βάσει μελετών που έχουν διεξαχθεί, ύστερα από τα αλληπάλληλα κύματα έξαρσης του ιού ανά τον κόσμο και τις συνεχείς και αυστηρές καραντίνες τις οποίες οι περισσότεροι πολίτες πρώτη φορά βίωσαν, ο άνθρωπος, ο τρόπος ζωής και εργασίας του δε θα βγουν αλώβητοι έπειτα από το τέλος αυτών των καταστάσεων. Σαφώς, εκτός από τον άνθρωπο ως διακριτή οντότητα, ο ιός μεταβάλλει τη ροή λειτουργίας επιχειρήσεων και οργανισμών. Παρακάτω θα μελετήσουμε τις επιδράσεις του κορονοϊού στον άνθρωπο όσον αφορά στην ψυχική του υγεία και την κοινωνική του ζωή αλλά και τις οικονομικές επιδράσεις που ο ιός δημιούργησε στις οικονομίες κρατών και χωρών.

4.2.1 Επιδράσεις του ιού στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου

Με την έξαρση ενός ιού και μάλιστα ιδιαίτερα μεταδοτικού και σε πολλές περιπτώσεις θανατηφόρου, το ξέσπασμα μιας επιδημίας ή πανδημίας, πρωταρχικό μέλημα της κοινωνίας αποτελεί η λήψη μέτρων προστασίας των ατόμων για την αποφυγή της μετάδοσης. Προστασία ωστόσο σε ανάλογες περιπτώσεις δε σημαίνει παρά απομόνωση και περιθωριοποίηση.

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν επιδοθεί στη μελέτη τέτοιων περιπτώσεων, το άγχος και η ανησυχία των πολιτών οφείλεται όχι τόσο στην προσβολή από τον ιό, αλλά στις επιπτώσεις που επιφέρει στην κοινωνική ζωή (Upadhyay et al., 2020). Τέτοιες επιπτώσεις

σχετίζονται με το αίσθημα του περιορισμού και της ανελευθερίας (Zissi and Chtouris, 2020) και ειδικότερα με την αδυναμία διαπροσωπικής επικοινωνίας με προσφιλή και αγαπημένα πρόσωπα, την απομόνωση και την αποξένωση από συγγενείς, την αποχή από δραστηριότητες δεδομένες σε προηγούμενες φάσεις της ζωής μας.

Έπειτα από πολύμηνες και συνεχείς καραντίνες ομολογουμένως είναι αρκετά δύσκολο και για πολλούς ανθρώπους ακόμα και ακατόρθωτο να επανέλθει κανείς στην κοινωνική ζωή που είχε προ καραντίνας και γενικότερα προ πανδημίας. Η εν λόγω κατάσταση συνιστά τροχοπέδη στην ανάπτυξη και διατήρηση προσωπικών και φιλικών σχέσεων και στην κοινωνικοποίηση των ατόμων και ιδιαίτερα των νέων παιδιών. Μάλιστα για τα τελευταία η καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων αποτελεί θεμελιώδης προϋπόθεση για τη δημιουργία μιας υγιούς και πολύπλευρα ανεπτυγμένης προσωπικότητας. Επιπλέον, στην αρχή της καραντίνας πολλές δραστηριότητες απαγορεύτηκαν ενώ στη συνέχεια επιτράπηκαν με αρκετούς περιορισμούς. Κάθε άνθρωπος συνηθισμένος στον ελεύθερο χρόνο του να απασχολείται με τρόπο δημιουργικό και αγχολυτικό ξαφνικά κλήθηκε να αλλάξει και να αντικαταστήσει τις προσωπικές του προτιμήσεις με λιγότερο αρεστές σε αυτόν επιλογές. Αυτή η απότομη και απροσδόκητη «επιβολή απαγόρευσης» αποδιοργάνωσε την καθημερινότητα πολλών ανθρώπων δυσκολεύοντας την προσαρμογή τους στα νέα αυτά δεδομένα μιας νέας πραγματικότητας.

Τέλος, είδαμε παραπάνω πως τα νέα παιδιά έχασαν την εξωστρέφεια και την κοινωνικοποίησή τους, οι μεγαλύτεροι έχασαν τον τρόπο διασκέδασης, ψυχαγωγίας και αποβολής του άγχους που προκαλείται από τις σύγχρονες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης. Ποιος όμως, οι επιπτώσεις του ιού στη μεγαλύτερη ηλικιακά ομάδα του πληθυσμού; Αποκόπηκαν από τα συγγενικά τους πρόσωπα, περιορίστηκαν στα σπίτια τους και μάλιστα οι περισσότεροι δίχως να γνωρίζουν τον τρόπο αξιοποίησης των μέσων επικοινωνίας και ψυχαγωγίας που προσφέρει η τεχνολογία. Μάλιστα, η μοναδική δίοδος των ηλικιωμένων με την εξωτερική πραγματικότητα ήταν αυτή των Μ.Μ.Ε., τα οποία συνεχώς ενημέρωναν για την αύξηση κρουσμάτων και θανάτων στη χώρα. Το αίσθημα του φόβου και της αγωνίας κυριέυσε σταδιακά το μεγαλύτερο ποσοστό του πλανήτη.

Και πώς μπορεί να αντιμετωπιστούν τόσοι φόβοι; Ο φόβος της συναναστροφής με κάποιον -έστω με τους αυστηρούς περιορισμούς που μας επιτρεπόταν, ο φόβος της εισόδου σ' ένα σούπερ μάρκετ για την αγορά των απαραίτητων αγαθών, ο φόβος της πιθανής περιθωριοποίησης ως φορέων του ιού; Ποιος φέρει την ευθύνη για τον φόβο, την περιθωριοποίηση, τη μοναχικότητα και την εσωστρέφεια των ανθρώπων; Άλλωστε, δεν μπορούμε να ξεχάσουμε ότι τον πρώτο καιρό μετάδοσης του ιού, όλοι όσοι ήταν φορείς

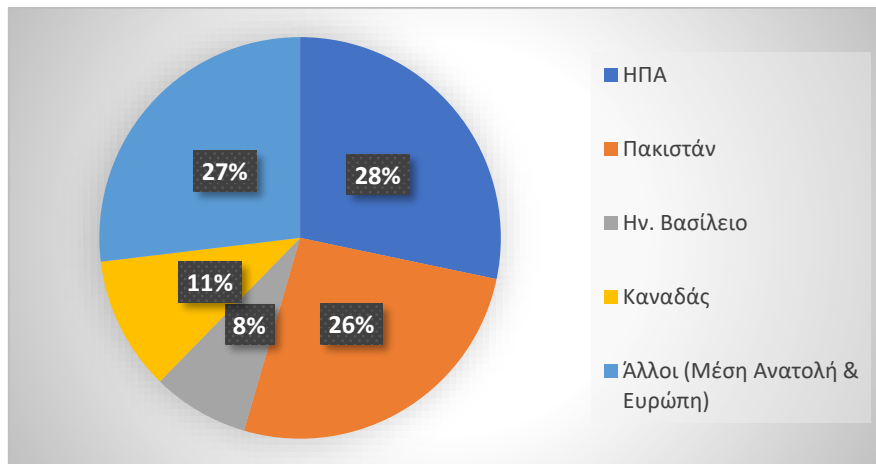
και είχαν περιθωριοποιηθεί κοινωνικά, είχαν δεχτεί «ρατσιστικά» και υβριστικά σχόλια μέχρι να ενταχθούν έπειτα από σημαντικό χρονικό διάστημα στο κοινωνικό περιβάλλον.

4.2.2 Επιδράσεις του ιού στην ψυχική υγεία του ανθρώπου

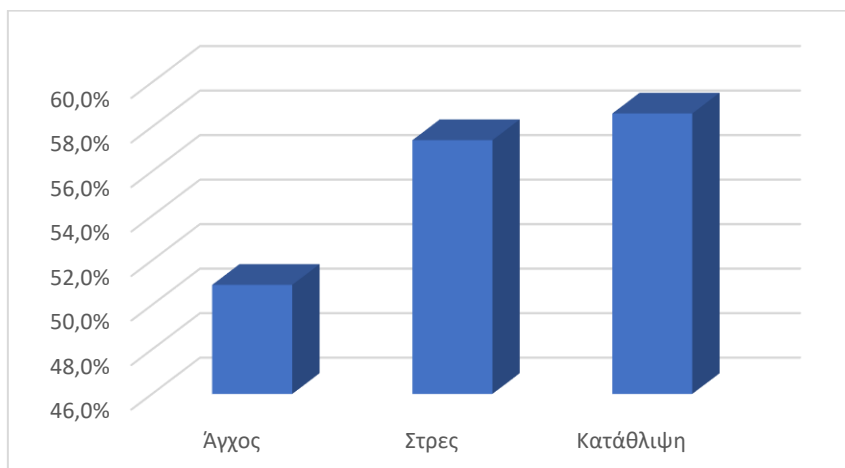
Στο σημείο αυτό, λοιπόν, αναπόφευκτη κρίνεται η προσέγγιση μιας από τις σημαντικότερες και σοβαρότατες συνέπειες της πανδημίας και του εγκλεισμού. Αυτή δεν είναι άλλη από την επίδραση που δέχθηκε η ψυχική ισορροπία του ανθρώπου. Σύμφωνα με τους Usher, Bhullar and Jackson (2020) η επιβολή του υποχρεωτικού και καθολικού lockdown και της κοινωνικής αποστασιοποίησης επηρεάζει κατ' απόλυτο βαθμό την ψυχολογική ευημερία του ατόμου αυξάνοντας σημαντικά τα επίπεδα άγχους, κατάθλιψης και στρες.

Είναι γεγονός πως με την έναρξη της πανδημίας ξεκίνησαν οι έρευνες γενικού περιεχομένου προκειμένου να καταγραφούν οι συνέπειες του ιού στον άνθρωπο, στην ποιότητα ζωής του, την υγεία του, σε κάθε τομέα εργασίας ξεχωριστά και την οικονομία. Μία τέτοια έρευνα η οποία διεξήχθη κατά τη διάρκεια της πρώτης καραντίνας αποσκοπούσε στην αξιολόγηση της αυτοαπομόνωσης και της καραντίνας, όπως και στις επιδράσεις τους στην ψυχική υγεία του ατόμου. Για την έρευνα αυτή συγκεντρώθηκαν 749 έντυπα από τα οποία το 90,5% ήταν πλήρες και μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση δεδομένων. Στο γράφημα 1 φαίνονται οι χώρες που συμμετείχαν και το αντίστοιχο ποσοστό συμμετοχής τους. Τα συνολικά ευρήματα της έρευνας έδειξαν πως 50,9% των ερωτηθέντων κατακλύστηκε από συμπτώματα άγχους, το 57,4% από συμπτώματα στρες και το 58,6% εμφάνισε συμπτώματα κατάθλιψης (Γράφημα 2). Μάλιστα, οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα πως οι ηλικιακές ομάδες 18-24 εμφάνισαν περισσότερα συμπτώματα άγχους συγκριτικά με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Επιπλέον, τις γυναίκες φάνηκε να τις επηρεάζει περισσότερο αυτή η κατάσταση συγκριτικά με τους άνδρες ομόλογούς τους. Σημαντικά ποσοστά άγχους, στρες και κατάθλιψης επηρέασαν ανθρώπους χωρισμένους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι παντρεμένοι δε βίωσαν αισθήματα αγωνίας και ανασφάλειας για το άγνωστο και ρευστό μέλλον. Άνεργοι και μαθητές επηρεάστηκαν επίσης από αυτήν την κατάσταση, ενώ η αίσθηση της οικογενειακής παρουσίας στο κοντικό περιβάλλον του ατόμου μείωσε τα ποσοστά εμφάνισης τέτοιων συμπτωμάτων. Τέλος, άτομα τα οποία έχασαν την επαφή

τους με τη φύση και τη σωματική άσκηση σημείωσαν σημαντικά ποσοστά άγχους και κατάθλιψης (Shah et al, 2020).

Διάγραμμα 4.1 Ποσοστά συμμετεχόντων χωρών

Διάγραμμα 4.2 Ποσοστά αποτελεσμάτων έρευνας

Άλλη μία διαδικτυακή έρευνα η οποία διεξήχθη με συμμετέχοντες το ευρύτερο κοινό της Κίνας κατά τη χρονική περίοδο 31 Ιανουαρίου 2020 έως 2 Φεβρουαρίου 2020 στόχευε στη μελέτη των επιπέδων της ψυχολογίας των ατόμων, του άγχους, του στρες και φυσικά της κατάθλιψης. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων (53,8%) αξιολόγησε τον ψυχολογικό αντίκτυπο της έξαρσης του ιού ως μέτριο προς σοβαρό. Ένα ποσοστό της τάξης του 16,5% των συμμετεχόντων ανέφερε μέτρια προς σοβαρά συμπτώματα κατάθλιψης, ένα 28,8% σημείωσε μέτρια προς σοβαρά συμπτώματα άγχους, ενώ το 8,1% ανέφερε μέτρια προς σοβαρά συμπτώματα στρες (Wang et al., 2020).

Διάγραμμα 4.3 Ποσοτά αποτελεσμάτων έρευνας

Αξιοσημείωτο για την παραπάνω έρευνα είναι πως αυτά τα αποτελέσματα προέκυψαν από απαντήσεις ατόμων που δεν είχαν ιστορικό με Covid-19, αλλά ούτε και κάποιου είδους επαφή με κρούσμα, επιβεβαιωμένο ή μη. Μάλιστα ένα ποσοστό της τάξης του 84,7% των ερωτηθέντων περνούσαν από 20-24 ώρες στο σπίτι, η κατάσταση υγείας τους ήταν πολύ καλή (68,3%), ενώ παράλληλα δεν αναφέρουν κανένα σωματικό σύμπτωμα (60,81%).

Στην Ελλάδα διεξήχθη επίσης μία παρόμοιου τύπου έρευνα (20 Απριλίου 2020 - 4 Μαΐου 2020) στην οποία συμμετείχαν 575 άτομα και η οποία αποσκοπούσε στη μελέτη των επιδράσεων της καραντίνας όσον αφορά στην ποιότητα ζωής και τα επίπεδα άγχους σε διαφορετικές ομάδες του πληθυσμού. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως ο πληθυσμός της χώρας κατά τη χρονική διάρκεια της καραντίνας «πάσχει» από υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου και από ήπια έως μέτρια επίπεδα άγχους. Πιο συγκεκριμένα, για μια ακόμη φορά αποδείχθηκε πως οι γυναίκες φαίνεται να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα άγχους από εκείνα που εμφάνισαν οι άνδρες συμμετέχοντες. Είναι γενικά παραδεκτό πως πολλοί είναι εκείνοι οι παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα ευεξίας και τα επίπεδα άγχους ενός ατόμου. Φάνηκε πως τέτοιοι παράγοντες είναι το επίπεδο εκπαίδευσης και εισοδήματος, η γενικότερη αίσθηση αισιοδοξίας, η λήψη και η τήρηση μέτρων προστασίας, η παρουσία προηγούμενων ασθενειών και αδυναμιών όπως και η μαχητικότητα, η ανθεκτικότητα του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του ατόμου (Αργυρόπουλος κ.ά., 2021).

Από τις παραπάνω έρευνες αντλούνται κάποια γενικά συμπεράσματα. Αρχικά, έγινε σαφές ότι η πανδημία του κορονοϊού επηρέασε βαθύτατα, αν όχι όλο, σίγουρα το

μεγαλύτερο ποσοστό της ανθρωπότητας. Η επίδραση αυτή οφείλεται όχι μόνο στην καραντίνα και τον εγκλεισμό αφού σε περίπτωση μη επιβολής των οικείων μέτρων πολύ πιθανό η μετάδοση του ιού να ήταν ταχύτερη, οι μεταλλάξεις να ήταν συχνότερες και τα αποτελέσματα φανερά πιο αποθαρρυντικά κι αποκαρδιωτικά.

Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η στέρηση της ελευθερίας και ο περιορισμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε μια εποχή ελευθερίας ήταν κάτι το απρόσμενο και διόλου αναμενόμενο. Για τον λόγο αυτό, με την απόφαση του lockdown και του εγκλεισμού κάθε κυβέρνηση και κάθε αρμόδια αρχή όφειλε να εξηγήσει στους πολίτες με ακρίβεια τον λόγο για τον οποίο λαμβάνεται μια τέτοια απόφαση, να προσδιορίσει τον χρόνο διάρκειάς της, να περιγράψει τα αποτελέσματα που αναμένεται να φανούν. Επίσης, όφειλε να προτείνει και να παρέχει δραστηριότητες και μέσα με τα οποία οι πολίτες απασχολούμενοι δε θα σκέφτονταν διαρκώς τα αρνητικά αποτελέσματα του ιού και θα προφυλάσσονταν από τα τεράστια αυτά ποσοστά απόγνωσης και αγωνίας.

Σε πολλές χώρες, μάλιστα, δημιουργήθηκαν στη συνέχεια γραμμές τηλεφωνικής υποστήριξης για άτομα που ένιωθαν να κατακλύζονται από αισθήματα άγχους και κατάθλιψης λόγω της πανδημίας. Απαραίτητη κρίθηκε η παροχή και η ενίσχυση των υπάρχουσών υπηρεσιών και δομών ψυχικής υγείας ώστε να καταστούν άμεσα προσβάσιμες από όλους, ιδίως δε από άτομα με προϋπάρχουσες ψυχικές διαταραχές κι επιλοκές, αλλά και άτομα που έρχονται καθημερινά σε άμεση επαφή με τον κορονοϊό, όπως το υγειονομικό προσωπικό. Για τους τελευταίους, μάλιστα, κρίνεται απαραίτητη και η παροχή έγκυρης αλλά και έγκαιρης γνώσης επί του ιού και η άμεση εκπαίδευση, ώστε πλήρως καταρτισμένοι, να ανταπεξέλθουν επάξια στην επερχόμενη ωδίνη αυτής της επιδημίας (Τριανταφυλλίδου, Μ., 2020).

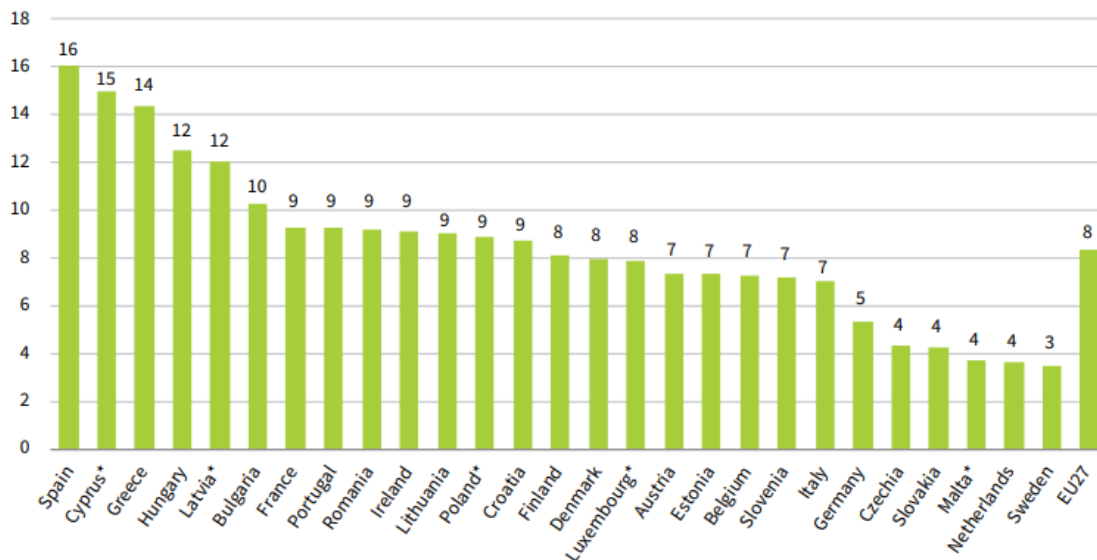
Σίγουρο είναι το γεγονός πως ο φόβος και η αγωνία για το άγνωστο, η ανησυχία για ένα ρευστό αύριο, η απόγνωση σε περίπτωση νόσησης και ακόμη περισσότερο σε περίπτωση νοσηλίας κυρίευσαν τη διάνοια και το πνεύμα μας τόσο πριν την επιβολή της καραντίνας, όσο και έπειτα από αυτήν. Ακόμα και με την άρση των μέτρων ο φόβος δεν έπαψε να ελλοχεύει στο νου μας, όπως φαίνεται από την αλλαγή συμπεριφοράς πολλών ανθρώπων. Σημαντικό είναι, όμως, σε τέτοιες περιπτώσεις να υπάρχει ανάλογη μέριμνα και κατανόηση για τους ανθρώπους γύρω μας, καθώς ένα τόσο μεγάλο διάστημα περιορισμών και «απαγορεύσεων» ενδέχεται να επιφέρει μακροπρόθεσμα αρνητικές συνέπειες (Brooks et al., 2020).

4.2.3 Επιδράσεις του ιού στον τρόπο εργασίας του ανθρώπου

Είναι γεγονός πως η πανδημία του κορονοϊού άλλαξε κατά ένα μεγάλο μέρος τη ζωή του ανθρώπου και της κοινωνίας. Παραπάνω αναφέρθηκαν οι σημαντικές επιδράσεις της πανδημίας και διαπιστώθηκε πως κανένας δεν έμεινε τελικά ανεπηρέαστος από τη νέα αυτή πραγματικότητα την οποία όλοι μας αναγκαστήκαμε να αντιμετωπίσουμε. Ταυτόχρονα, μία ακόμη σημαντική αλλαγή που επήλθε με το ξέσπασμα της πανδημίας ήταν η αλλαγή του τρόπου ζωής και εργασίας.

Η έρευνα που διεξήγαγε το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας (Eurofound) τον Απρίλιο του 2020 και επαναλήφθηκε τον Ιούλιο του ίδιου έτους μας παρουσιάζει με σαφήνεια τις μεταβολές στον τρόπο εργασίας, εργασιακής ικανοποίησης και ευεξίας των συμμετεχόντων εντός της Ε.Ε.. Στην έρευνα αυτή σημειώνονται οι διαφορές που παρατηρήθηκαν στον τομέα της εργασίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας (Απρίλιος 2020), αλλά και στην περίοδο κατά την οποία οι περισσότερες χώρες είχαν πια προχωρήσει στην άρση των ήδη ληφθέντων μέτρων κατά της ταχύτατης εξάπλωσης του ιού (Ιούλιος 2020). Κρίνεται λοιπόν σημαντικό να αναφερθούν και να σχολιαστούν τα ευρήματα αυτής της έρευνας.

Στο σύνολο των συμμετεχόντων ένα ποσοστό της τάξης του 8% φαίνεται να έχασαν τη θέση εργασίας τους με την έναρξη της πανδημίας. Τα ποσοστά ανά χώρα των συμμετεχόντων που έχασαν τη δουλειά τους φαίνονται στο διάγραμμα 4. Ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός πως μόλις πέντε χώρες έχουν ποσοστό κάτω του 5%. Χαρακτηριστικό σημείο όπου στέκονται οι ερευνητές είναι η διαφορά στην πιθανότητα του κινδύνου για απώλεια της εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι γυναίκες είναι πιο πιθανόν να χάσουν τη δουλειά τους απ' ό, τι οι άνδρες συνάδελφοί τους. Επίσης, η τύχη αυτή ακολουθεί και τους νέους εργαζόμενους κάτω των 35 χρονών (Πίνακας 5).

Note: * Low reliability in July for Cyprus, Latvia, Luxembourg, Malta and Poland.

Διάγραμμα 4.4 Ποσοστά συμμετεχόντων στην έρευνα που έχασαν την εργασία τους στη διάρκεια της πανδημίας ανά χώρα στην Ε.Ε.

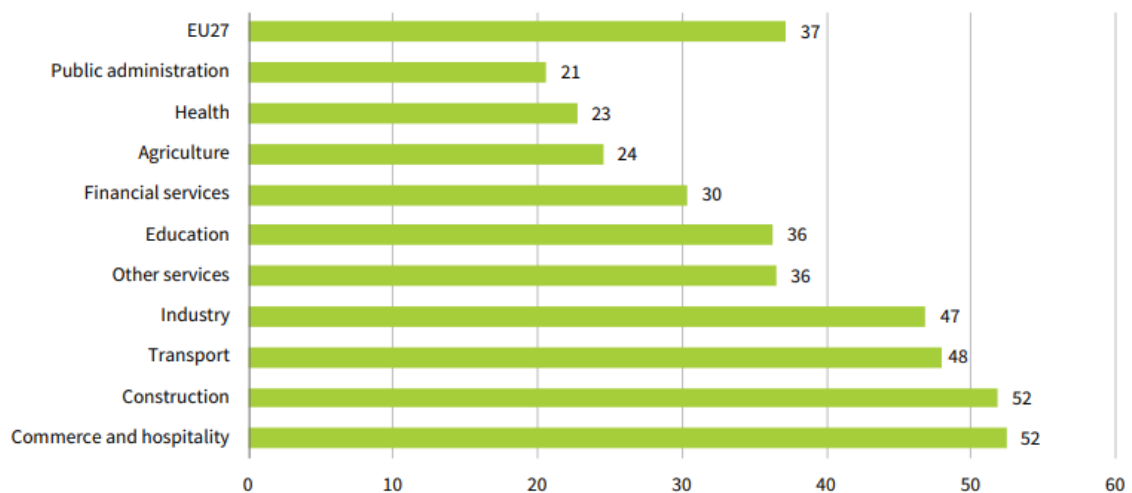
Πηγή: Eurofound (2020), *Living, working and COVID-19, COVID-19 series*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Διάγραμμα 4.5 Ποσοστά συμμετεχόντων που έμειναν άνεργοι από την έναρξη της πανδημίας ανά φύλο, ηλικία, καθεστώς απασχόλησης και εκπαίδευση

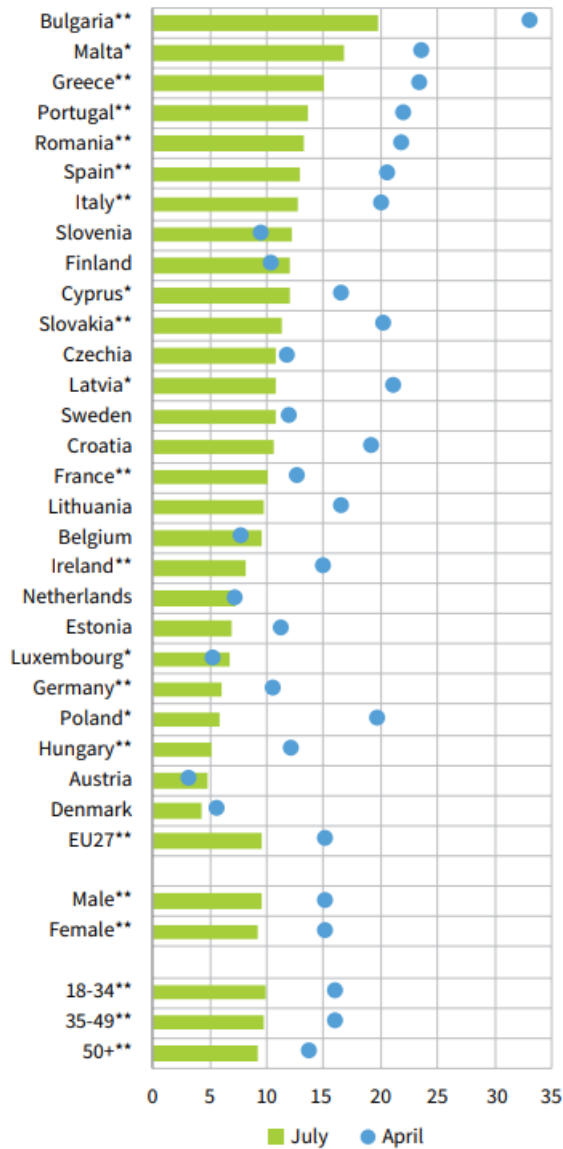
Πηγή: Eurofound (2020), *Living, working and COVID-19, COVID-19 series*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Στη συνέχεια των ευρημάτων παρατηρείται σχεδόν ότι το 50% των ερωτηθέντων με το ξέσπασμα της πανδημίας απασχολούνται λιγότερες ώρες. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 37% στην έρευνα που διεξήχθη τον Ιούλιο. Μάλιστα, παρατηρήθηκε πως κάθε τομέας απασχόλησης επηρεάστηκε διαφορετικά από την πανδημία. Εξίσου επηρεάστηκαν και οι ώρες εργασίας των εργαζομένων, οι οποίες και αυξήθηκαν σταδιακά μέχρι τον μήνα διεξαγωγής της δεύτερης φάσης της έρευνας. Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 6 οι τομείς που επηρεάστηκαν περισσότερο από την πανδημία ήταν το εμπόριο και ο τουρισμός καθώς επίσης και ο κλάδος των υποδομών-κατασκευών. Οι τομείς αυτοί άρχισαν πάλι να εργάζονται περισσότερες ώρες το καλοκαίρι που ανοίγουν κιόλας τα τουριστικά θέρετρα και κινείται η αγορά.

Διάγραμμα 4.6 Ποσοστά μείωσης ωρών εργασίας ανά κλάδο από τον Απρίλιο του 2020 έως και τον Ιούλιο του 2020

Ένα επιπλέον εύρημα της έρευνας είναι πως από τον Απρίλιο μέχρι τον Ιούλιο μειώθηκε σημαντικά το ποσοστό των ατόμων με το αίσθημα φόβου για ενδεχόμενη απώλεια της εργασίας. Τα μεγαλύτερα αυτά ποσοστά φόβου και αγωνίας κατείχαν οι εργαζόμενοι στη Βουλγαρία (20%) και στην Ελλάδα (15%), ενώ τα αντίστοιχα μικρότερα σημειώνονται σε Δανία (4%), Αυστρία (5%) και Ουγγαρία (5%). Εργαζόμενοι ηλικίας 18 - 49 ετών ανησυχούν περισσότερο μήπως χάσουν τη δουλειά τους (16% τον Απρίλιο και 10% τον Ιούλιο) από τους εργαζόμενους ηλικίας άνω των 50 ετών (από 14% τον Απρίλιο, 9% τον Ιούλιο).

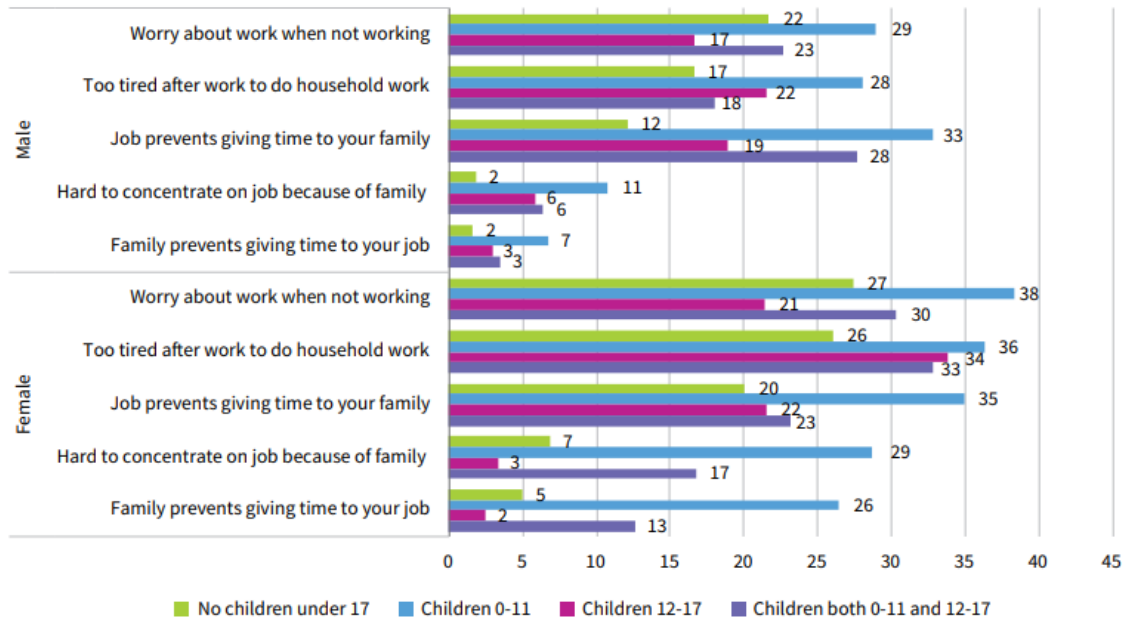

Notes: * Low reliability in July for Cyprus, Latvia, Luxembourg, Malta and Poland. **Statistically significant change ($p=0.05$).

Διάγραμμα 4.7 Ποσοστό πιθανοτήτων Απριλίου και Ιουλίου να χάσει κάποιος τη δουλειά του τους επόμενους τρεις μήνες ανά χώρα

Η τηλεργασία αποτέλεσε ένα καλό μέσο για τη συνέχιση της απασχόλησης των εργαζομένων και κατ' επέκταση τη συνέχιση της λειτουργίας των εξασφαλίζοντας την ασφάλεια της υγείας εργαζομένων και εργοδοτών. Σίγουρα, όμως, επρόκειτο για μια τεράστια αλλαγή στον τρόπο ζωής και εργασίας, η οποία μάλιστα για πολλούς λόγους προκάλεσε αναταραχές στις οικογενειακές ισορροπίες. Στο διάγραμμα 8 αποτυπώνεται κατά πόσο η οικογενειακή ζωή, η ύπαρξη ή μη ύπαρξη παιδιών, αλλά και η ηλικία αυτών επηρέαζαν τον μήνα Ιούλιο την εργασιακή απασχόληση. Παράλληλα διαπιστώνεται και σε ποιο βαθμό η εργασία επηρέαζε τις οικογενειακές ισορροπίες και την ενασχόληση με τα παιδιά και τις οικιακές εργασίες. Σημαντική είναι η διαφορά που παρατηρείται μεταξύ

ανδρών και γυναικών με παιδιά ηλικίας 0-17 ετών όσον αφορά στη δυσκολία συγκέντρωσης στην εργασία λόγω της οικογένειας και στη δυσκολία εναρμόνισης του χρόνου που αφιερώνεται στην οικογένεια και στην εργασία του.

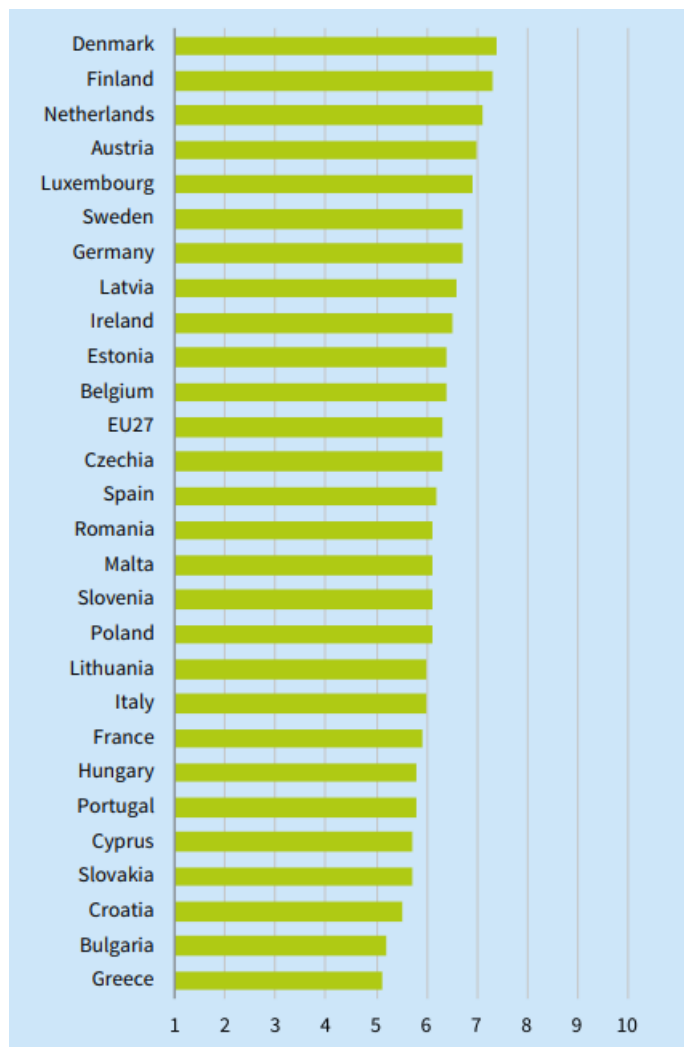

Διάγραμμα 4.8 Ισορροπία επαγγελματικής και προσωπικής ζωής ανά φύλο και ηλικία παιδιών τον Ιούλιο 2020 (%)

Η έρευνα μελετά και άλλα φλέγοντα ζητήματα που απασχολούν τους εργαζόμενους και μη κατά το διάστημα της πανδημίας. Μελετήθηκαν ο βαθμός ικανοποίησης των εργαζομένων από την εργασία τους μέσα στο εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, οι προσδοκίες τους για το μέλλον, κατά πόσο αισιόδοξοι είναι ή όχι. Ταυτόχρονα, διαπιστώθηκε εάν τα παρεχόμενα επιδόματα ενίσχυσαν εκείνους των οποίων ανεστάθηκε η σύμβαση εργασίας τους, εάν και σε ποιο βαθμό οι τελευταίοι ανταποκρίθηκαν στα χρέη και στους τρέχοντες λογαριασμούς τους, πως έκριναν το μέλλον σε προσωπικό και επαγγελματικό επίπεδο στη χώρα τους αλλά και γενικότερα στην Ε.Ε. Παρατηρείται λοιπόν ότι η πανδημία αύξησε τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων και μπορεί ενδεχομένως να δημιουργήσει διαφορές και ανισότητες μεταξύ και των κρατών-μελών.

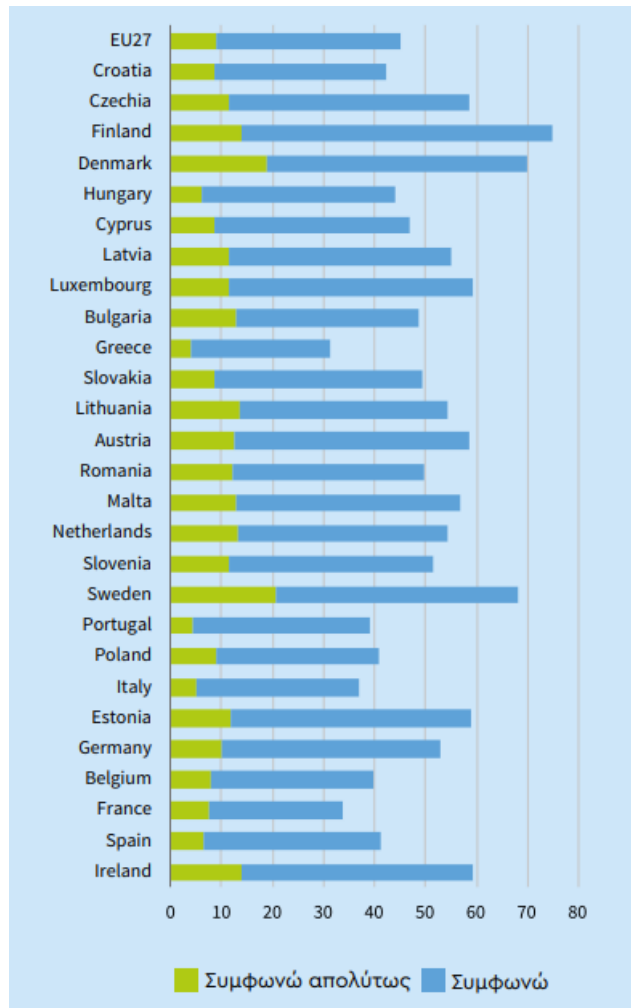
Στην έρευνα μελετώνται και τα επίπεδα ικανοποίησης των ερωτηθέντων από τη ζωή που διάγουν με τα νέα πρωτοφανή δεδομένα που εισήγαγε η πανδημία στις ζωές όλων, όπως επίσης και τα επίπεδα αισιοδοξίας για ένα πιο σίγουρο και ασφαλές μέλλον. Ο μέσος όρος ικανοποίησης των Ευρωπαίων πολιτών ανάγεται στο 6,3 σε μια κλίμακα από

το 1 έως το 10. Η τιμή αυτή θεωρείται σχετικά χαμηλή, εάν μάλιστα κανείς συγκρίνει παρόμοια έρευνα του Eurofound που διεξήχθη το 2016 και η οποία έδειξε πως ο μέσος όρος ικανοποίησης ανέρχονταν στο 7.

Διάγραμμα 4.9 Ικανοποίηση από τη ζωή των ερωτηθέντων ανά χώρα

Γενικότερα, παρατηρείται μία γενικευμένη πτώση του ηθικού, της αισιοδοξίας και της ευεξίας της ζωής των πολιτών μετά από μια πανδημία που ξέσπασε ξαφνικά, αιφνιδίασε και διέκοψε την ομαλή ροή των έργων και των σχεδίων του εκάστοτε πολίτη. Το σημαντικότερο, όμως συμπέρασμα, είναι ότι ο κορονοϊός επηρέασε περισσότερο τις νέες γενιές, τα άτομα με μικρά παιδιά και κυρίως τις γυναίκες. Η επίδραση λοιπόν αυτή η οποία και μεταφράστηκε σε άγχος, αγωνία, φόβο και σύντομα μπορούσε να μεταδοθεί στα άτομα του περιβάλλοντα χώρου.

Διάγραμμα 4.10 Ποσοστό αισιοδοξίας των ερωτηθέντων για το μέλλον τους ανά χώρα

Παρόλο που στο διάβα της οικονομικής ιστορίας υπάρχουν κάποιες ενδείξεις από παρόμοιες υφέσεις προηγούμενων ετών, είναι ακόμη νωρίς για να εξάγουμε πορίσματα και να διασαφηνίσουμε επακριβώς τον αντίκτυπο της κρίσης που δημιούργησε σε πολλά επίπεδα η πανδημία του κορονοϊού. Ο αντίκτυπος της πανδημίας ενδέχεται να τροποποιήσει το πεδίο εργασιακής απασχόλησης των νέων και να μεταβάλλει τις εργασιακές αξίες και προσδοκίες αυτών μέσα στο επόμενο χρονικό διάστημα.

Η βασική αλλαγή στον τρόπο απασχόλησης και εργασίας ήταν η απομακρυσμένη εργασία. Σύμφωνα με έρευνα του Ερευνητικού Ινστιτούτου Οικονομίας, Εμπορίου και Βιομηχανίας (RIETI, 2020) φαίνεται πως η τηλεργασία δεν είχε αρνητικές συνέπειες για τις επιχειρήσεις και για τους εργαζόμενους, καθώς οι αποδόσεις των εργαζομένων παρέμειναν σχεδόν οι ίδιες με κάποιες μικρές μειώσεις. Μάλιστα, οι ίδιοι ένιωθαν πλέον μεγαλύτερη ασφάλεια και αυτονομία. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραλειφθεί ότι η εργασία αποτελεί μέρος της ταυτότητας του ατόμου. Η συναναστροφή, η επικοινωνία και η

ομαδική επίλυση ζητημάτων που προκύπτουν στον χώρο εργασίας διαμορφώνει την κουλτούρα, τη στάση και τον χαρακτήρα του ατόμου. Έρευνα του 2015 (Bloom et al., 2015) έδειξε πως το 50% των αρνητικών συνεπειών για κάποιον που χάνει τη δουλειά του προέρχεται από την απώλεια κοινωνικών επαφών που συνήθιζε να έχει.

Επομένως, κρίνεται σημαντικό να αξιοποιηθούν τα οφέλη και των δύο τρόπων εργασίας. Πολλές επιχειρήσεις ήδη έχουν υιοθετήσει ως τακτική την εκ περιτροπής εργασία. Ο εκάστοτε υπάλληλος, δηλαδή, εργάζεται εξ' αποστάσεως, ενώ συνήθως μία με δύο φορές την εβδομάδα πηγαίνει στο γραφείο του από κοντά. Είναι μια πρακτική κατά την οποία το άτομο δε χάνει την κοινωνικοποίηση και τη συναναστροφή του, ενώ η εργασιακή ευημερία του διατηρείται σε υψηλά επίπεδα.

Κεφάλαιο 5^ο

Η παγκόσμια οικονομία υπό το πρίσμα της πανδημίας του κορονοϊού

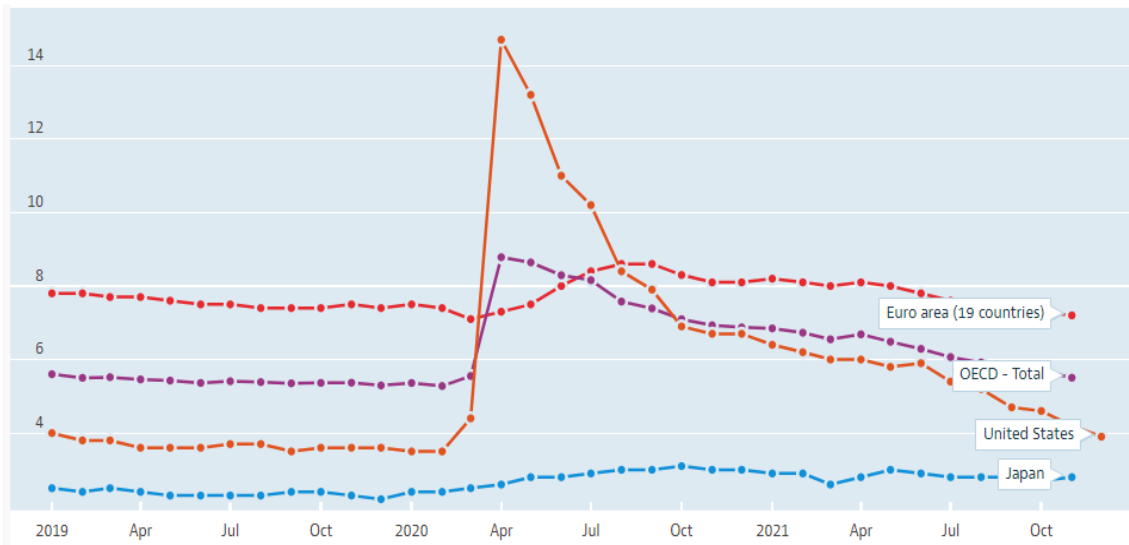
5.1 Οικονομικές συνέπειες της πανδημίας ανά τον κόσμο

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία πως διάγουμε τον καιρό της παγκοσμιοποίησης. Για τον λόγο αυτό όταν γίνεται αναφορά σε κάποια κοινωνία εννοείται ότι πρόκειται για μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Το ίδιο ισχύει και με την οικονομία. Το γεγονός αυτό έχει πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα. Με την παγκοσμιοποίηση δημιουργήθηκε ένα τεράστιο δίκτυο διανομών και πλέον η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών είναι πλέον διάχυτη από το πιο μικρό έως το πιο μεγάλο σημείο του παγκόσμιου χάρτη, όταν κάποτε για ορισμένους κατοίκους απρόσιτων περιοχών ήταν αδιανόητο να προσεγγίσουν ακόμη και τα απαραίτητα αγαθά. Η εξέλιξη, όμως, αυτή χαρακτηρίζεται και από μειονεκτήματα στις οικονομίες των χωρών. Όταν αναφερόμαστε στην παγκόσμια οικονομία αναφερόμαστε σ' εκείνο το σύνολο των δραστηριοτήτων, των οικονομικών μεγεθών και δεικτών μιας χώρας αλλά και ενός συνόλου χωρών. Λόγω της άμεσης σύνδεσης και της εξάρτησης που υπάρχει μεταξύ των οικονομιών κάθε σημαντικό ή μη, ακραίο ή μη φαινόμενο που προκύπτει στη μία -συνήθως στην πιο ισχυρή- χώρα επηρεάζει άμεσα και τις υπόλοιπες που εξαρτώνται από αυτήν. Μάλιστα, η κατάσταση της χώρας όταν έρθει αντιμέτωπη με το εκάστοτε οικονομικό και μεταδιδόμενο από χώρα σε χώρα πρόβλημα συνιστά τον βασικό παράγοντα πρόκλησης των περισσότερων προβλημάτων και δυσκολιών στην ανάκαμψή της από την ύφεση.

Είναι σαφές πια, ακόμη κι από καταστάσεις έκτακτης ανάγκης που εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια των χρόνων, πως απόρροια μιας ξαφνικής και απρόσμενης κατάστασης, όπως αυτή της πανδημίας του κορονοϊού, είναι οι μεταβολές που επιφέρει στα οικονομικά μεγέθη. Εξαιτίας, όμως, της πρόσφατης ακόμη εμφάνισης του κορονοϊού και του γεγονότος πως ακόμη δεν έχει σημειοδοτηθεί η λήξη της πανδημίας είναι δύσκολο αν όχι αδύνατο να προσδιοριστούν οι ακριβείς επιπτώσεις του στην παγκόσμια οικονομία. Μακροπρόθεσμα θα αναδειχθούν και θα μελετηθούν ενδελεχώς. Προς το παρόν, δυνατή καθίσταται η εκτίμηση και η ανάλυση βάσει δεδομένων κάποιων μεταβολών οι οποίες βραχυπρόθεσμα φαίνεται πως προέκυψαν από την έξαρση της πανδημίας κι έπειτα να τις αναλύσουμε.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η πανδημία έπληξε ιδιαίτερα τον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας καθιστώντας ένα αρκετά μεγάλο μέρος του ενεργού εργατικού δυναμικού σε ανενεργό. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία που δημοσεύτηκαν από τον ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης OECD, 2022) μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε από 5,7% που ήταν τον Οκτώβριο του 2021 στο 5,5% τον Νοέμβριο του 2021, δείχνοντας έτσι σημάδια βελτίωσης και μείωσης του ποσοστού ανεργίας μηνιαίως και για έβδομο συνεχόμενο μήνα μέσα στο έτος του 2021.

Στο παρακάτω διάγραμμα σημειώνονται τα ποσοστά ανεργίας σε Ιαπωνία, ΗΠΑ, στις χώρες του ΟΟΣΑ και σε 19 χώρες της Ε.Ε. Η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται στις ΗΠΑ από τον Μάρτιο μέχρι τον Απρίλιο. Σε διάστημα δηλαδή ενός μήνα, σημειώνεται μία αύξηση του ποσοστού από 4,4% στο 14,7%. Μέσα στα επόμενα, όμως, τρίμηνα του έτους μειώνεται σταδιακά και μέχρι τα τέλη του 2021 φαίνεται να επανέρχεται στα προ πανδημίας επίπεδα. Συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 2020, ακριβώς λίγο πριν το ξέσπασμα της πανδημίας, το ποσοστό της ανεργίας των ΗΠΑ άγγιζε το 3,5%. Μάλιστα οι ΗΠΑ βάσει των τελευταίων δεδομένων πλησίασε το ποσοστό αυτό αγγίζοντας πλέον το 3,9%. Βέβαια, είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο συγκεκριμένο σημείο να διευκρινιστεί ότι το ποσοστό των ΗΠΑ σημειώνει τόσο μεγάλη αύξηση τον Απρίλιο του 2020 καθώς στις ΗΠΑ και στον Καναδά ως άνεργοι ορίζονται και οι προσωρινά απολυμένοι ή όσοι βρίσκονται σε αναστολή συμβάσεων εργασίας, τακτική που εφαρμόστηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Για τον λόγο αυτό, σε άλλες χώρες όπως είναι και οι Ευρωπαϊκές παρατηρείται μεν αύξηση του ποσοστού ανεργίας, όχι όμως τέτοιου ύψους όπως αυτό των ΗΠΑ. Οι εργαζόμενοι των οποίων η σύμβαση τέθηκε σε αναστολή θεωρούνται ακόμη ως απασχολούμενοι. Έτσι, στην Ε.Ε. η πανδημία βρήκε το ποσοστό ανεργίας στο 7,1%, το οποίο κορυφώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2020 στο 8,6% για να επανέλθει στα προηγούμενα επίπεδα ύψους 7,2% τον Νοέμβριο του 2021.

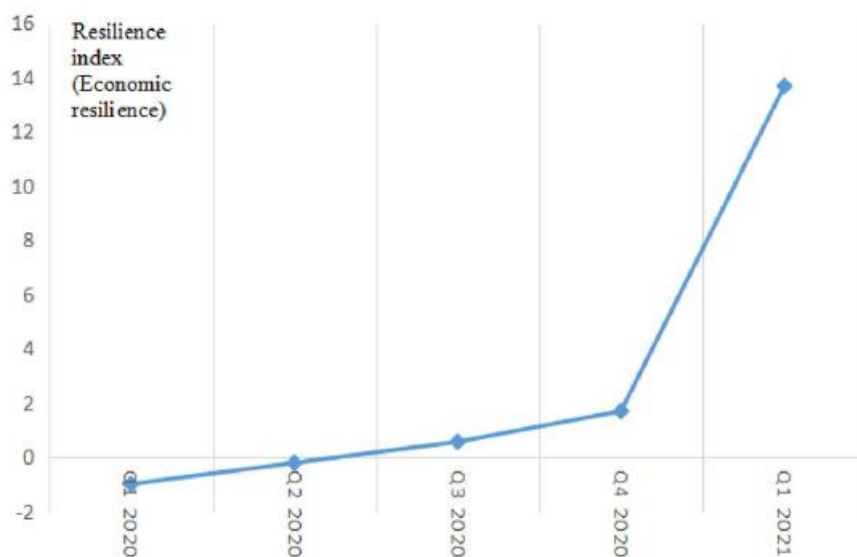

Διάγραμμα 5.1 Ποσοστό ανεργίας από Ιανουάριο 2019 έως Δεκέμβριο 2021

Καθώς όμως κάθε χώρα έλαβε τα μέτρα πρόληψης σε διαφορετικό χρόνο και δεδομένου του γεγονότος πως κάθε κρίση επιφέρει διαφορετικού μεγέθους και είδους επιπτώσεις από χώρα σε χώρα ανάλογα με το εκάστοτε πρόσφορο έδαφος αξίζει στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ορισμένες εκτιμήσεις και στατιστικά δεδομένα που έχουν δημοσιευτεί το τελευταίο διάστημα σχετικά με προβλέψεις που αφορούν στην ενδεχόμενη ανάκαμψη της οικονομίας. Πριν την αναφορά αυτών των κρίνεται απαραίτητο να σημειωθεί ότι η πανδημία του COVID-19 δεν έχει ακόμη λήξει κι επομένως δεν έχουν φανεί εξ' ολοκλήρου οι επιπτώσεις του. Τα δεδομένα λοιπόν που αναφέρονται αποτελούν προβλέψεις και μελέτες βραχυπρόθεσμες, οι οποίες θα επιβεβαιωθούν ή θα διαψευστούν μακροπρόθεσμα στην μεταεπιδημική εποχή.

Κίνα

Σύμφωνα με μια σύντομη ερευνητική αναφορά για την Κίνα (Jiang, D. et al., 2022) και όπως απεικονίζεται στο διάγραμμα 5.2 η οικονομία στο σύνολό της φαίνεται να επηρεάστηκε κυρίως τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2020. Παρατηρούμε πως εκείνη την περίοδο ο δείκτης ανθεκτικότητας της οικονομίας είναι αρνητικός, $-0,986$ στο πρώτο τρίμηνο και $-0,198$ στο δεύτερο τρίμηνο. Παρότι παραμένει αρνητικός και στο δεύτερο τρίμηνο, η διαφορά μεταξύ των δύο τριμήνων και η ταχύτατη μεταβολή των αριθμών είναι αξιοπρόσεκτη γεγονός που αποδεικνύει την ακμάζουσα οικονομία της χώρας. Σχεδόν άμεσα και σε διάστημα μικρότερο του έτους ανακάμπτει και πάλι ο δείκτης και μάλιστα αγγίζει υψηλότερα επίπεδα από προηγούμενες χρονιές.

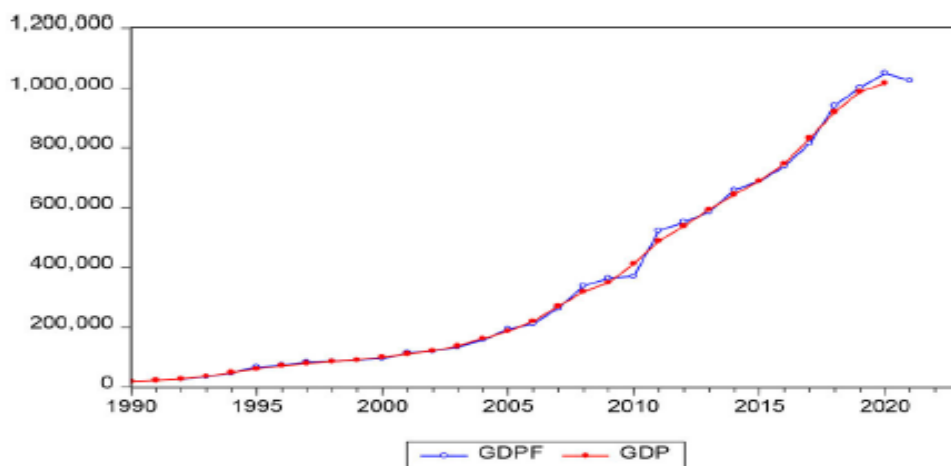

Διάγραμμα 5.2 Μακροοικονομικός δείκτης ανθεκτικότητας της Κίνας από το πρώτο τρίμηνο του 2020 έως το πρώτο τρίμηνο του 2021

Το διάγραμμα αυτό αγγίζει σε σημαντικό βαθμό την πραγματικότητα ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς την ταχύτητα με την οποία αντέδρασε η κυβέρνηση της Κίνας κατά την εξάπλωση του ιού και την αυστηρότητα -για ορισμένους- των μέτρων που επιβλήθηκαν καθολικά και στην πρόωμη φάση της πανδημίας. Τα πρώτα δύο τρίμηνα του 2020 με το καθολικό lockdown, με περιφερειακή απομόνωση, με περιορισμούς εισαγωγών και εξαγωγών, η οικονομία της Κίνας βρίσκεται σε «ασθενή» ανάκαμψη (Jiang D. et al., 2022). Με την ταχεία όμως εσωτερική αντιμετώπιση της πανδημίας μπόρεσε στη συνέχεια να δημιουργηθεί ένα ασφαλές και σταθερό περιβάλλον το οποίο θα δεχόταν την επανέναρξη των λειτουργιών και των διαδικασιών παραγωγής της Κίνας. Η μεγάλη και έκτακτη ζήτηση αγαθών ιατρικής φροντίδας και υγιεινής δημιούργησε ένα νέο και ιδιαίτερα μεγάλο μερίδιο αγοράς το οποίο προσέφερε χώρο σε νέες μορφές βιομηχανιών και δημιούργησε νέες ελπίδες και όραμα. Έτσι, το δεύτερο εξάμηνο του 2020 ο δείκτης συνέχισε να αυξάνεται και η ανθεκτικότητα της οικονομίας της Κίνας να είναι πια εμφανής.

Κάτι που είναι επίσης αξιοπρόσεκτο είναι η απεικόνιση του κινεζικού ΑΕΠ όπως αυτή φαίνεται στο διάγραμμα 5.3. Σύμφωνα με στοιχεία του Εθνικού Γραφείου Στατιστικής της Κίνας παρατηρείται στο διάστημα των ετών από το 1990 έως και το 2020 μια ελάχιστη διαφορά στην προβλεπόμενη τιμή του ΑΕΠ της Κίνας από την τελική πραγματική τιμή του. Ανάλογο γεγονός παρατηρείται και στα έτη 2019 και 2020.

Σημειώνεται πως η προβλεπόμενη τιμή για το 2020 -χρονολογία που ξέσπασε η πανδημία- έχει απόκλιση από την πραγματική ίση με 3,14%. Σημαντικό είναι να τονιστεί πως η προβλεπόμενη τιμή καθορίστηκε πριν την έναρξη της πανδημίας, γεγονός που αποδεικνύει για ακόμη μία φορά την ανθεκτικότητα της κινεζικής οικονομίας και τον τρόπο που αυτή αντιδρά στις προκλήσεις των ημερών. Με αυτόν τον τρόπο, η Κίνα στέλνει ένα ηχηρό μήνυμα στον υπόλοιπο κόσμο πως η δημιουργία και η διασφάλιση ενός σταθερού, λειτουργικού και ολοκληρωμένου μηχανισμού έκτακτης ανάγκης μπορεί να εξασφαλίσει τη διατήρηση του οικονομικού περιβάλλοντος και να αποτελέσει το εφαλτήριο για την οικονομική ανάκαμψη και ευημερία, έπειτα από την αντιμετώπιση των επιπτώσεων οποιουδήποτε οικονομικού προβλήματος.

Διάγραμμα 5.3 Γράφημα προσαρμογής της προβλεπόμενης τιμής του κινεζικού ΑΕΠ (GDPF) και της πραγματικής αξίας (GDP) από το 1990 έως και το 2020

Σήμερα, έχει αρχίσει να παρατηρείται μια βελτίωση σταδιακή αλλά ανεπαρκής και ανισόρροπη στις οικονομίες των χωρών παγκοσμίως. Βέβαια, κάθε χώρα παρουσιάζει διαφορετικό βαθμό βελτίωσης και ανάκαμψης βάσει των συνθηκών που προϋπήρχαν της πανδημίας και των μέτρων πρόληψης και δημοσιονομικής στήριξης που έλαβε η εκάστοτε κυβέρνηση. Επιχειρήσεις, άνθρωποι, κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν πια διαφορετικές μεταξύ τους οικονομικές πραγματικότητες. Η κατάσταση αυτή που βιώνουμε είναι φανερά ασυνήθιστη και για το λόγο αυτό οι εκτιμήσεις για την μελλοντική ανάκαμψη είναι συγκρατημένα αισιόδοξες.

Τρεις είναι οι παράμετροι που απασχολούν και ανησυχούν ιδιαίτερα τους επιστήμονες την προκειμένη στιγμή. Η πρώτη παράμετρος αφορά στις έντονες διαφορές μεταξύ χωρών στον τομέα της υγείας και του εμβολιασμού. Σε αρκετές χώρες ο εμβολιασμός προχωρά με αργούς ρυθμούς, γεγονός που δημιουργεί νέα, ενδεχομένως και περισσότερο μολυσματικά στελέχη του ιού και αποτελεί τροχοπέδη στην επαναφορά της αγοράς και της ζωής των πολιτών στην προ-κορονοϊού πραγματικότητα. Η δεύτερη ανισορροπία σχετίζεται με τη δημιουργία ελλείψεων στο εργατικό δυναμικό των χωρών και με τη μη επαναφορά των ωρών απασχόλησης και θέσεων εργασίας στα προηγούμενα δεδομένα. Τέλος, το κυριότερο και το πιο ανησυχητικό φαινόμενο είναι η άνοδος των τιμών των τροφίμων και της ενέργειας. Βασικό μέλημα των κυβερνήσεων και των ιθυνόντων χάραξης πολιτικής είναι η εναρμόνιση των αποφάσεων και των έργων τους ώστε η πορεία της οικονομίας να ακολουθήσει σταδιακά τον δρόμο της ανάκαμψης. Για την επίτευξη του οικείου στόχου θα πρέπει να ληφθούν αποφάσεις για επενδυτικά έργα με σκοπό την αναβάθμιση των υποδομών, της εργασίας και της εκπαίδευσης.

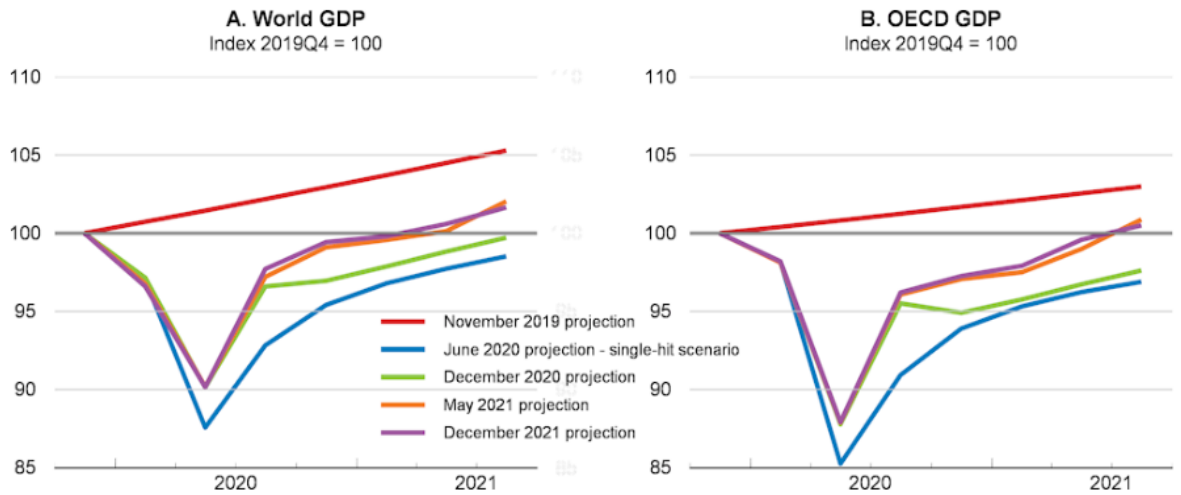
Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ (OECD Economic Outlook, 2021) και όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, μέχρι το τέλος του 2023 η οικονομική ανάκαμψη θα συνεχιστεί με την αύξηση του ΑΕΠ να μετριάζεται σταδιακά από 5,6% που ήταν το 2021 σε 4,5% το 2022. Προβλέπεται να φτάσει το 3,2% το 2023, εάν δεν προκύψουν κι άλλες μεταλλάξεις του ιού ή εάν δεν ακολουθήσουν περαιτέρω ανοδική πορεία οι τιμές του πληθωρισμού. Όσον αφορά στον πληθωρισμό αναμένεται να ακολουθήσει αργή καθοδική πορεία και από το περίπου 5% που ήταν στο τέλος του 2021 να αγγίξει σχεδόν το 3% μέχρι το τέλος του 2023. Το ποσοστό ανεργίας και απασχόλησης που είχε αγγίξει το 7% εν καιρώ πανδημίας (στις χώρες του ΟΟΣΑ) προβλέπεται να φτάσει περίπου το 5%, ποσοστό λίγο πιο πάνω από τα ποσοστά ανεργίας που επικρατούσαν πριν την έξαρση της πανδημίας.

Η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας φαίνεται να κινείται με γοργούς και έντονους ρυθμούς κυρίως από τα μέσα του 2020 κι έπειτα, με την παραγωγή σε πολλές χώρες να πλησιάζει τα προ πανδημίας επίπεδα (Πίνακας 5.1). Γεγονός που κάνει ιδιαίτερη εντύπωση και ενδεχομένως να προκαλεί κάποιες ανησυχίες είναι ο τομέας της αγοράς εργασίας. Ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ περίπου 7,5 εκατομμύρια λιγότεροι άνθρωποι εργάζονται το τρίτο τρίμηνο του 2021 συγκριτικά με το τέταρτο τρίμηνο του 2019. Ωστόσο, ακόμα και αν κανείς παρατηρήσει προσεκτικά την εικόνα 5.1 μπορεί εύκολα να διακρίνει πως στις περισσότερες χώρες παρόλο που το ποσοστό ανεργίας παραμένει σχεδόν στα προ πανδημίας επίπεδα, έχουν μειωθεί σημαντικά οι ώρες απασχόλησης.

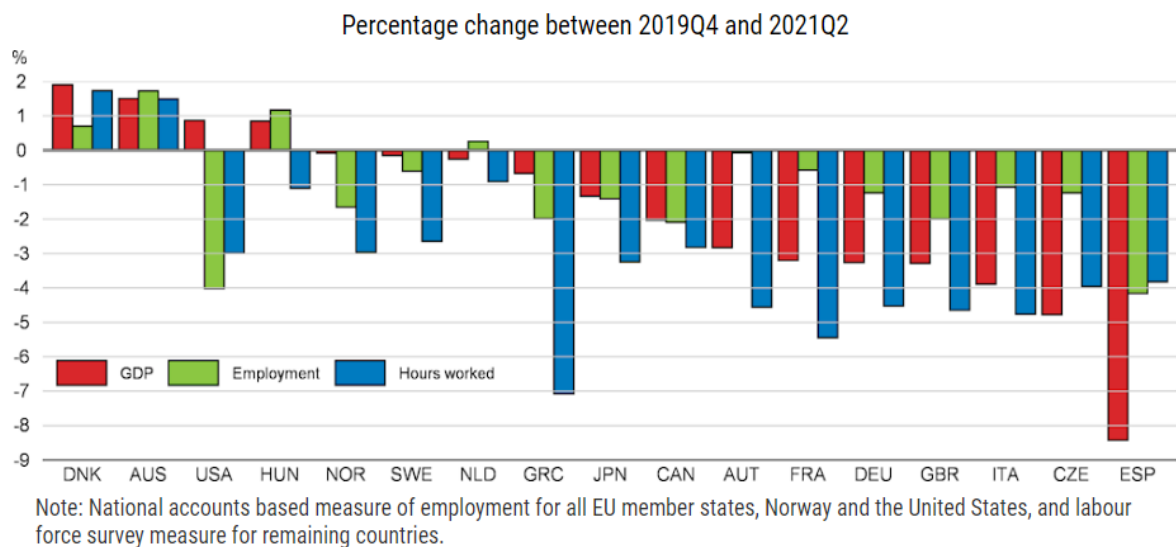
Πίνακας 5.1 Η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη από το 2020-2023 σε ποσοστά σε κράτη-μέλη του ΟΟΣΑ και μη

	Average 2013-2019	2020	2021	2022	2023	2021 Q4	2022 Q4	2023 Q4
		Per cent						
Real GDP growth¹								
World ²	3.3	-3.4	5.6	4.5	3.2	3.8	3.9	3.2
G20 ²	3.5	-3.1	5.9	4.7	3.3	4.1	3.8	3.3
OECD ²	2.2	-4.7	5.3	3.9	2.5	4.4	3.3	2.2
United States	2.4	-3.4	5.6	3.7	2.4	5.1	3.0	2.3
Euro area	1.9	-6.5	5.2	4.3	2.5	4.9	3.3	2.1
Japan	0.8	-4.6	1.8	3.4	1.1	0.0	3.1	0.9
Non-OECD ²	4.3	-2.2	5.8	4.9	3.8	3.2	4.3	4.0
China	6.8	2.3	8.1	5.1	5.1	3.9	5.5	5.0
India ³	6.8	-7.3	9.4	8.1	5.5			
Brazil	-0.3	-4.4	5.0	1.4	2.1			
Unemployment rate⁴	6.5	7.1	6.2	5.5	5.2	5.7	5.4	5.1
Inflation¹⁻⁵	1.7	1.5	3.5	4.2	3.0	4.9	3.4	3.1
Fiscal balance⁶	-3.2	-10.4	-8.4	-5.2	-3.7			
World real trade growth¹	3.4	-8.4	9.3	4.9	4.5	6.1	5.2	4.2

1. Percentage changes; last three columns show the change over a year earlier.
2. Moving nominal GDP weights, using purchasing power parities.
3. Fiscal year.
4. Per cent of labour force.
5. Private consumption deflator.
6. Per cent of GDP.

Εικόνα 5.1 Η προβολή του παγκόσμιου ΑΕΠ και του ΑΕΠ των χωρών του ΟΟΣΑ από τον Νοέμβριο του 2019 έως και τον Δεκέμβριο του 2021

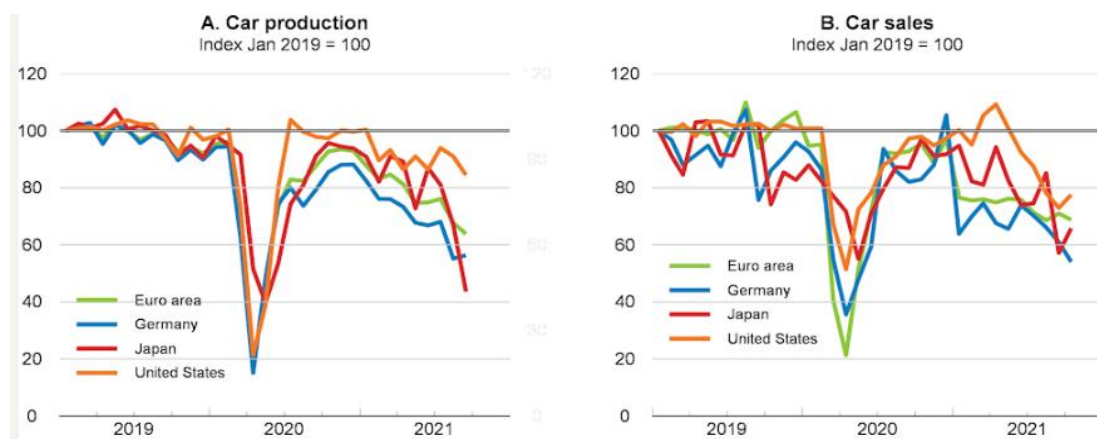

Διάγραμμα 5.4 Ποσοστιαία μεταβολή της αγοράς εργασίας ανά χώρα του ΟΟΣΑ μεταξύ του τέταρτου τριμήνου του 2019 και του δεύτερου τριμήνου του 2021

Ένας άλλος τομέας της οικονομίας που έχει πληγεί σε σημαντικό βαθμό κατά τη διάρκεια της πανδημίας είναι αυτός της αυτοκινητοβιομηχανίας όχι λόγω της μείωσης ζήτησης, καθώς η παγκόσμια ζήτηση σε αυτοκίνητα συνεχίζει να είναι υψηλή, αλλά από πλευράς προσφοράς. Παρατηρείται όλο αυτό το διάστημα μια καθυστέρηση στην εφοδιαστική αλυσίδα, η οποία κωλυσιεργεί κατά πολύ τη μαζική παραγωγή οχημάτων. Επιπλέον, τα σύγχρονα αυτοκίνητα αποτελούνται από μια σειρά εξαρτημάτων και μηχανισμών, χωρίς τα οποία δεν μπορεί να προχωρήσει το στάδιο της παραγωγής. Η

έλλειψη αυτών των βασικών υλικών για την παραγωγή σε συνδυασμό με την αργή εφοδιαστική αλυσίδα προκάλεσε διαταραχές και αποδυνάμωσε κατά πολύ την παραγωγή μηχανοκινήτων σε πολλές χώρες παγκοσμίως. Συγκεκριμένα, στη ζώνη του ευρώ τους πρώτους εννιά μήνες του 2021 η παραγωγή μειώθηκε κατά 26% συγκριτικά με την ίδια περίοδο του 2019, στη Γερμανία κατά 30%, στις ΗΠΑ κατά 10%, ενώ στην Ιαπωνία κατά 23% (Εικόνα 5.2).

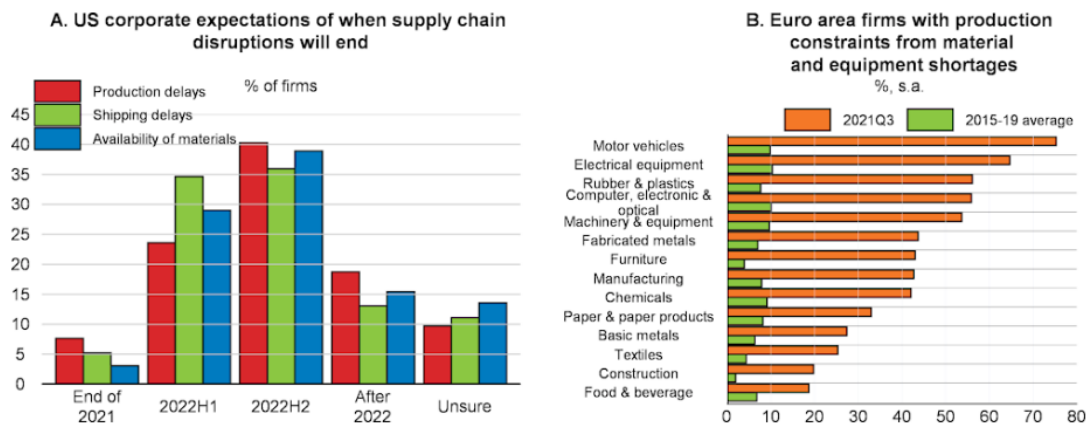
Αντίστοιχα η μειωμένη προσφορά έπληξε όπως είναι προφανές και τις πωλήσεις του κλάδου. Οι πωλήσεις αυτοκινήτων μειώθηκαν κατά 20% σε παγκόσμια κλίμακα. Στην Ιαπωνία και στις ΗΠΑ σημειώθηκε μείωση των πωλήσεων της τάξης του 40%, ενώ στη Γερμανία 16%. Τέτοια μείωση στις πωλήσεις είχε πολύ καιρό να εκδηλωθεί στον συγκεκριμένο κλάδο της αυτοκινητοβιομηχανίας. Παράλληλα, όμως, η αυξημένη ζήτηση και η λιγοστή προσφορά προκάλεσε αξιοσημείωτη αύξηση των τιμών των μηχανοκίνητων οχημάτων είτε πρόκειται για καινούρια είτε για μεταχειρισμένα (Helper and Soltas, 2021).

Εικόνα 5.2 Αυτοκινητοβιομηχανική παραγωγή και πωλήσεις από το 2019 έως το 2021 σε Ευρωζώνη, Γερμανία, Ιαπωνία, ΗΠΑ

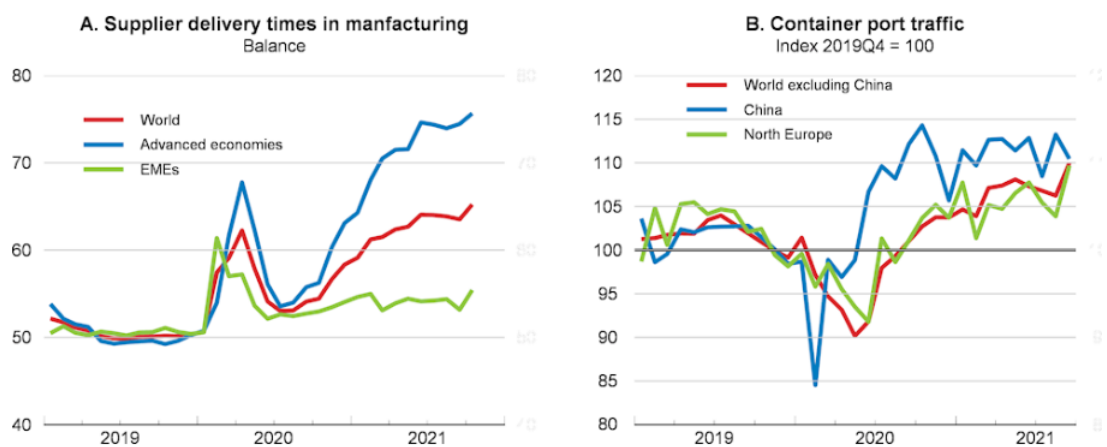
Οι διαρκείς απαγορεύσεις και διακοπές λειτουργιών εργοστασίων και βιομηχανικών μονάδων οδήγησαν την παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα σε σημείο να υπολειτουργεί, με αποτέλεσμα να καθυστερείται η οικονομική ανάκαμψη και να παρατηρείται αύξηση σε ορισμένες τιμές. Επιστημονικές έρευνες αποδεικνύουν πως οι καθυστερήσεις στην παραγωγή προϊόντων και αγαθών, οι καθυστερήσεις στις μεταφορές και η τόσο μεγάλη έλλειψη υλικών και πρώτων υλών θα επανέλθει σε προ πανδημίας επίπεδα μετά το 2022 (Εικόνα 5.3, Α.). Είναι πραγματικά ανήσυχη η διαφορά που παρατηρείται στο τρίτο

τρίμηνο του 2021 συγκριτικά με εκείνα των προηγούμενων ετών όσον αφορά στους τομείς που επηρεάζονται από τις διαταραχές της εφοδιαστικής αλυσίδας (Εικόνα 5.3, Β.).

Εικόνα 5.3 Διαταραχές στην εφοδιαστική αλυσίδα

Ιδιαίτερως ενδιαφέρουσα παρουσιάζεται η εικόνα 5.4 Α στην οποία εμφανίζονται οι χρόνοι παράδοσης του προμηθευτή στον τομέα των υποδομών παγκοσμίως. Η εικόνα 5.4 Β εστιάζει στη συμφόρηση στην εφοδιαστική αλυσίδα και στην επιβράδυνση της κυκλοφορίας των κιβωτίων εξαιτίας του κλεισίματος πολλών λιμένων παγκοσμίως λόγω του COVID-19. Μάλιστα τη μεγαλύτερη επίδραση να προκαλεί το κλείσιμο των λιμένων της Κίνας.

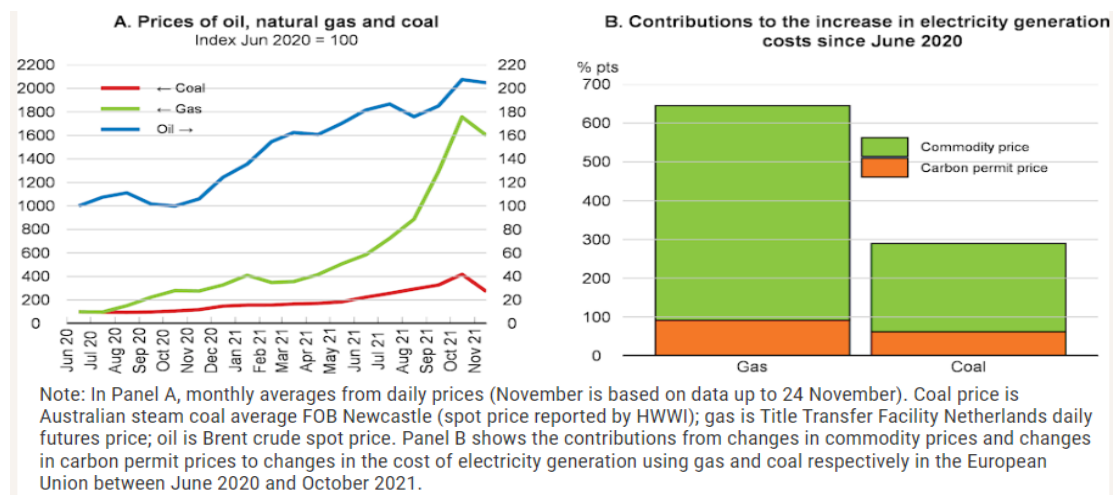

Εικόνα 5.4 Η επίδραση των διαταραχών της εφοδιαστικής αλυσίδας στο παγκόσμιο εμπόριο

Εντυπωσιακή είναι η άνοδος των τιμών όλων των βασικών ενεργειακών εμπορευμάτων που σημειώθηκε κυρίως από το 2021 και έπειτα (Εικόνα 5.5 Α). Με την έναρξη της πανδημίας και το κλείσιμο πολλών εργοστασίων και επιχειρήσεων μειώθηκε

η ζήτηση για πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ρεύμα και ως εκ τούτου ακολούθησε η μείωση της τιμής τους. Με την άρση των περιορισμών, καθώς οι επιχειρήσεις άρχισαν να επαναλειτουργούν, να παράγουν και να ξοδεύουν, άρχισε σταδιακά η τιμή των ενεργειακών αυτών εμπορευμάτων να ακολουθεί και πάλι ανοδική πορεία.

Επιπλέον, η ζήτηση και η προσφορά φυσικού αερίου παγκοσμίως είναι αρκετά ασταθείς. Το 2021 η ζήτηση για υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) από την Κίνα ήταν εξαιρετικά υψηλή συγκριτικά με άλλες χρονιές, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα μεγάλο μέρος του αερίου που προοριζόταν για την Ευρώπη να μεταφερθεί στην Κίνα. Ταυτόχρονα, τα χαμηλά επίπεδα νερού και η χαμηλή παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας στην Αμερική αύξησαν τη ζήτηση φυσικού αερίου (LNG) παγκοσμίως. Τέλος, σημαντική ήταν και η μείωση της αιολικής ενέργειας που παράχθηκε στην Ευρώπη με αποτέλεσμα να ενισχυθεί περαιτέρω η ζήτηση για φυσικό αέριο. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός πως οι τιμές αδειών άνθρακα στον χώρο της Ε.Ε. έχουν αυξηθεί, σχεδόν τριπλασιαστεί (Εικόνα 5.5 Β). Το γεγονός αυτό δεν αποτελεί τον βασικό λόγο ανόδου των τιμών, παρά συνεισφέρει ελάχιστα στην τελική διαμόρφωση της τιμής. Ο συνδυασμός όλων αυτών των απρόβλεπτων και μη αναμενόμενων περιστάσεων αύξησαν τις τιμές φυσικού αερίου.

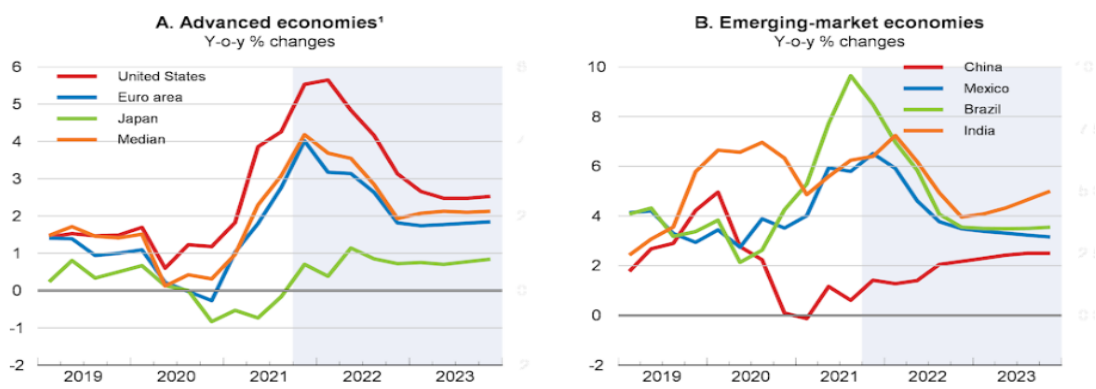

Εικόνα 5.5 Αποτύπωση των τιμών πετρελαίου, φυσικού αερίου και άνθρακα από τον Ιούνιο του 2020 έως και τον Νοέμβριο του 2021

Η άνοδος αυτή των τιμών των ενεργειακών εμπορευμάτων επηρέασε κατά πολύ επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Μπορεί η μεγάλη άνοδος της τιμής να πραγματοποιήθηκε στις αρχές μέχρι και τα μέσα του 2021 αλλά ο αντίκτυπος στα νοικοκυριά φάνηκε στα

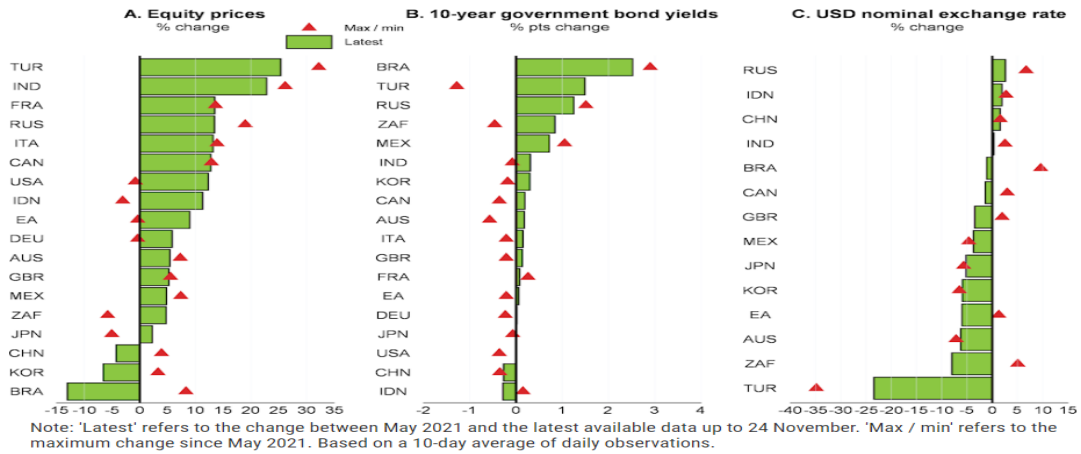
τέλη του 2021 και συνεχίζει μέχρι και σήμερα. Αργά ή γρήγορα η κατάσταση θα εξισοροποιηθεί και η ζήτηση θα προσαρμοστεί αναλόγως στις τιμές. Ενδέχεται, όμως, μέχρι τότε να αναζωπυρωθεί η αναζήτηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας εκτός του πετρελαίου, του φυσικού αερίου και άλλων ορυκτών.

Όσον αφορά στον πληθωρισμό αναμένεται να συνεχιστεί η άνοδος των τιμών των προϊόντων έως τα μέσα και τέλη του 2022. Η αύξηση των τιμών των ορυκτών καυσίμων, η αργή εφοδιαστική αλυσίδα, οι ελλείψεις πρώτων υλών, τα αυξημένα πλέον έξοδα μεταφορών είναι παράγοντες που ευθύνονται για τη συνολική άνοδο των τιμών. Εκτιμάται πως στις αρχές του 2023, ακολουθώντας ενδεχομένως κάποιες συγκεκριμένες νομισματικές πολιτικές, με τις ΗΠΑ, τη Βραζιλία και το Μεξικό ο πληθωρισμός να παραμένει πάνω από 2% και στην Ε.Ε. να διακανονίζεται μεταξύ του 1,8%-2% έως και τα τέλη του 2023.

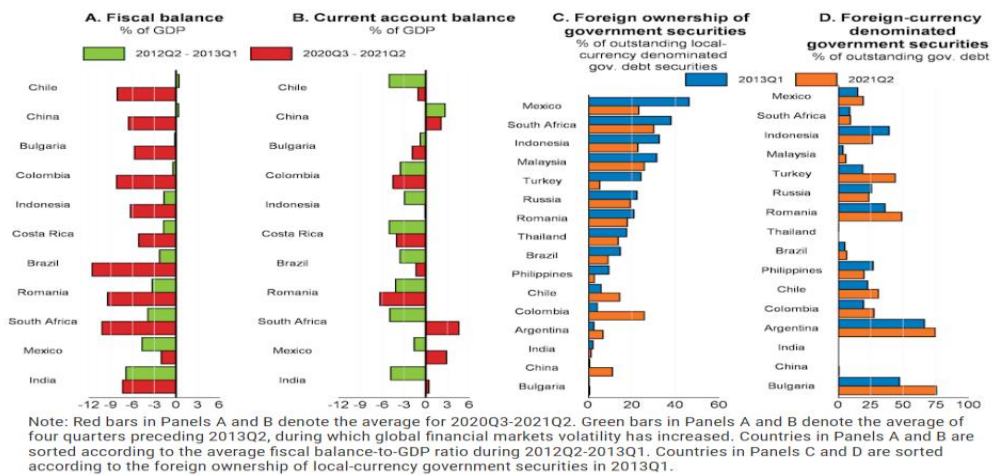
Εικόνα 5.6 Ποσοστιαία μεταβολή του πληθωρισμού ανά έτος σε ανεπτυγμένες (Α.) και αναδυόμενες (Β.) οικονομίες

Στον χρηματοοικονομικό τομέα φαίνεται πως το τελευταίο διάστημα οι συνθήκες ήταν σχετικά παρόμοιες με τα προ πανδημίας επίπεδα και εν μέρει ευνοϊκές τόσο για τις προηγμένες όσο και για κάποιες από τις ανερχόμενες οικονομίες. Στις περισσότερες χώρες οι τιμές των μετοχών είναι σχετικά υψηλότερες συγκριτικά με τα δεδομένα του 2020. Σε αρκετές ανεπτυγμένες οικονομίες το νόμισμα των αντίστοιχων χωρών έχει υποτιμηθεί έναντι του δολαρίου, ενώ στις ανερχόμενες οικονομίες η κατάσταση ποικίλλει (Εικόνα 5.7).

Εικόνα 5.7 Αποτύπωση του χρηματοοικονομικού τομέα

Παρατηρείται, επιπλέον, πως η εξάρτηση από ξένους επενδυτές κρατικών ομολόγων είναι πλέον εμφανώς μικρότερη με εξαίρεση τη Χιλή, την Αργεντινή, την Κίνα και την Κολομβία (Εικόνα 5.8 C). Χώρες όπως η Βουλγαρία, η Τουρκία, η Αργεντινή και η Ρουμανία που κατέχουν υψηλό μέρος του χρέους σε ξένα νομίσματα μπορεί να επηρεαστούν αρκετά από απότομες και ξαφνικές μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών (Εικόνα 5.8 D).

Εικόνα 5.8 Δημοσιονομικοί δείκτες σε αναδυόμενες οικονομίες

Αυστρία

Στην Αυστρία παρατηρείται άμεση και σημαντική πρόοδος στην ανάκαμψη της οικονομίας με μια αύξηση της τάξης του 4,1% να σημειώνεται το 2021 στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Αυτή η αύξηση προβλέπεται να συνεχιστεί και το 2022, ενώ το 2023

αναμένεται να φτάσει το 2,5%. Παρατηρείται αύξηση ύψους 5,8% της ιδιωτικής κατανάλωσης από το 2021 στο 2022, γεγονός που συνδέεται και με τη μείωση του ποσοστού αποταμίευσης των νοικοκυριών από 11,4% το 2021 σε 7,3% το 2022. Επιπλέον, σημαντική αύξηση καταγράφεται και στο ποσοστό κυβερνητικής κατανάλωσης, το οποίο φτάνει το 3,1% το 2021, γεγονός που δημιουργεί αισιοδοξία για το μέλλον και την άμεση οικονομική ανάκαμψη. Δεν παρατηρείται ιδιαίτερη μεταβολή στο ποσοστό ανεργίας της χώρας παρά μόνο το 2020 όταν αυξήθηκε στο 5,4% από 4,5% που ήταν το 2019. Ωστόσο, αναμένεται να επανέλθει στο 4,5% στα τέλη του 2023.

Πίνακας 5.2 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Αυστρία

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
Austria						
GDP at market prices*	385.4	1.5	-6.8	4.1	4.6	2.5
Private consumption	200.0	0.6	-8.4	3.7	5.8	2.6
Government consumption	74.5	1.5	-0.4	3.1	0.2	0.5
Gross fixed capital formation	92.7	4.8	-5.0	7.9	4.4	2.9
Final domestic demand	367.2	1.9	-5.9	4.7	4.2	2.3
Stockbuilding ¹	6.0	-1.2	0.1	0.0	0.0	0.0
Total domestic demand	373.2	0.6	-5.8	4.5	4.1	2.3
Exports of goods and services	214.3	3.3	-11.5	10.4	8.1	5.6
Imports of goods and services	202.2	1.8	-9.3	11.6	6.9	5.3
Net exports ¹	12.2	0.9	-1.5	-0.3	0.8	0.2
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	–	1.6	2.3	1.6	2.8	2.1
Harmonised index of consumer prices	–	1.5	1.4	2.8	3.0	2.3
Harmonised index of core inflation ²	–	1.7	2.0	2.4	2.7	1.8
Unemployment rate (% of labour force)	–	4.5	5.4	5.0	4.7	4.5
Household saving ratio, net (% of disposable income)	–	8.5	14.4	11.4	7.3	7.3
General government financial balance (% of GDP)	–	0.6	-8.3	-6.3	-2.3	-1.1
General government gross debt (% of GDP)	–	93.5	112.3	110.7	106.6	104.2
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	–	70.6	83.4	83.1	79.6	77.8
Current account balance (% of GDP)	–	2.1	1.9	-0.2	0.1	0.3

* Based on seasonal and working-day adjusted quarterly data; may differ from official non-working-day adjusted annual data.

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Βέλγιο

Η ανάκαμψη της χώρας φαίνεται να ξεκίνησε ήδη από το 2021 με το ΑΕΠ να φτάνει το 6,1%, ενώ αύξηση 3,2% αναμένεται και για το 2022, με μια προσπάθεια για διατήρηση του πλεονασματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών του κράτους. Παρατηρείται σημαντική αύξηση του ποσοστού των εξαγωγών με τις εξαγωγές να ανέρχονται στο 10,5% το 2021. Όσον αφορά στον τομέα της εργασίας, το ποσοστό ανεργίας αναμένεται να κορυφωθεί στα τέλη του 2022 στα 6,6% και να παραμείνει στο ίδιο σχεδόν επίπεδο

και το 2023 (6,4%). Ιδιαίτερη μείωση προβλέπεται στο ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών. Από το 15,5% που ήταν το 2020, μειώθηκε στο 11,2% το 2021, ενώ αναμένεται να μειωθεί στο 5,6% το 2022 σε αντίθεση με την ιδιωτική κατανάλωση που από το 6,1% του 2021 αναμένεται να μειωθεί περίπου στο 3,2% το 2022.

Πίνακας 5.3 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στο Βέλγιο

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
Belgium						
GDP at market prices	460.0	2.1	-5.7	6.1	3.2	1.4
Private consumption	238.2	1.8	-8.2	5.7	6.6	2.2
Government consumption	106.2	1.7	0.2	2.0	-0.5	-0.3
Gross fixed capital formation	108.5	4.5	-6.2	10.8	3.4	2.9
Final domestic demand	453.0	2.4	-5.8	6.0	4.1	1.8
Stockbuilding ¹	8.2	-0.5	-0.3	-0.3	0.0	0.0
Total domestic demand	461.1	1.9	-6.1	5.6	4.0	1.8
Exports of goods and services	382.0	2.0	-5.5	10.5	5.1	3.2
Imports of goods and services	383.1	1.6	-5.9	10.0	6.0	3.5
Net exports ¹	- 1.1	0.3	0.4	0.5	-0.7	-0.4
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	–	1.8	1.3	3.3	2.3	1.8
Harmonised index of consumer prices	–	1.2	0.4	2.9	3.3	2.1
Harmonised index of core inflation ²	–	1.5	1.4	1.1	1.8	2.1
Unemployment rate (% of labour force)	–	5.4	5.6	6.3	6.6	6.4
Household saving ratio, net (% of disposable income)	–	6.1	15.5	11.2	5.6	4.3
General government financial balance (% of GDP)	–	-1.9	-9.1	-8.1	-4.8	-5.0
General government gross debt (% of GDP)	–	120.4	141.5	140.5	140.0	141.9
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	–	97.7	112.8	111.7	111.3	113.1
Current account balance (% of GDP)	–	0.2	0.8	0.4	-0.6	0.1

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Βουλγαρία

Η πανδημία βρήκε την οικονομία της Βουλγαρίας σε καλά επίπεδα. Πριν το ξέσπασμα του COVID-19 η οικονομική της ανάκαμψη είχε ξεπεράσει το 3% ετησίως επί πέντε συνεχή έτη, οι μισθοί είχαν αρχίσει να σημειώνουν άνοδο, ενώ το ποσοστό ανεργίας είχε πέσει σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Ήταν προφανές πως η οικονομική ανάκαμψη στη συνέχεια με την αύξηση των κρουσμάτων και των λοιμώξεων ήταν πια αβέβαιη. Έπειτα από μια συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά 4,4% το 2020, η οικονομική δραστηριότητα της χώρας αναμένεται να φτάσει τα προ πανδημίας επίπεδα το 2022. Η δυναμική κυβερνητική κατανάλωση που σημειώθηκε κυρίως το 2020 σε συνδυασμό με την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των εξαγωγών από το -12,1% του 2020 στο 10,6% του 2021 ενδέχεται να συμβάλουν στην ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας και της

άμεσης αποκατάστασης των τρωτών από την πανδημία σημείων. Ο πληθωρισμός των τιμών ακολουθεί ανηφορική πορεία με πρόβλεψη να αγγίξει το 2,3% στα τέλη του 2023. Υψηλό παραμένει ακόμη το ποσοστό ανεργίας της χώρας με τις προβλέψεις να δείχνουν 4,7% για το 2023, ποσοστό ακόμη υψηλότερο από τα προ πανδημίας επίπεδα.

Πίνακας 5.4 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Βουλγαρία

	Bulgaria: Demand, output and prices					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices BGN billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
Bulgaria						
GDP at market prices	110.0	4.0	-4.4	3.2	4.2	4.5
Private consumption	65.8	6.0	-0.4	7.0	4.0	3.9
Government consumption	18.0	2.0	8.3	3.0	3.0	1.4
Gross fixed capital formation	20.6	4.5	0.6	-5.5	11.7	13.0
Final domestic demand	104.5	5.0	1.3	3.3	5.2	5.1
Stockbuilding ¹	2.7	0.0	-1.2	-0.3	-0.3	0.0
Total domestic demand	107.2	4.9	0.0	2.7	4.8	5.1
Exports of goods and services	72.2	4.0	-12.1	10.6	5.5	5.4
Imports of goods and services	69.4	5.2	-5.4	10.8	6.2	6.4
Net exports ¹	2.8	-0.7	-4.4	0.0	-0.4	-0.7
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	–	5.2	4.2	4.7	3.6	3.5
Consumer price index	–	3.1	1.7	3.0	4.8	2.3
Core consumer price index ²	–	1.8	1.2	1.0	1.6	2.2
Unemployment rate (% of labour force)	–	4.2	5.1	5.5	5.1	4.7
Household saving ratio, net (% of disposable income)	–	2.0	7.1	2.9	1.1	0.9
General government financial balance (% of GDP)	–	2.1	-4.1	-5.7	-5.0	-3.9
General government gross debt (% of GDP)	–	30.3	36.2	41.7	46.0	49.0
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	–	20.0	24.7	30.2	34.5	37.4
Current account balance (% of GDP)	–	1.9	-0.3	-0.2	-1.1	-1.1

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Consumer price index excluding food and energy.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Τσεχία

Έπειτα από μία μεγάλη συρρίκνωση του ΑΕΠ το 2020 -της τάξης του 5,8%- αναμένεται να αυξηθεί κατά 3% το 2022 και 3,9% το 2023. Με την άρση των περιορισμών και την αύξηση του ποσοστού εμβολιασμού των πολιτών η κατανάλωση των νοικοκυριών αρχίζει να σημειώνει σημαντική άνοδο. Σε αυτό συνέβαλε και η αύξηση της εργασιακής απασχόλησης καθώς και η αύξηση των εισοδημάτων. Οι εξαγωγές και το μεταποιητικό εμπόριο αντιμετωπίζει και θα συνεχίζει να αντιμετωπίζει εμπόδια και δυσκολίες μέχρι και τα τέλη του 2022 λόγω των σημείων συμφόρησης στον εφοδιασμό, γεγονός που προσδοκείται να επιλυθεί μέχρι το 2023 ώστε να συνεχιστεί η ανοδική

πορεία των εξαγωγών και της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας. Αντιμέτωπη με τον πληθωρισμό βρίσκεται και η Εθνική Τράπεζα της Τσεχίας, η οποία τον Ιούνιο του 2021 άρχισε να αποσύρει μέτρα προς την εξομάλυνση της νομισματικής πολιτικής. Μάλιστα, μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου 2021 είχε αυξήσει το επιτόκιο πολιτικής κατά 250 μονάδες βάσης σε αθροιστικούς όρους, στο 2,75%. Το δημόσιο έλλειμμα αναμένεται να αυξηθεί περαιτέρω και το 2022 λόγω των συνεχών πακέτων στήριξης για τον Covid-19 σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις και της μείωσης της φορολογίας.

Πίνακας 5.5 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Τσεχία

Czech Republic	Czech Republic: Demand, output and prices					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices CZK billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
GDP at market prices	5 416.2	3.0	-5.8	2.5	3.0	3.9
Private consumption	2 569.9	2.6	-6.8	4.9	6.7	2.3
Government consumption	1 048.9	2.5	3.4	2.3	1.6	1.0
Gross fixed capital formation	1 424.6	5.9	-7.2	3.0	7.4	3.2
Final domestic demand	5 043.4	3.5	-4.8	3.7	5.7	2.3
Stockbuilding ¹	48.2	-0.3	-0.8	3.0	0.0	0.0
Total domestic demand	5 091.6	3.1	-5.6	7.0	5.6	2.2
Exports of goods and services	4 172.9	1.4	-7.0	7.4	3.2	6.0
Imports of goods and services	3 848.3	1.5	-6.9	14.4	6.8	3.6
Net exports ¹	324.6	0.0	-0.5	-4.0	-2.4	1.7
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	–	3.9	4.4	4.8	5.5	2.6
Consumer price index	–	2.8	3.2	3.8	6.1	2.3
Core inflation index ²	–	2.5	3.6	4.8	5.2	2.1
Unemployment rate (% of labour force)	–	2.0	2.5	2.9	2.6	2.5
Household saving ratio, net (% of disposable income)	–	8.5	16.9	11.4	4.2	2.9
General government financial balance (% of GDP)	–	0.3	-5.6	-7.1	-4.8	-3.3
General government gross debt (% of GDP)	–	37.4	46.5	52.6	55.8	57.7
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	–	30.0	37.7	43.8	47.0	48.9
Current account balance (% of GDP)	–	0.3	3.6	-0.9	-3.5	-1.9

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Consumer price index excluding food and energy.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Δανία

Έντονη είναι η οικονομική ανάπτυξη και επάνοδος της Δανίας με το ΑΕΠ της χώρας να φτάνει το 4,7% το 2021 και να προβλέπεται να μειωθεί σε 2,4% το 2022 και 1,7% το 2023. Η Δανία ήταν από τις πρώτες χώρες που έλαβαν μέτρα στήριξης για επιχειρήσεις και νοικοκυριά ήδη από τις αρχές της άνοιξης του 2020 και στη συνέχεια τον χειμώνα του ίδιου έτους. Για τον λόγο αυτό η οικονομική εξασθένησή της είναι από τις πιο ήπιες στην Ευρώπη. Η δημοσιονομική πολιτική της χώρας για περαιτέρω στήριξη των νοικοκυριών έχει ήδη αρχίσει να καταργείται αφού πρώτα δόθηκαν 4 δισεκατομμύρια

DKK για μέτρα αντιμετώπισης του κορονοϊού. Την οικονομική ανάκαμψη έχουν επίσης διευκολύνει τα χαμηλά επιτόκια και οι πιστωτικές εγγυήσεις της χώρας. Το μεγάλο πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών φαίνεται πως μειώθηκε ελαφρά κατά τη διάρκεια της κρίσης καθώς οι εξαγωγές συρρικνώθηκαν περισσότερο από τις εισαγωγές. Διατήρηση αυτή της ελαφράς μείωσης αναμένεται και για το 2022 και για το 2023 με το ποσοστό των εξαγωγών να είναι ελαφρώς μικρότερο από εκείνο των εισαγωγών. Ενδεχομένως μια αύξηση των επενδύσεων, τόσο δημόσιων όσο και ιδιωτικών, σε συνδυασμό με μια λιγότερο στρεβλωτική φορολογία η οποία συχνά συνιστά τροχοπέδη για αυτές, θα έφερνε το ισοζύγιο πιο κοντά στην οικονομική ισορροπία. Η εργασιακή απασχόληση ξεπέρασε τα προ πανδημίας επίπεδα με το ποσοστό ανεργίας το 2019 να βρίσκεται στο 5% και στο τέλος του 2021 να φτάνει στο 4,9%, ενώ αναμένεται περαιτέρω μείωση αυτού στο 4,2% για το 2022 και το 2023. Σημαντική αύξηση του πληθωρισμού σημειώνεται και σε αυτήν την περίπτωση με πρόβλεψη ότι το 2023 θα αυξηθεί κατά 2,3% από το ήδη αυξημένο 0,9% του 2020. Στην αύξηση αυτή σίγουρα συμβάλει και η απότομη άνοδος των τιμών ενέργειας που παρατηρείται από το δεύτερο μισό του 2021 κι έπειτα.

Πίνακας 5.6 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Δανία

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices DKK billion		Percentage changes, volume (2010 prices)			
Denmark						
GDP at market prices	2 253.6	2.9	-2.7	4.7	2.4	1.7
Private consumption	1 052.8	1.4	-1.9	3.3	3.7	1.7
Government consumption	546.7	1.2	-0.1	4.7	-0.3	0.5
Gross fixed capital formation	496.4	2.8	2.1	8.3	3.2	3.1
Final domestic demand	2 095.9	1.7	-0.5	4.9	2.5	1.7
Stockbuilding ¹	25.2	-0.3	-0.2	-0.3	0.2	0.0
Total domestic demand	2 121.1	1.4	-0.8	4.5	2.7	1.7
Exports of goods and services	1 268.6	5.0	-7.7	3.4	3.2	3.6
Imports of goods and services	1 136.1	2.4	-4.8	2.8	3.8	4.0
Net exports ¹	132.5	1.6	-2.1	0.5	-0.1	0.0
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	0.7	2.3	1.4	1.6	2.3
Consumer price index	—	0.8	0.4	1.8	2.6	2.3
Core inflation index ²	—	0.8	0.9	1.2	2.0	2.3
Unemployment rate (% of labour force)	—	5.0	5.6	4.9	4.2	4.2
Household saving ratio, net (% of disposable income)	—	3.6	5.8	5.7	3.8	3.7
General government financial balance (% of GDP)	—	4.0	-0.2	-1.5	0.3	0.8
General government gross debt (% of GDP)	—	48.1	58.8	56.4	55.0	54.6
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	—	33.3	42.2	39.8	38.4	38.0
Current account balance (% of GDP)	—	8.7	8.2	7.6	7.7	7.7

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Consumer price index excluding food and energy.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Εσθονία

Μια επιβράδυνση στην απότομη αύξηση του ΑΕΠ αναμένεται για το 2022 και το 2023 με τα ποσοστά ανάπτυξής του να αναμένονται στο 4,5% και 3,8% αντίστοιχα. Η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης σε συνδυασμό με τη σταδιακή μείωση του δείκτη αποταμίευσης των νοικοκυριών προσδοκείται να αποτελέσουν τον κύριο μοχλό της οικονομικής ανάκαμψης της χώρας. Ο πληθωρισμός αναμένεται να κυμανθεί σε αρκετά υψηλά επίπεδα για το 2022 με αναμενόμενη αύξηση της τάξης του 6%. Υψηλό παραμένει και το ποσοστό ανεργίας της χώρας -6,2% το 2021- το οποίο μάλιστα αναμένεται να μειωθεί ελάχιστα τα επόμενα δύο έτη, με την προϋπόθεση λήψης μέτρων για αναβάθμιση ικανοτήτων και δεξιοτήτων του εν δυνάμει εργατικού δυναμικού. Παρότι τη χώρα έπληξε ένα ισχυρό κύμα κρουσμάτων στις αρχές του 2021 και λήφθηκαν αρκετά περιοριστικά μέτρα σχεδόν το 75% της οικονομίας δεν επηρεάστηκε καθόλου από τα μέτρα αυτά ή επηρεάστηκε εν μέρει λόγω της εφοδιαστικής αλυσίδας. Μάλιστα, το ΑΕΠ αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό 8,5% το πρώτο εξάμηνο του 2021, παράλληλα σημειώθηκε αύξηση των μισθών κατά 12% ενώ ο πληθωρισμός ακούμπησε το 6,8% τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Τα κρούσματα που σημειώθηκαν τον Νοέμβριο δεν οδήγησαν σε επιπλέον μέτρα περιορισμού, ενώ η παραγωγή παραμένει σε υψηλά επίπεδα, όπως επίσης και οι προσδοκίες των βιομηχάνων για εξασφάλιση και συνέχιση αυτών των επιπέδων.

Πίνακας 5.7 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Εσθονία

Estonia: Demand, output and prices						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
Estonia						
GDP at market prices	25.8	4.0	-2.7	9.6	4.5	3.8
Private consumption	12.9	3.9	-2.5	6.9	5.4	2.8
Government consumption	5.0	3.1	3.1	3.5	1.1	0.8
Gross fixed capital formation	6.4	5.9	16.5	28.1	4.7	3.3
Final domestic demand	24.3	4.4	3.9	12.9	4.3	2.6
Stockbuilding ¹	0.8	-1.2	-1.0	3.8	0.4	0.0
Total domestic demand	25.1	3.0	2.2	16.3	4.7	2.6
Exports of goods and services	19.2	6.5	-5.0	15.3	7.7	5.3
Imports of goods and services	18.5	3.8	0.5	27.4	8.6	3.8
Net exports ¹	0.7	2.1	-4.1	-8.4	-1.3	1.0
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	3.3	-0.5	1.7	4.7	3.6
Harmonised index of consumer prices	—	2.3	-0.6	4.1	6.0	3.2
Harmonised index of core inflation ²	—	2.4	0.0	2.5	3.6	3.0
Unemployment rate (% of labour force)	—	4.4	6.8	6.2	5.4	5.3
Household saving ratio, net (% of disposable income)	—	8.7	11.9	10.2	7.2	5.8
General government financial balance (% of GDP)	—	0.1	-5.6	-6.4	-3.5	-2.3
General government gross debt (% of GDP)	—	13.6	24.8	33.4	37.8	40.6
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	—	8.6	19.0	20.8	22.4	24.2
Current account balance (% of GDP)	—	2.5	-0.2	-6.9	-5.5	-2.1

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Φινλανδία

Ισχυρή ανάκαμψη παρατηρήθηκε και στη Φινλανδία ύστερα από τις επιπτώσεις που προκάλεσε ο κορονοϊός με το πραγματικό ΑΕΠ της χώρας να εκτοξεύεται το 2021, να διατηρείται σε υψηλότερα επίπεδα από τα προπανδημικά δεδομένα και να συνεχίζει να αυξάνεται με πιο αργούς πλέον ρυθμούς στα τέλη του 2021 με τις αρχές του 2022. Η ίδια εκτόξευση παρατηρήθηκε και στην ιδιωτική κατανάλωση η οποία το 2021 σημείωσε αύξηση 3,2% από τη μείωση τάξης 4,7% που εκδηλώθηκε το 2020. Αυτή η αύξηση στην κατανάλωση διαπιστώνεται και από την πτώση στο ποσοστό αποταμιεύσεων των νοικοκυριών, το οποίο προβλέπεται να διατηρηθεί σε σταθερά επίπεδα για τα έτη 2022 και 2023. Σε υψηλά, επίσης, επίπεδα παραμένει και ο πληθωρισμός ο οποίος αναμένεται να αυξηθεί ακόμη περισσότερο λόγω της αύξησης των τιμών των ακινήτων και των καυσίμων. Τέλος, ιδιαίτερα υψηλό φαίνεται να διατηρείται το ποσοστό ανεργίας με το ποσοστό προ πανδημίας να είναι 6,7% ενώ το 2022 προβλέπεται αύξηση κατά 6,6%.

Πίνακας 5.8 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Φινλανδία

Finland	Finland: Demand, output and prices					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
GDP at market prices	233.5	1.3	-2.9	3.5	2.9	1.5
Private consumption	123.9	0.7	-4.7	3.2	3.4	2.0
Government consumption	53.5	2.0	0.5	3.6	0.0	-1.4
Gross fixed capital formation	56.2	-1.6	-0.7	2.8	3.6	1.9
Final domestic demand	233.6	0.4	-2.5	3.2	2.6	1.1
Stockbuilding ^{1,2}	2.8	-0.8	-0.2	0.1	0.0	0.0
Total domestic demand	236.4	-0.1	-1.1	3.5	2.6	1.1
Exports of goods and services	89.8	6.8	-6.8	3.1	6.1	3.9
Imports of goods and services	92.7	2.3	-6.5	2.6	5.0	3.3
Net exports ¹	-2.9	1.7	-0.1	0.2	0.4	0.2
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	1.5	1.3	2.7	2.2	1.7
Harmonised index of consumer prices	—	1.1	0.4	1.9	1.9	1.8
Harmonised index of core inflation ³	—	0.7	0.5	1.1	1.4	1.8
Unemployment rate (% of labour force)	—	6.7	7.8	7.7	6.6	6.3
Household saving ratio, net (% of disposable income)	—	0.6	4.8	3.2	1.7	1.2
General government financial balance (% of GDP)	—	-0.9	-5.5	-4.0	-2.2	-1.3
General government gross debt (% of GDP)	—	73.0	85.7	93.6	98.6	101.4
General government debt, Maastricht definition ⁴ (% of GDP)	—	59.5	69.5	77.4	82.4	85.2
Current account balance (% of GDP)	—	-0.3	0.8	-0.7	-0.1	0.1

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Including statistical discrepancy.

3. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

4. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Γαλλία

Μια έντονη αύξηση του ΑΕΠ παρατηρείται και στη Γαλλία το 2021 με το ΑΕΠ να αυξάνεται κατά 6,8% το 2021 και η αύξηση αυτή να συνεχίζεται μετριασμένη και τα επόμενα χρόνια με το ΑΕΠ να αναμένεται να αυξηθεί κατά 4,2% και 2,1% το 2022 και το 2023. Είναι γεγονός πως και στη Γαλλία υπήρξε άμεση ανταπόκριση και λήψη έκτακτων μέτρων στήριξης νοικοκυριών και επιχειρήσεων ύψους περίπου 70 δισεκατομμυρίων ευρώ το 2020 -2,6% του ΑΕΠ του 2019. Το 2021 το ύψος των μέτρων στήριξης θα πλησίαζε τα 64 δισεκατομμύρια ευρώ (OECD Economic Surveys: France 2021, 2021). Παρά τα υψηλά νούμερα που διαγράφονται στα ποσοστά ανεργίας φαίνεται πως ο εργαζόμενος πληθυσμός της χώρας είναι μεγαλύτερος από τα προ πανδημίας επίπεδα. Η διαρκής αυξανόμενη ιδιωτική κατανάλωση από το 2021 κι έπειτα και τα υψηλά ποσοστά εξαγωγών της χώρας θα αποτελέσουν τον ακρογωνιαίο λίθο της οικονομικής ανάκαμψης της χώρας. Ωστόσο, υψηλοί είναι οι κίνδυνοι που περιβάλλουν όλες αυτές τις προβλέψεις. Η οικονομική ανάκαμψη εξαρτάται κυρίως από την κατάσταση υγείας. Πολλές είναι οι επιχειρήσεις που έχουν συσσωρεύσει αρκετά μεγάλο χρέος με κίνδυνο αργότερα να αντιμετωπίσουν προβλήματα ρευστότητας και φερεγγυότητας εάν δεν εφαρμοστεί κάποια πολιτική στήριξης. Αντίθετα, μια μεγάλη πτώση στο ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών, η στήριξη και η ενθάρρυνση του διεθνούς τουρισμού θα συνέβαλαν στην οικονομική ανάκαμψη και ευημερία.

Πίνακας 5.9 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Γαλλία

		France: Demand, output and prices					
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
France		Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2014 prices)				
GDP at market prices		2 364.6	1.8	-8.0	6.8	4.2	2.1
Private consumption		1 272.9	1.9	-7.2	4.8	6.8	2.3
Government consumption		550.0	1.0	-3.2	6.4	1.9	0.3
Gross fixed capital formation		541.7	4.1	-8.9	12.0	3.7	1.6
Final domestic demand		2 364.6	2.2	-6.7	6.8	4.9	1.6
Stockbuilding ¹		23.1	0.0	-0.2	-0.2	-0.3	0.0
Total domestic demand		2 387.7	2.1	-6.8	6.6	4.5	1.6
Exports of goods and services		751.1	1.5	-16.1	8.2	7.5	5.9
Imports of goods and services		774.2	2.4	-12.2	7.3	8.4	4.2
Net exports ¹		- 23.1	-0.3	-1.1	0.1	-0.4	0.4
<i>Memorandum items</i>							
GDP deflator		—	1.3	2.5	0.8	1.0	1.5
Harmonised index of consumer prices		—	1.3	0.5	2.1	2.3	1.4
Harmonised index of core inflation ²		—	0.6	0.6	1.3	1.6	1.4
Unemployment rate ³ (% of labour force)		—	8.5	8.1	7.8	7.6	7.5
Household saving ratio, gross (% of disposable income)		—	14.7	21.0	19.0	14.7	13.9
General government financial balance (% of GDP)		—	-3.1	-9.1	-8.0	-4.9	-3.8
General government gross debt (% of GDP)		—	123.5	146.5	146.4	146.4	146.9
General government debt, Maastricht definition ⁴ (% of GDP)		—	97.4	115.1	115.1	115.1	115.6
Current account balance (% of GDP)		—	-0.3	-1.9	-1.0	-2.0	-1.6

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

3. National unemployment rate, includes overseas departments.

4. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Γερμανία

Αύξηση του ΑΕΠ κατά 2,9% παρατηρείται το 2021, ενώ λίγο μεγαλύτερη ύψους 4,1% αναμένεται το 2022 με το ποσοστό αυτό να επιστρέφει ενδεχομένως στο 2,4% το 2023. Η μείωση του ποσοστού αποταμίευσης των νοικοκυριών από το 2021 στο 2022 αύξησε σημαντικά την ιδιωτική κατανάλωση και το ΑΕΠ της χώρας. Φαίνεται πως η πανδημία συνεχίζει να καθυστερεί την οικονομική ανάκαμψη της Γερμανίας ενδεχομένως λόγω των περιορισμών της προσφοράς. Η βιομηχανική παραγωγή έχει μειωθεί αρκετά, λόγω βασικών ελλείψεων σε πρώτες ύλες και ενδιάμεσα προϊόντα. Αξίζει να σημειωθεί πως το ποσοστό ανεργίας της χώρας έμεινε σε σταθερά επίπεδα. Το 2021 παρατηρείται ποσοστό ανεργίας ύψους 3,6% όταν το 2019 ήταν στο 3,2%. Σύμφωνα με έρευνες του ΟΟΣΑ (2021) οι επιχειρήσεις στη Γερμανία βασίστηκαν στη βραχυχρόνια απασχόληση παρά στην απόλυση εργαζομένων, όπως συνέβη σε αρκετές χώρες παγκοσμίως. Σημαντική αύξηση από το 2020 κι έπειτα σημείωσε ο πληθωρισμός των τιμών ο οποίος από τα τέλη του 2022 ενδέχεται να υποχωρήσει. Βέβαια, η αργή μετάδοση της αύξησης της τιμής του πετρελαίου, του φυσικού αερίου και της βενζίνης στους καταναλωτές σε συνδυασμό με

την αναμενόμενη αύξηση του κατώτατου μισθού θα διατηρήσει τον πληθωρισμό σε υψηλά επίπεδα.

Πίνακας 5.10 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Γερμανία

	Germany: Demand, output and prices					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
Germany						
GDP at market prices	3 372.3	1.1	-4.9	2.9	4.1	2.4
Private consumption	1 753.2	1.6	-6.1	0.8	6.8	2.3
Government consumption	670.4	3.0	3.5	3.0	0.7	0.8
Gross fixed capital formation	711.6	1.9	-3.0	1.8	3.6	3.4
Final domestic demand	3 135.2	2.0	-3.3	1.6	4.6	2.2
Stockbuilding ¹	27.6	-0.1	-0.9	1.1	-0.2	0.0
Total domestic demand	3 162.8	1.8	-4.2	2.8	4.4	2.2
Exports of goods and services	1 598.9	1.1	-10.1	7.4	4.1	4.0
Imports of goods and services	1 389.3	2.9	-9.2	7.7	4.9	3.8
Net exports ¹	209.6	-0.7	-1.0	0.3	-0.1	0.3
<i>Memorandum items</i>						
GDP without working day adjustments	3367.9	1.1	-4.6	2.8	3.9	2.2
GDP deflator	—	2.1	1.6	3.0	3.2	2.1
Harmonised index of consumer prices	—	1.4	0.4	3.1	2.8	2.2
Harmonised index of core inflation ²	—	1.3	0.7	2.1	2.4	2.2
Unemployment rate (% of labour force)	—	3.2	3.9	3.6	3.2	3.1
Household saving ratio, net (% of disposable income)	—	11.1	16.3	15.0	10.0	9.3
General government financial balance (% of GDP)	—	1.5	-4.3	-4.9	-2.3	-1.3
General government gross debt (% of GDP)	—	67.4	78.8	82.8	82.0	81.7
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	—	58.8	68.9	72.8	72.0	71.8
Current account balance (% of GDP)	—	7.6	6.8	6.8	6.1	6.2

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Ουγγαρία

Από το 2016 έως και το 2019 η Ουγγαρία γνώρισε σημαντική οικονομική ανάπτυξη με μεγάλες αυξήσεις στα πραγματικά εισοδήματα και αρκετά χαμηλό ποσοστό ανεργίας, ποσοστό που είχε να εμφανίσει η χώρα εδώ και 30 χρόνια. Το δημόσιο έλλειμμα όπως επίσης και ο λόγος δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ είχε συρρικνωθεί αρκετά. Η έξαρση όμως του ιού και η περιορισμένη διεθνής ζήτηση και κατανάλωση παρεμπόδισε την περαιτέρω οικονομική της ανάκαμψη. Για το 2022 το ΑΕΠ προβλέπεται να φθάσει στο 5% και να επιβραδυνθεί σταδιακά στο 3% για το 2023. Ο πληθωρισμός αυξήθηκε λόγω της αύξησης των τιμών των υπηρεσιών. Οι τελευταίες άνοιξαν ξανά έπειτα από τα μέτρα περιορισμού και εγκλεισμού, έχοντας επηρεαστεί από τις αυξήσεις των τιμών των βιομηχανικών αγαθών και λόγω των υπερβολικά υψηλών τιμών των εισαγόμενων πρώτων υλών. Εντούτοις αναμένεται να παραμείνει σε υψηλά επίπεδα αντανακλώντας τους περιορισμούς της προσφοράς. Ωστόσο, αναμένεται το 2023 να περιοριστεί ελαφρώς στο 4%, ποσοστό που αποτελεί και το ανώτερο όριο ανοχής της κεντρικής τράπεζας ήδη από

τον Φεβρουάριο του 2021. Η αύξηση του κατώτατου μισθού κατά 20% από τον Ιανουάριο του 2022 οδηγεί έμμεσα στην άνοδο του πληθωρισμού. Το συνολικό μισθολογικό κόστος όμως θα αμβλυνθεί με τη μείωση των εργοδοτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης.

Πίνακας 5.11 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ουγγαρία

Hungary: Demand, output and prices						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices HUF billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
Hungary						
GDP at market prices	43 392.4	4.6	-4.8	6.9	5.0	3.0
Private consumption	21 373.1	5.0	-1.4	3.9	6.1	4.2
Government consumption	8 543.1	4.2	0.4	3.7	2.1	0.3
Gross fixed capital formation	10 729.9	12.8	-6.9	8.7	10.6	5.9
Final domestic demand	40 646.2	6.9	-2.6	5.2	6.6	3.9
Stockbuilding ¹	902.3	0.1	-0.1	0.3	0.0	0.0
Total domestic demand	41 548.4	6.8	-2.6	5.4	6.4	3.8
Exports of goods and services	36 338.7	5.4	-5.9	9.5	6.3	4.7
Imports of goods and services	34 494.7	8.2	-3.5	7.7	8.1	5.7
Net exports ¹	1 844.0	-2.0	-2.1	1.6	-1.2	-0.7
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	4.8	6.1	7.3	7.9	5.0
Consumer price index	—	3.3	3.3	5.0	6.0	4.0
Core inflation index ²	—	3.2	3.0	4.1	5.0	4.0
Unemployment rate (% of labour force)	—	3.3	4.1	4.0	3.5	3.6
Household saving ratio, net (% of disposable income)	—	9.2	10.5	10.1	8.9	9.6
General government financial balance (% of GDP)	—	-2.1	-8.0	-7.5	-5.8	-3.9
General government gross debt (% of GDP)	—	84.1	98.2	97.0	94.5	93.5
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	—	65.5	80.1	79.1	77.0	76.2
Current account balance (% of GDP)	—	-0.7	-1.6	-0.5	-0.7	-1.5

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Consumer price index excluding food and energy.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Ισλανδία

Πριν αρχίσει η επιβράδυνση της ανάκαμψης το 2023 η οικονομία θα συνεχίσει να αναπτύσσεται μέχρι και το 2022 με το ΑΕΠ να φτάνει το 5,2% το 2022. Η ανάκαμψη αυτή θα στηριχθεί κυρίως στην αυξανόμενη εξαγωγή προϊόντων και υπηρεσιών, ιδιαίτερα της αλιείας και του αλουμίνιου και λιγότερο στην αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, καθώς οι μισθοί έχουν παραμείνει σε υψηλά επίπεδα και το ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών έχει συρρικνωθεί. Ο πληθωρισμός αυξήθηκε πάνω από το 4% και η κεντρική τράπεζα αύξησε πρόσφατα τα επιτόκια από 0,75% σε 2%. Η Ισλανδία αποτελεί πόλο έλξης για τους τουρίστες και έτσι πολλές νέες επιχειρηματικές μονάδες ξεκινούν τα πρώτα τους βήματα ύστερα από μία μεγάλη περίοδο εγκλεισμού. Οι

νέες αυτές προσπάθειες θα ευνοήσουν την αύξηση των διαθέσιμων θέσεων εργασίας και θα οδηγήσουν το ποσοστό ανεργίας της χώρας στα προπανδημικά επίπεδα ήδη το 2022.

Πίνακας 5.12 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ισλανδία

Iceland	Iceland: Demand, output and prices					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices ISK billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
GDP at market prices	2 844.7	2.4	-6.5	5.0	5.2	4.0
Private consumption	1 429.9	1.9	-3.0	4.0	3.7	2.4
Government consumption	686.6	3.9	4.5	2.2	0.7	1.2
Gross fixed capital formation	625.8	-2.1	-8.7	14.1	7.1	8.6
Final domestic demand	2 742.4	1.5	-2.4	5.6	3.6	3.5
Stockbuilding ¹	7.7	-0.6	0.9	0.1	0.0	0.0
Total domestic demand	2 750.2	0.8	-1.6	5.8	3.6	3.5
Exports of goods and services	1 326.7	-4.7	-30.2	12.7	16.8	5.3
Imports of goods and services	1 232.2	-8.4	-22.5	14.6	12.4	4.0
Net exports ¹	94.6	1.5	-4.4	-0.8	1.5	0.6
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	–	4.6	3.2	4.3	3.1	2.5
Consumer price index	–	3.0	2.8	4.3	3.5	2.5
Core inflation index ²	–	2.9	2.9	4.3	3.5	2.5
Unemployment rate (% of labour force)	–	3.9	6.4	5.9	4.0	3.6
General government financial balance (% of GDP)	–	-1.5	-8.6	-11.6	-7.9	-4.2
General government gross debt ³	–	61.5	70.4	80.7	86.6	88.7
Current account balance (% of GDP)	–	5.8	0.9	-0.5	1.2	1.7

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Consumer price index excluding food and energy.

3. Includes unfunded liabilities of government employee pension plans.

Ιρλανδία

Το πραγματικό ΑΕΠ εκτινάσσεται στα ύψη το 2021 βοηθούμενο από τις επίμονα υψηλές εξαγωγές σε τομείς όπου κυριαρχούν οι πολυεθνικές, κυρίως εταιρίες φαρμακευτικές, πληροφορικής και ιατρικής τεχνολογίας. Επίσης, την ανάκαμψη της χώρας ενίσχυσε η δαπάνη των μεγάλων αποταμιεύσεων που έκαναν τα νοικοκυριά κατά τη διάρκεια της πανδημίας και ο επιτυχημένος εμβολιασμός που επέτρεψε τη σταδιακή άρση των μέτρων και οδήγησε και στην ανάπτυξη κλάδων με εγχώριο προσανατολισμό. Η αύξηση των φορολογικών εισπράξεων και η υιοθέτηση ενός κανόνα δαπανών ενίσχυσε τα δημόσια οικονομικά, γεγονός που άρχισε να μειώνει και το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας, με στόχο αυτό το 2023 να εξαφανιστεί. Η αύξηση της καταναλωτικής δύναμης συμβάλλει στη σταδιακή μείωση του ποσοστού ανεργίας μέχρι να φτάσει τα προπανδημικά επίπεδα στο 5% το 2023 κι έτσι, αφού σταθεροποιηθεί η αγορά εργασίας, να εφαρμοστεί η απόφαση της κυβέρνησης για κατάργηση των επιδοτήσεων μισθών απασχόλησης.

Πίνακας 5.13 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ιρλανδία

Ireland: Demand, output and prices						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2019 prices)				
Ireland						
GDP at market prices	325.6	5.1	5.8	15.2	5.7	3.9
Private consumption	99.2	3.2	-11.1	6.3	9.9	3.9
Government consumption	38.8	6.8	9.4	2.5	-1.5	1.5
Gross fixed capital formation	91.9	100.5	-22.9	-45.7	11.7	6.0
Final domestic demand	229.9	43.2	-14.8	-21.1	8.1	4.2
Stockbuilding ¹	3.0	1.5	0.0	0.3	0.1	0.0
Total domestic demand	232.9	46.8	-13.7	-20.6	8.3	4.1
Exports of goods and services	399.7	10.5	9.5	17.2	5.5	4.2
Imports of goods and services	307.0	42.5	-7.5	-10.3	6.5	4.6
Net exports ¹	92.7	-27.2	21.4	33.7	1.7	1.5
<i>Memorandum items</i>						
GVA ² , excluding sectors dominated by foreign-owned multinational enterprises	–	3.7	-8.6	4.1	8.0	4.1
GDP deflator	–	4.1	-1.3	-0.6	2.1	1.4
Harmonised index of consumer prices	–	0.9	-0.5	2.1	2.7	1.7
Harmonised index of core inflation ³	–	0.9	-0.1	1.4	1.9	1.7
Unemployment rate (% of labour force)	–	5.0	5.8	6.3	5.7	5.1
Household saving ratio, net (% of disposable income)	–	5.3	21.6	15.3	6.5	5.1
General government financial balance ⁴ (% of GDP)	–	0.5	-4.9	-3.2	-1.7	-0.6
General government gross debt (% of GDP)	–	69.5	72.3	69.6	68.0	66.5
General government debt, Maastricht definition ⁵ (% of GDP)	–	57.3	58.5	55.8	54.2	52.7
Current account balance (% of GDP)	–	-19.9	-2.7	16.3	18.2	19.2

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.
 2. Gross value added.
 3. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.
 4. Includes the one-off impact of recapitalisations in the banking sector.
 5. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Ιταλία

Η πανδημία του κορονοϊού βρήκε την Ιταλία σε μια περίοδο που η οικονομική της ανάκαμψη είχε μόλις επιβραδυνθεί το 2019 από μια μεσαίου μεγέθους ανάκαμψη που είχε ξεκινήσει δειλά το 2015 αφού ξεπεράστηκαν σταδιακά οι δυσκολίες που είχε επιφέρει στη χώρα η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός πως το κατά κεφαλήν εισόδημα της χώρας δεν έχει ξεπεράσει το επίπεδο των 2.000 τα τελευταία 12 χρόνια. Βασικός στόχος της κυβέρνησης στην προκειμένη περίπτωση είναι να θέσει υπό έλεγχο την κατάσταση υγείας των πολιτών και να ωθήσει την οικονομική ανάκαμψη της χώρας εξασφαλίζοντας αρχικά τη σταθεροποίησή της και αργότερα την ταχύτερη ανάπτυξή της. Η Ιταλία αποτελεί την πρώτη χώρα του ΟΟΣΑ η οποία επέβαλλε αυστηρότατο lockdown τον Μάρτιο του 2020 στην προσπάθειά της να ελέγξει και να περιορίσει τον απρόσμενα υψηλό αριθμό κρουσμάτων και θανάτων από τον Covid-19. Το 2020 παρατηρείται μια απότομη πτώση του ΑΕΠ της χώρας κατά 8,6%, ποσοστό πτώσης από τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Το γεγονός αυτό δικαιολογείται αν αναλογιστεί κανείς πως ο εξωτερικός τουρισμός της χώρας αντιπροσωπεύει περίπου το 42% της δραστηριότητάς της. Με τον εγκλεισμό, τους περιορισμούς και τις απαγορεύσεις ήταν λογικό το ΑΕΠ να σημειώσει τέτοιου μεγέθους

πτώση. Ωστόσο, δυναμική θα χαρακτηριζόταν η ανάκαμψή του το 2021 με αύξηση ύψους 6,3%. Στη συνέχεια, σταδιακή υποχώρηση αναμένεται για το 2022 και το 2023 ύψους 4,6% και 2,6% αντίστοιχα. Υποστηρικτική προβλέπεται να παραμείνει η δημοσιονομική πολιτική της χώρας τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για τα νοικοκυριά, έπειτα από τις τιμές ενέργειας και καυσίμων που πρόσφατα κλόνισαν την υφήλιο. Η κυβέρνηση της Ιταλίας απάντησε στις ανοδικές τιμές της ενέργειας με μειώσεις στον συντελεστή ΦΠΑ του φυσικού αερίου στο 5% και αυξήσεις των ήδη υπάρχουσών επιδοτήσεων ενέργειας για τα άπορα νοικοκυριά. Ήδη πάνω από 5,5 δισεκατομμύρια ευρώ έχουν διατεθεί για τη στήριξη νοικοκυριών και επιχειρήσεων για τα έτη 2021 αλλά και 2022.

Πίνακας 5.14 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ιταλία

Italy	Italy: Demand, output and prices					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
GDP at market prices	1 771.2	0.4	-9.0	6.3	4.6	2.6
Private consumption	1 066.3	0.2	-10.8	5.5	4.7	1.9
Government consumption	334.5	-0.5	1.9	1.1	1.0	1.2
Gross fixed capital formation	316.2	0.7	-9.4	16.5	7.6	5.2
Final domestic demand	1 716.9	0.2	-8.1	6.5	4.5	2.4
Stockbuilding ¹	11.7	-0.5	-0.4	-0.2	-0.1	0.0
Total domestic demand	1 728.6	-0.3	-8.4	6.4	4.4	2.4
Exports of goods and services	555.0	1.8	-14.7	12.7	6.9	4.1
Imports of goods and services	512.4	-0.5	-13.4	13.9	6.4	3.8
Net exports ¹	42.6	0.7	-0.9	0.1	0.4	0.2
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	0.9	1.2	1.5	1.9	1.6
Harmonised index of consumer prices	—	0.6	-0.1	1.8	2.2	1.6
Harmonised index of core inflation ²	—	0.5	0.5	0.7	1.2	1.6
Unemployment rate (% of labour force)	—	10.0	9.3	9.6	8.9	8.4
Household saving ratio, net (% of disposable income)	—	2.5	10.3	4.7	1.0	-0.1
General government financial balance (% of GDP)	—	-1.5	-9.6	-9.4	-5.9	-4.3
General government gross debt (% of GDP)	—	155.7	183.9	182.7	178.6	176.8
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	—	134.3	155.7	154.6	150.4	148.6
Current account balance (% of GDP)	—	3.2	3.5	3.1	3.0	3.1

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Νορβηγία

Γρήγορη ανάκαμψη προβλέπεται για την οικονομία της Νορβηγίας και άμεση επιστροφή στην προπανδημική της κατάσταση με αύξηση του ΑΕΠ ύψους 4,2% να παρατηρείται για το 2021. Ίδια αύξηση να αναμένεται και το 2022 ώσπου να πέσει κοντά στο 2% το 2023, ποσοστό που επικρατούσε πριν την έξαρση της πανδημίας. Όπως όλα αποδεικνύουν, η Νορβηγία αντιμετώπισε καλύτερα συγκριτικά με άλλες χώρες την

εξάπλωση της πανδημίας και τις επιπτώσεις που η τελευταία επέφερε στον άνθρωπο. Για τον λόγο αυτό και οι οικονομικές επιπτώσεις ήταν αν όχι περιορισμένες, σίγουρα πιο ήπιες σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη με αποτέλεσμα το όραμα της ανάκαμψης να φαίνεται άμεσα υλοποιήσιμο. Ισχυρή θα παραμείνει και η ιδιωτική κατανάλωση τα επόμενα χρόνια καθώς φαίνεται πως και το ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών αρχίζει να μειώνεται σημαντικά κατά τη διάρκεια των χρόνων. Εντύπωση κάνει το γεγονός πως ήδη η απασχόληση έχει ξεπεράσει τα προ πανδημίας επίπεδα, ενώ αναμένεται ότι στα επόμενα χρόνια θα μειωθεί περαιτέρω το ποσοστό ανεργίας της χώρας. Άμεσος στόχος είναι η εξομάλυνση της νομισματικής πολιτικής και η διαχείριση του πληθωρισμού. Οι περισσότερες προσωρινές κρατικές ενισχύσεις για τη στήριξη νοικοκυριών και επιχειρήσεων που «γεννήθηκαν» κατά την περίοδο της πανδημίας φαίνεται πως έχουν σταδιακά αποσυρθεί με απώτερο σκοπό της κυβέρνησης να επιτύχει την επιθυμητή μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος της χώρας μέχρι τα τέλη του 2023.

Πίνακας 5.15 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Νορβηγία

Norway: Demand, output and prices						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices NOK billion	Percentage changes, volume (2019 prices)				
Norway						
Mainland GDP at market prices¹	2 935.4	2.0	-2.3	4.2	4.2	1.7
Total GDP at market prices	3 553.9	0.7	-0.7	4.1	4.6	2.4
Private consumption	1 526.9	1.1	-6.6	4.4	7.9	2.7
Government consumption	826.1	1.3	1.8	3.0	2.2	1.2
Gross fixed capital formation	850.3	9.5	-5.6	0.3	4.3	2.5
Final domestic demand	3 203.3	3.4	-4.2	2.8	5.4	2.3
Stockbuilding ²	146.8	-1.1	-0.4	0.2	0.1	0.0
Total domestic demand	3 350.1	2.1	-4.5	3.1	5.3	2.1
Exports of goods and services	1 349.5	1.1	-1.2	5.6	8.0	3.1
Imports of goods and services	1 145.7	5.1	-11.9	2.7	11.5	2.7
Net exports ²	203.8	-1.2	3.7	0.9	-0.3	0.5
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	–	-0.5	-3.6	15.0	5.8	1.3
Consumer price index	–	2.2	1.3	3.4	2.0	1.4
Core inflation index ³	–	2.6	3.1	1.3	1.0	1.5
Unemployment rate (% of labour force)	–	3.7	4.4	4.9	3.9	3.6
Household saving ratio, net (% of disposable income)	–	7.6	14.5	13.4	8.2	7.7
General government financial balance (% of GDP)	–	6.6	-3.0	-2.4	-0.6	0.0
General government gross debt (% of GDP)	–	47.0	53.8
Current account balance (% of GDP)	–	2.9	2.0	12.1	14.3	14.3

1. GDP excluding oil and shipping.

2. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

3. Consumer price index excluding food and energy.

Ρουμανία

Η πανδημία του κορονοϊού επιδείνωσε σημαντικά τις εξαιρετικές επιδόσεις που κατέγραψε η Ρουμανία τα τελευταία χρόνια. Χαρακτηριστικά να αναφέρουμε πως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ έφτασε το 63% του μέσου όρου μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ το 2019, όταν στις αρχές της δεκαετίας του 2000 έφτανε περίπου το 30%. Η Ρουμανία είχε κατορθώσει να αυξήσει αρκετά την εργασιακή απασχόληση φτάνοντας μάλιστα το ποσοστό ανεργίας της το 2019 σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα και τους μισθούς να πλησιάζουν αρκετά στα μέσα πρότυπα της Ε.Ε. Σημαντική ήταν η μείωση κατά 3,9% που σημειώθηκε στο ΑΕΠ της χώρας το 2020. Ωστόσο, σύντομα αυτό ανέκαμψε στα προ πανδημίας επίπεδα το 2021 και αναμένεται να παραμείνει σταθερά στο 4,5% την επόμενη διετία υπό την προϋπόθεση ότι θα βελτιωθεί σταδιακά η κατάσταση υγείας και θα μετριαστούν σημαντικά οι επιπτώσεις του Covid-19. Στα ίδια σταθερά επίπεδα προβλέπεται να κυμανθεί τα επόμενα χρόνια και η ιδιωτική κατανάλωση λόγω αύξησης των τιμών τροφίμων και ενέργειας αλλά και εξαιτίας της περιορισμένης εμπιστοσύνης των καταναλωτών. Τέλος, αν και η φτώχεια να είχε μειωθεί αρκετά τα προηγούμενα χρόνια όταν η Ρουμανία έκανε προσπάθειες οικονομικής ανάκαμψης, τα ποσοστά ειδικά μετά την πανδημία παραμένουν από τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Αυτό οξύνει τις κοινωνικές ανισότητες μεταξύ των διαφόρων ευπαθών ομάδων και των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων. Μάλιστα, η πανδημία του κορονοϊού έχει διευρύνει το φυλετικό χάσμα καθώς οι γυναίκες έχουν επηρεαστεί δριμύτερα από την πανδημία αντιμετωπίζοντας μεγαλύτερη δυσκολία στην εύρεση ποιοτικής απασχόλησης και εργασίας. Ωστόσο, είναι πολλές ακόμα οι ελλείψεις που επικρατούν στη χώρα, κυρίως όσον αφορά στο βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων, και οι οποίες, εάν δεν αντιμετωπιστούν όσο το δυνατόν πιο άμεσα τα προβλήματα που επέφερε η πανδημία, θα επιβραδύνουν την ανάπτυξη και την πρόοδό της.

Πίνακας 5.16 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Ρουμανία

Romania: Demand, output and prices						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices RON billion	Percentage changes, volume (2010 prices)				
Romania						
GDP at market prices	951.7	4.1	-3.9	6.3	4.5	4.5
Private consumption	607.3	4.1	-5.2	4.1	4.5	4.1
Government consumption	160.1	6.9	2.0	1.6	2.6	2.1
Gross fixed capital formation	200.4	13.0	6.8	7.5	8.3	9.8
Final domestic demand	967.8	6.4	-1.1	4.6	5.1	5.2
Stockbuilding ¹	16.4	-1.2	-1.4	3.0	-0.5	0.0
Total domestic demand	984.2	5.1	-2.4	7.6	4.4	5.0
Exports of goods and services	398.4	4.6	-9.7	11.3	6.1	4.9
Imports of goods and services	430.9	6.8	-5.1	14.6	5.6	5.9
Net exports ¹	- 32.5	-1.2	-1.6	-1.9	-0.1	-0.7
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	6.8	3.8	5.3	5.3	3.9
Consumer price index	—	3.8	2.6	4.9	5.6	3.6
Core consumer price index ²	—	3.2	3.7	4.5	4.3	3.6
Unemployment rate (% of labour force)	—	3.9	5.0	5.1	4.8	4.4
General government financial balance (% of GDP)	—	-4.4	-9.4	-8.0	-6.6	-5.3
General government gross debt (% of GDP)	—	44.5	59.4	62.4	66.1	69.1
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	—	35.3	47.4	50.3	54.1	57.1
Current account balance (% of GDP)	—	-4.9	-5.0	-6.5	-6.1	-6.1

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Consumer price index excluding food and energy.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Ισπανία

Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρει ο ΟΟΣΑ η Ισπανία φαίνεται πως είναι από τις χώρες του ΟΟΣΑ που επηρέασε περισσότερο η πανδημία. Είναι αλήθεια πως είχε καταφέρει να ορθοποδήσει από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και να αποκτήσει και πάλι φερεγγυότητα και ανθεκτικότητα στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Η σύνθεση όμως της οικονομίας της ήταν τέτοια που σε συνδυασμό με τη μεγάλη κλίμακα της πανδημίας καθυστέρησαν την ανάκαμψή της. Η οικονομία της Ισπανίας αποτελείται κατά ένα μεγάλο μέρος της από επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού. Με το ξέσπασμα της πανδημίας και την εφαρμογή μέτρων και απαγορεύσεων οι επιχειρήσεις έκλεισαν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μάλιστα πολλές από αυτές δεν μπορούσαν να επωφεληθούν ούτε από την εξ αποστάσεως εργασία είτε λόγω της φύσης τους είτε λόγω της περιορισμένης και καθυστερημένης χρήσης των νέων ψηφιακών τεχνολογιών. Τα προγράμματα και οι επιδοτήσεις στήριξης των εργαζομένων ενίσχυσαν νοικοκυριά και επιχειρήσεις και μετρίασαν τον κοινωνικό και οικονομικό αντίκτυπο της πανδημίας. Ωστόσο, το γεγονός αυτό επιδείνωσε τις εισοδηματικές ανισότητες και τις οικονομικές δυσκολίες των κατοίκων οι οποίες ήταν ήδη εμφανείς πριν από την πανδημία.

Πίνακας 5.17 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ισπανία

Spain: Demand, output and prices						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Spain	Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
GDP at market prices	1 203.3	2.1	-10.8	4.5	5.5	3.8
Private consumption	699.5	1.0	-12.0	4.4	4.5	3.1
Government consumption	224.7	2.0	3.3	3.2	2.5	1.7
Gross fixed capital formation	234.0	4.5	-9.5	3.8	8.1	7.0
Final domestic demand	1 158.2	1.9	-8.5	4.0	4.8	3.6
Stockbuilding ¹	12.4	-0.2	-0.5	0.3	0.0	0.0
Total domestic demand	1 170.6	1.6	-8.9	4.3	4.8	3.6
Exports of goods and services	423.1	2.5	-20.1	11.7	10.7	6.1
Imports of goods and services	390.4	1.2	-15.2	11.4	8.5	5.4
Net exports ¹	32.7	0.5	-2.2	0.3	0.8	0.3
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	–	1.3	1.1	1.6	2.6	1.5
Harmonised index of consumer prices	–	0.8	-0.3	2.9	3.2	1.5
Harmonised index of core inflation ²	–	1.1	0.5	0.4	1.2	1.5
Unemployment rate (% of labour force)	–	14.1	15.5	15.0	14.2	13.6
Household saving ratio, net (% of disposable income)	–	4.2	10.8	6.9	4.8	4.5
General government financial balance (% of GDP)	–	-2.9	-11.0	-8.1	-5.4	-4.2
General government gross debt (% of GDP)	–	117.7	147.6	147.8	144.8	143.6
General government debt, Maastricht definition ³ (% of GDP)	–	95.5	120.0	120.1	117.1	115.9
Current account balance (% of GDP)	–	2.1	0.8	0.6	1.0	1.2

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

3. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Συηδία

Μέχρι το τρίτο τρίμηνο του 2021 το ΑΕΠ της χώρας είχε επανέλθει μετά από πτώση το 2020 στα προ πανδημίας επίπεδα. Πρόκειται για μια σχετικά άμεση ανάκαμψη της οικονομίας, η οποία στηρίζεται και από την αύξηση της κατανάλωσης όπως μπορούμε να δούμε από το ποσοστό ιδιωτικής κατανάλωσης το 2021 και το 2022 και από το ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών το οποίο αναμένεται να κυμανθεί στα ίδια επίπεδα και το 2023. Οι εξαγωγές έχουν σημειώσει αρκετά μεγάλη πτώση καθώς οι αυτοκινητοβιομηχανίες και οι μεταποιητικές βιομηχανίες της χώρας βρίσκονται ακόμη αντιμέτωπες με τις ελλείψεις πρώτων υλών και πόρων που δημιούργησε η εφοδιαστική αλυσίδα. Προσπάθειες για μείωση της ανεργίας γίνονται εντατικά ήδη από τον Ιούλιο του 2020, καθώς έχει αυξηθεί αρκετά μέχρι σήμερα η ζήτηση για απασχόληση σε υπηρεσίες ενώ ο αριθμός κενών θέσεων εργασίας έχει φτάσει σε ιστορικά επίπεδα για τη χώρα. Μεγάλη αύξηση παρατηρείται στις τιμές των κατοικιών και το χρέος των νοικοκυριών, το οποίο μάλιστα σημείωσε αύξηση περίπου ίσα με το 200% του

διαθέσιμου εισοδήματος, γεγονός που καθιστά τα νοικοκυριά ιδιαίτερα ευάλωτα στις αυξήσεις των επιτοκίων και την ανοδική πορεία του πληθωρισμού.

Πίνακας 5.18 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στη Σουηδία

Sweden	Sweden: Demand, output and prices					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices SEK billion	Percentage changes, volume (2020 prices)				
GDP at market prices	4 830.2	2.0	-2.9	4.3	3.4	1.6
Private consumption	2 206.5	0.8	-4.7	4.5	4.2	2.1
Government consumption	1 258.2	0.3	-1.0	2.8	1.4	0.6
Gross fixed capital formation	1 216.9	-0.3	-0.6	6.2	5.6	2.0
Final domestic demand	4 681.6	0.4	-2.7	4.5	3.8	1.7
Stockbuilding ¹	41.2	-0.1	-0.7	0.1	0.0	0.0
Total domestic demand	4 722.7	0.2	-3.3	4.6	3.8	1.7
Exports of goods and services	2 208.2	6.1	-5.0	7.1	4.6	3.5
Imports of goods and services	2 100.7	2.2	-6.0	7.9	5.6	3.8
Net exports ¹	107.5	1.8	0.3	0.0	-0.2	0.0
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	2.5	1.6	3.1	2.5	2.0
Consumer price index ²	—	1.8	0.5	2.0	2.6	2.1
Core inflation index ³	—	1.7	0.5	2.3	2.8	2.1
Unemployment rate ⁴ (% of labour force)	—	6.8	8.3	8.8	7.6	6.8
Household saving ratio, net (% of disposable income)	—	15.6	17.1	14.9	13.8	13.4
General government financial balance (% of GDP)	—	0.6	-2.8	-1.3	-0.2	0.6
General government debt, Maastricht definition ⁵ (% of GDP)	—	34.9	39.7	36.8	34.1	31.7
Current account balance (% of GDP)	—	5.5	5.7	6.2	6.2	6.1

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. The consumer price index includes mortgage interest costs.

3. Consumer price index with fixed interest rates.

4. Historical data and projections are based on the definition of unemployment which covers 15 to 74 year olds and classifies job-seeking full-time students as unemployed. Following the adaptation of the Swedish Labour Force Surveys (LFS) to the new EU framework regulation, there is a break in 2021 in the unemployment series.

5. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

Ελβετία

Με μεγάλη αβεβαιότητα και απέναντι σε πολλές προκλήσεις βρίσκεται η Ελβετία μετά την πανδημία. Σε τροχιά ανάκαμψης βρίσκεται η οικονομία της χώρας, μιας ανάκαμψης που έχει επιβραδυνθεί από τα τέλη του 2021 έως και τις αρχές του 2022 με τα επιβεβαιωμένα κρούσματα να αυξάνονται διαρκώς και ο ιός να μεταλλάσσεται ολοένα και ταχύτερα. Μια πτώση ύψους 2,5% που σημειώθηκε στο ΑΕΠ της χώρας το 2020 αποκαταστάθηκε άμεσα, ήδη από το δεύτερο τρίμηνο του 2021, και επανήλθε άμεσα στα προ πανδημίας επίπεδα, στα οποία και αναμένεται να διατηρηθεί και το 2022. Παρά την αβεβαιότητα που προέκυψε μετά την επιβράδυνση της ανάπτυξης στα τέλη του 2021, η οικονομία της Ελβετίας έδειξε για ακόμη μία φορά την ανθεκτικότητά της απέναντι στις κρίσεις. Η ανθεκτικότητα αυτή οφείλεται στην εύρυθμη λειτουργία των αγορών και το σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον. Η στήριξη της κυβέρνησης στα νοικοκυριά και επιχειρήσεις ήταν άμεση και επαρκής ώστε να αποφευχθούν τυχόν χρεωκοπίες ή αύξηση του ποσοστού φτώχειας της χώρας. Βέβαια, τα απορότερα νοικοκυριά τα οποία έπληξε

βαρύτερα η πανδημία ήταν αυτά που στήριξε περισσότερο η κυβέρνηση ώστε να μην διογκωθεί υπερβολικά η ανισότητα πλούτου. Η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης θα ενισχύσει την πορεία της ανάκαμψης. Ωστόσο, εάν αυτή γίνει πιο άμεσα, πιο έντονα και σε συνδυασμό με μια ταχύτερη μείωση του ποσοστού αποταμίευσης των νοικοκυριών, τότε θα επιτευχθεί υψηλότερη κατανάλωση και αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας.

Πίνακας 5.19 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ελβετία

Switzerland: Demand, output and prices						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices CHF billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
Switzerland						
GDP at market prices	719.8	1.2	-2.5	2.9	3.0	2.1
Private consumption	372.2	1.4	-3.7	1.7	3.8	1.9
Government consumption	79.9	0.7	3.5	6.4	-2.5	-0.4
Gross fixed capital formation	184.0	0.6	-1.7	4.8	3.6	1.1
Final domestic demand	636.1	1.1	-2.3	3.2	2.9	1.4
Stockbuilding ¹	- 5.9	0.7	1.3	-3.0	-0.5	0.0
Total domestic demand	630.2	1.9	-0.9	-0.1	2.4	1.4
Exports of goods and services	476.6	-0.7	-6.3	7.6	5.4	4.4
Imports of goods and services	387.0	-0.2	-4.4	3.1	4.7	3.8
Net exports ¹	89.6	-0.4	-1.8	3.1	1.0	0.9
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	-0.1	-0.5	1.2	1.4	1.0
Consumer price index	—	0.4	-0.7	0.6	1.0	0.8
Core inflation index ²	—	0.4	-0.3	0.3	0.7	0.8
Unemployment rate (% of labour force)	—	4.4	4.8	5.1	4.6	4.4
Household saving ratio, net (% of disposable income)	—	17.4	23.1	23.0	20.1	18.7
General government financial balance (% of GDP)	—	1.3	-2.8	-2.3	0.2	0.8
General government gross debt (% of GDP)	—	41.0	43.9	46.8	47.2	46.9
Current account balance (% of GDP)	—	4.9	1.2	6.2	6.5	6.4

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.
2. Consumer price index excluding food and energy.

Τουρκία

Η πανδημία έπληξε σημαντικά και την Τουρκία κυρίως από τα τέλη Μαρτίου του 2020 κι έπειτα οπότε και εξαπλώθηκε ταχύτατα. Παρόλα αυτά ο αριθμός των κρουσμάτων και των θανάτων έμεινε σχετικά χαμηλός σε σύγκριση με τα διεθνή δεδομένα και λαμβάνοντας υπόψη τον υπεράριθμο πληθυσμό της χώρας. Είναι γεγονός πως η Τουρκία αντιμετώπισε την πανδημία με λιγοστούς γιατρούς και ελάχιστες νοσοκομειακές κλίνες κατά κεφαλήν (κατά μέσο όρο 1,8 γιατροί και 2,9 νοσοκομειακές κλίνες ανά 1000 κατοίκους, έναντι μέσου όρου του ΟΟΣΑ 3,4 και 4,7). Ωστόσο, ήταν αρκετά προετοιμασμένη για έκτακτα περιστατικά δημόσιας υγείας χάρη σε μια πολύ ισχυρή υποδομή εντατικής θεραπείας. Από το 2021 παρατηρείται μια ανοδική ανάπτυξη που οφείλεται κυρίως στον αριθμό των εξαγωγών και πιο συγκεκριμένα στο γεγονός πως οι

κατασκευαστές της χώρας επωφελήθηκαν ιδιαίτερα από τις διαταραχές που προέκυψαν στις εδοφιαστικές αλυσίδες των ευρωπαϊκών και νέων αγορών. Ιδιαίτερα ευνοημένοι φαίνεται να είναι οι μικρού μεγέθους κατασκευαστές οι οποίοι έχουν ωφεληθεί και από τη σημαντική υποτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας μιας βασιζόμενοι σε βραχυπρόθεσμα εμπορικά δάνεια εκφραζόμενα σε εγχώριο νόμισμα. Αντίθετα, αρνητικά έχουν επηρεαστεί οι μεγάλες εμπορικές εταιρίες, οι οποίες εξαρτώνται από τις διεθνείς αλυσίδες και βασίζονται σε μακροπρόθεσμα δάνεια ξένου νομίσματος. Ανοδική πορεία ακολουθεί κι ο συνεχώς αυξανόμενος πληθωρισμός ο οποίος έχει ξεφύγει κατά πολύ από τον επίσημο στόχο της κεντρικής τράπεζας που ήταν 5% και ο οποίος θα επηρεάσει δριμύτατα τα νοικοκυριά μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος εξαιτίας της αναμενόμενης μείωσης των εισοδημάτων. Η νομισματική πολιτική της χώρας θα πρέπει να ενισχυθεί ιδιαίτερα για την επίτευξη των στόχων περί σύγκλισης του πληθωρισμού και αύξησης των πραγματικών εισοδημάτων καθώς η έλλειψη αξιοπιστίας έχει οδηγήσει σε δολαριοποίηση των εγχώριων αποταμιεύσεων και σε απώλειες συναλλαγματικών αποθεμάτων.

Πίνακας 5.20 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Τουρκία

Turkey: Demand, output and prices						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Current prices TRY billion	Percentage changes, volume (2009 prices)				
Turkey						
GDP at market prices	3 758.8	0.9	1.8	9.0	3.3	3.9
Private consumption	2 111.9	1.6	3.0	7.7	3.3	4.2
Government consumption	552.0	4.0	2.1	2.8	2.5	1.7
Gross fixed capital formation	1 115.0	-12.4	7.2	8.9	5.1	6.8
Final domestic demand	3 778.9	-2.2	3.9	7.3	3.7	4.6
Stockbuilding ¹	- 10.7	0.2	4.7	-4.4	-0.6	0.0
Total domestic demand	3 768.1	-2.0	9.0	2.6	3.1	4.4
Exports of goods and services	1 171.0	4.4	-14.8	16.9	7.0	6.1
Imports of goods and services	1 180.3	-5.2	7.6	-2.8	6.1	7.8
Net exports ¹	- 9.3	3.0	-7.1	5.8	0.2	-0.6
<i>Memorandum items</i>						
GDP deflator	—	13.9	14.8	23.4	25.5	19.6
Potential GDP, volume	—	4.3	3.9	4.0	3.8	3.8
Consumer price index ²	—	15.2	12.3	18.7	23.9	21.7
Core inflation index ³	—	13.4	11.2	17.6	21.6	21.4
Unemployment rate (% of labour force)	—	13.7	13.1	12.2	12.5	12.6
Current account balance (% of GDP)	—	0.9	-5.3	-2.1	-1.7	-1.6

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

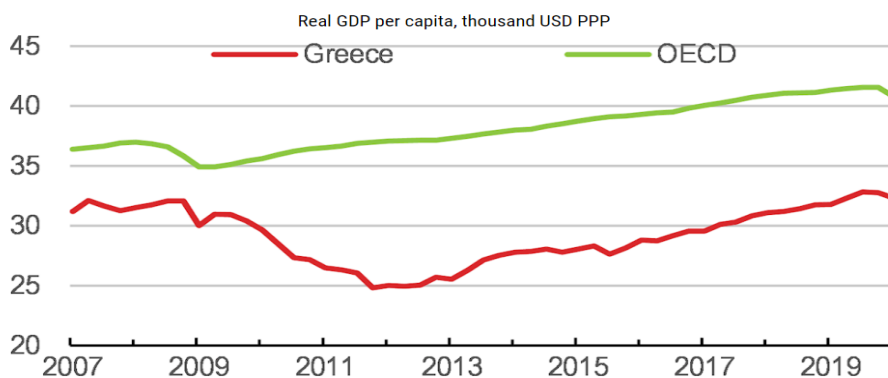
2. Based on yearly averages.

3. Consumer price index excluding food and energy.

5.2 Οικονομικές συνέπειες της πανδημίας στην Ελλάδα

Στην αρχή της πανδημίας κυριάρχησε ο φόβος και η αγωνία ότι η ελληνική οικονομία δε θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στις ανάγκες και τα προβλήματα που θα δημιουργούσε η νέα αυτή πραγματικότητα. Ωστόσο, η ελληνική κυβέρνηση κινητοποιήθηκε άμεσα και δημιούργησε πακέτα στήριξης και ενίσχυσης του συστήματος υγείας, του εισοδήματος των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων και κυρίως των τομέων εκείνων που επηρεάστηκαν περισσότερο, όπως ο τουρισμός. Επιπλέον, παρά τις γενικότερες ελλείψεις που είχαν πολλές επιχειρήσεις, κυρίως όσον αφορά στις νέες ψηφιακές τεχνολογίες, πολλές από αυτές κατάφεραν να προσαρμοστούν άμεσα, να συνεχίσουν τη λειτουργία τους με τα νέα αυτά δεδομένα και να ακολουθήσουν μέσω του διαδικτύου νέες μορφές πωλήσεων και διαφήμισης.

Είναι γεγονός πως η Ελλάδα τα τελευταία τρία περίπου χρόνια πριν ξεσπάσει η πανδημία είχε καταφέρει να ορθοποδήσει από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2009 και να επιτύχει σταθερά σταδιακή ανάκαμψη κερδίζοντας έτσι και πάλι την αξιοπιστία και τη φερεγγυότητά της στις διεθνείς αγορές. Οι ολοένα και αυξανόμενες εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών και ιδιαιτέρως η εκμετάλλευση των τουριστικών θερέτρων και η ανάπτυξη του τουρισμού ενίσχυσαν την αύξηση θέσεων εργασίας και έδωσαν ώθηση στην οικονομική ανάκαμψη της χώρας, μειώνοντας κατά πολύ το ποσοστό ανεργίας και αυξάνοντας την ιδιωτική κατανάλωση. Η Ελλάδα λοιπόν κατόρθωσε να υπερβεί τους δημοσιονομικούς της στόχους και να περιορίσει αρκετά το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Διάγραμμα 5.4 Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ισοδυναμία αγοραστικής δύναμης σε δολάρια ΗΠΑ 2007-2019

Παρά το γεγονός πως το ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα είχε αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια πριν την πανδημία, εντούτοις παραμένει ένα από τα χαμηλότερα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Αξίζει να αναφερθεί πως κυρίως εκείνοι που υποφέρουν περισσότερο από τα υψηλά ποσοστά ανεργίας είναι οι γυναίκες και οι νέοι καθώς οι ευθύνες φροντίδας του σπιτιού, των μικρότερων μελών της οικογένειας αλλά και των ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες βαραίνουν ως επί το πλείστον τις πρώτες. Από την άλλη μεριά, οι μειωμένες προοπτικές ανάπτυξης και ευημερίας ωθούν τους νέους στη μετανάστευση με αποτέλεσμα τον περιορισμό των δυνατοτήτων δημιουργίας νέων καινοτόμων επιχειρήσεων στη χώρα τους και την αναζήτηση καλύτερου τρόπου ζωής και εργασίας σε χώρες του εξωτερικού. Η πανδημία του κορονοϊού θα οξύνει το οικείο πρόβλημα καθώς οι θέσεις αλλά και οι ώρες εργασίας έχουν μειωθεί και ένας μεγάλος αριθμός γυναικών και νέων έχουν εγκαταλείψει την ανεύρεση θέσεως εργασίας.

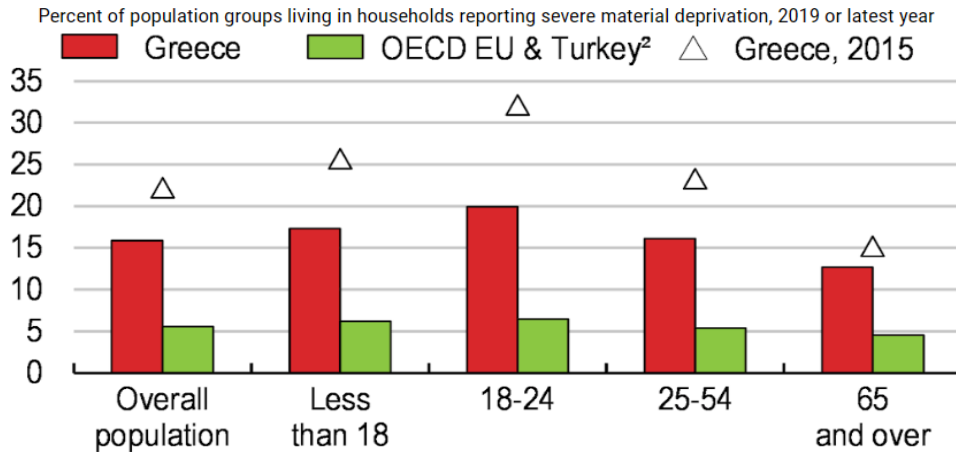

Διάγραμμα 5.5 Ποσοστό ανεργίας ανά φύλο σε Ελλάδα και μέσο όρο ΟΟΣΑ, 2007-2019

Η οικονομική δραστηριότητα της χώρας είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου συγκεντρωμένη στους παραδοσιακούς τομείς και σε τομείς χαμηλής καινοτομίας και παραγωγικότητας. Παρά την προσπάθεια δημιουργίας νέων επιχειρήσεων και νέων δεδομένων, είναι γεγονός πως οι μικρές επιχειρήσεις στην Ελλάδα διαδραματίζουν έναν σπουδαίο ρόλο στην οικονομική της εξέλιξη και ευημερία. Επιπλέον, παρόλο που έχουν γίνει σημαντικές κινήσεις για την ψηφιοποίηση και τη διευκόλυνση της δημόσιας διοίκησης, η υψηλή και δυσβάσταχτη ορισμένες φορές φορολογία, η γραφειοκρατία και το πλέον αργό σύστημα δικαιοσύνης αποθαρρύνουν τις εγχώριες αλλά και τις ξένες επενδύσεις, εμποδίζοντας έτσι την πρόοδο των επιχειρήσεων.

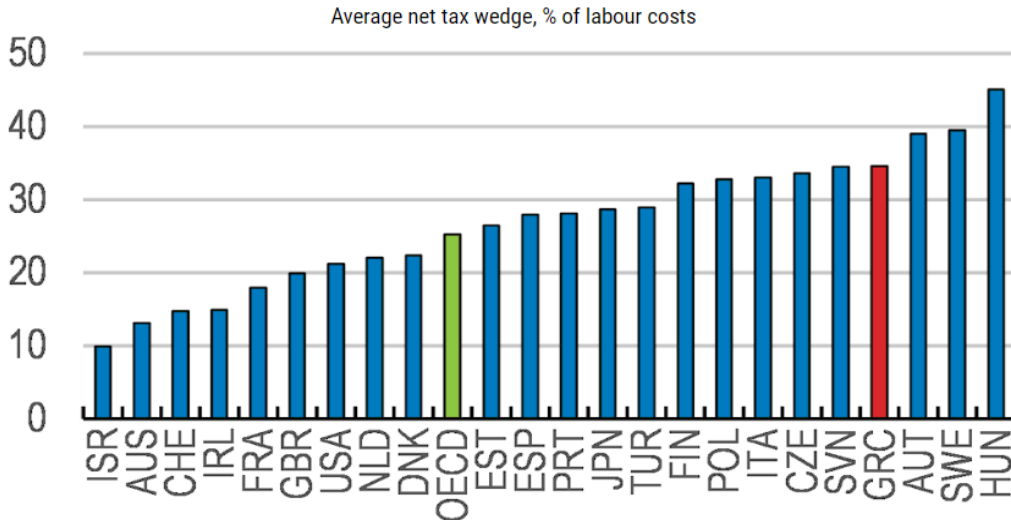
Η φτώχεια και τα επίπεδα υλικής στέρησης παρόλο που έχουν βελτιωθεί συνεχίζουν να παραβρίσκονται σε υψηλά επίπεδα κυρίως στις πληθυσμιακές ομάδες των νέων και

των οικογενειών με παιδιά. Η πληθυσμιακή ομάδα των ηλικιωμένων φαίνεται να βρίσκεται σε πολύ καλύτερα επίπεδα, όπως εκφράζεται και στο παρακάτω διάγραμμα. Το γεγονός αυτό χρήζει άμεσης αντιμετώπισης από την πολιτεία προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανισορροπίες μεταξύ των γενεών του συστήματος κοινωνικής προστασίας και να ενισχύονται περισσότερο τα άτομα που έχουν πραγματικά ανάγκη και βρίσκονται στα υψηλότερα επίπεδα φτώχειας και υλικής στέρησης.

Διάγραμμα 5.6 Ποσοστό πληθυσμιακών ομάδων που πλήττονται από τη φτώχεια το 2019

Επιπλέον, η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες του ΟΟΣΑ με τη μεγαλύτερη φορολογία. Ταυτόχρονα με τη βελτίωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας και την ενίσχυση του κλάδου της δικαιοσύνης, σημαντικό εγχείρημα για την πρόοδο της ελληνικής οικονομίας αποτελεί και η βελτίωση του φορολογικού συστήματος. Βασική προϋπόθεση για την ενίσχυση της οικονομίας είναι η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα επιτευχθεί η μείωση των ιδιαίτερα υψηλών φορολογικών συντελεστών εξασφαλίζοντας ένα πιο δίκαιο φορολογικό σύστημα και διασφαλίζοντας περαιτέρω τη δημοσιονομική αξιοπιστία. Τέλος, η μείωση των υψηλών εργοδοτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης θα ευνοούσε την απασχόληση και θα συνέβαλε στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας καταπολεμώντας την άτυπη απασχόληση και εργασία.

Note: At 50% of average wage, one-earner married couple without children, 2018 policies.

Διάγραμμα 5.7 Μέση καθαρή φορολογική σφήνα σε ποσοστό του εργατικού κόστους

Η σταθερή ανάκαμψη που σημείωσε η ελληνική οικονομία από το 2015 κι έπειτα δημιούργησε νέες θέσεις εργασίας. Έτσι, το ποσοστό ανεργίας της χώρας μειώθηκε σταδιακά κι έφτασε κάτω από 15% το 2021 από το ανώτατο όριο σχεδόν 28% το 2013. Η αύξηση της απασχόλησης και η μείωση του ποσοστού ανεργίας, όπως ήταν λογικό, αύξησε το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, αλλά συγχρόνως ενίσχυσε την αποταμίευση των νοικοκυριών, γεγονός που παρεμπόδισε την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Η επιβραδυμένη παραγωγικότητα φαίνεται πως κράτησε τον πληθωρισμό των μισθών και των τιμών καταναλωτή σε χαμηλά επίπεδα μέχρι τις αρχές του 2022.

Η αλήθεια είναι πως η οικονομία της Ελλάδας αναπτύχθηκε αισθητά έπειτα από το ξέσπασμα της πανδημίας και πιο συγκεκριμένα έπειτα από την άρση των μέτρων τον Απρίλιο του 2021. Οι επιχειρήσεις άρχισαν να επαναλειτουργούν και σταδιακά και μέχρι τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους είχε αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη των επιχειρηματιών απέναντι στο κράτος έχοντας μάλιστα προηγηθεί η χρηματοπιστωτική κρίση του 2009. Η έκτακτη λήψη μέτρων στήριξης από την πλευρά της κυβέρνησης ήταν ιδιαίτερα αποδοτική και σημαντική για την ενίσχυση επιχειρήσεων και νοικοκυριών. Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ (OECD Economic Outlook, 2021) η κυβέρνηση έλαβε μέτρα στήριξης για όλο το 2021 ύψους 15,6 δισεκατομμυρίων ευρώ (8,8% του ΑΕΠ του 2021) τα οποία παρατάθηκαν και για το 2022 αλλά περιορίστηκαν στο ύψος των 2,9 δισεκατομμυρίων ευρώ.

Τέλος, για τη χώρα μας αναμένεται πως οι εξαγωγές θα ενισχυθούν με την ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού και την άρση των απαγορεύσεων και των περιορισμών σε

συνδυασμό με την αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης και την υπερπήδηση των εμποδίων που δημιουργήθηκαν στην εφοδιαστική αλυσίδα. Η απασχόληση αναμένεται να αυξηθεί με διάφορες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες οι οποίες θα αυξήσουν την επιχειρηματική εμπιστοσύνη και θα ενισχύσουν τις επενδύσεις σε υποδομές και επιχειρήσεις βελτιώνοντας την παραγωγικότητα της χώρας.

Πίνακας 5.21 Η πρόσφατη οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα

		2018	2019	2020	2021	2022	2023
		Current prices EUR billion	Percentage changes, volume (2015 prices)				
Greece							
GDP at market prices		179.6	1.8	-9.0	6.7	4.8	2.9
Private consumption		124.3	1.8	-7.9	2.1	4.4	2.1
Government consumption		35.5	1.7	2.6	4.6	-2.1	-0.6
Gross fixed capital formation		20.0	-3.3	-0.3	14.0	17.3	10.2
Final domestic demand		179.8	1.2	-4.9	4.1	4.6	2.7
Stockbuilding ^{1,2}		3.6	0.0	1.4	1.7	0.0	0.0
Total domestic demand		183.4	1.0	-4.0	5.8	4.4	2.6
Exports of goods and services		70.0	4.9	-21.5	14.2	13.0	5.1
Imports of goods and services		73.9	3.1	-7.6	10.9	8.1	4.2
Net exports ¹		-3.9	0.6	-5.5	0.2	1.1	0.0
<i>Memorandum items</i>							
GDP deflator		–	0.2	-0.8	2.6	3.1	1.5
Harmonised index of consumer prices		–	0.5	-1.3	0.4	3.1	1.5
Harmonised index of core inflation ³		–	0.8	-1.2	-1.2	1.9	1.6
Unemployment rate (% of labour force)		–	17.3	16.3	14.6	12.9	12.7
General government financial balance ⁴ (% of GDP)		–	1.1	-10.1	-9.6	-4.0	-1.1
General government gross debt (% of GDP)		–	205.0	243.0	228.8	217.3	211.4
General government debt, Maastricht definition ⁵ (% of GDP)		–	180.7	206.3	192.0	180.6	174.6
Current account balance ⁶ (% of GDP)		–	-1.5	-6.6	-7.2	-6.7	-6.5

1. Contributions to changes in real GDP, actual amount in the first column.

2. Including statistical discrepancy.

3. Harmonised index of consumer prices excluding food, energy, alcohol and tobacco.

4. National Accounts basis. Data also include Eurosystem profits on Greek government bonds remitted back to Greece, and the estimated government support to financial institutions and privatisation proceeds.

5. The Maastricht definition of general government debt includes only loans, debt securities, and currency and deposits, with debt at face value rather than market value.

6. On settlement basis.

Κεφάλαιο 6^ο

Αντιμετώπιση της πανδημίας από οικονομικής πλευράς

6.1 Η αντιμετώπιση του ιού στην Ε.Ε.

Όπως έγινε κατανοητό από τα παραπάνω αλλά και από τα όσα οι ίδιοι βιώσαμε και αντιληφθήκαμε, η πανδημία του κορονοϊού όχι μόνο άλλαξε την καθημερινότητά μας, τον τρόπο εργασίας μας, την κοινωνικοποίησή μας, αλλά επέφερε πολλές αλλαγές και στον τρόπο διακυβέρνησης των χωρών, μετέβαλε τις προβλέψεις και τα σχέδια οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας και κατά κάποιον τρόπο επέβαλε τη λήψη μέτρων για τη στήριξη νοικοκυριών και επιχειρήσεων προκειμένου να διασφαλιστεί η συνέχιση της δραστηριότητάς τους. Από πολλούς έγινε σύγκριση της πανδημίας και της κρίσης που αυτή προκάλεσε με τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 η οποία είχε πλήξει επίσης τις οικονομίες παγκοσμίως. Ωστόσο, η εν λόγω σύγκριση είναι μάλλον άστοχη καθώς οι δύο αυτές κρίσεις διαφέρουν ριζικά και ως προς το μέγεθος και το εύρος τους και ως προς την προέλευσή τους, καθώς η μεν χρηματοπιστωτική κρίση προέκυψε από ενδογενείς παράγοντες, η δε κρίση ως συνέπεια της πανδημίας ήταν αποτέλεσμα εξωγενών παραγόντων.

Επιπλέον, οι δύο αυτές κρίσεις διαφέρουν και ως προς τις επιπτώσεις, τον αντίκτυπο δηλαδή που είχαν στις οικονομίες των κρατών. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας κάθε χώρα επηρεάστηκε σε διαφορετικό βαθμό και τομέα. Για παράδειγμα, κάποιες χώρες των οποίων οι οικονομίες βασίζονταν κυρίως στον τουρισμό, επηρεάστηκαν κατά ένα πολύ μεγάλο βαθμό από την πανδημία λόγω των περιορισμών και των απαγορεύσεων των μεταφορών. Ακόμη και όταν περιορίστηκαν τα μέτρα αυτά, ο φόβος και η αγωνία των ταξιδιωτών στάθηκε αρκετές φορές εμπόδιο στην επιθυμία τους να ταξιδέψουν σε άλλα κράτη. Αντίθετα, χώρες των οποίων οι οικονομίες στηρίζονταν σε κλάδους όπως αυτούς της παραγωγής φαρμάκων ή της τεχνολογίας πληροφοριών και ψηφιακών μέσων ευνοήθηκαν από την πανδημία ή έστω ήταν σε θέση να μετριάσουν τις συνέπειες και να επανέλθουν ταχύτερα στην προ κρίσης πραγματικότητα.

Βέβαια, όσον αφορά στον οικονομικό τομέα, πολλές κυβερνήσεις έδρασαν σχεδόν άμεσα όταν εκδηλώθηκε η πανδημία του κορονοϊού το 2020 και παρείχαν τεράστια

δημοσιονομική στήριξη σε επιχειρήσεις, νοικοκυριά και ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2021) η παγκόσμια δημοσιονομική στήριξη ανέρχεται σε 13,8 τρισεκατομμύρια δολάρια, με τα 7,8 τρισεκατομμύρια να αφορούν σε πρόσθετες δαπάνες και διαφυγόντα έσοδα και 6 τρισεκατομμύρια να αφορούν σε εισφορές μετοχικού κεφαλαίου, δάνεια και εγγυήσεις.

Το μεγαλύτερο μέλημα όλων των κυβερνήσεων παγκοσμίως ήταν η στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ (2021) οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις καλύπτουν το 99% του συνόλου των επιχειρήσεων μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ και ένα ποσοστό της τάξης του 50% και 60% της συνολικής προστιθέμενης αξίας. Για το λόγο αυτό, αποτελεί ζωτικής σημασίας η στήριξη και η οικονομική ενίσχυσή τους ώστε να εξασφαλιστεί η συνέχεια και η διεύρυνση της λειτουργίας τους. Εξίσου σημαντική είναι και η στήριξη των αυτοαπασχολούμενων, των οποίων το ποσοστό σε κάποιες χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιταλία και η Τουρκία αναλογεί σε 20% του συνόλου των επιχειρήσεων.

Επομένως, η αποφυγή της έλλειψης ρευστότητας και της χρεωκοπίας μικρομεσαίων επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων εργαζόμενων ώθησε τις κυβερνήσεις στη λήψη έκτακτων μέτρων οικονομικής ενίσχυσης όπως: μη επιστρεπτέες επιχορηγήσεις, αναβολή εισπραξής φόρων και τελών, χορήγηση απαλλαγών και φορολογικών ελαφρύνσεων, δάνεια ρευστότητας, δάνεια με χαμηλούς όρους με χαμηλά ή μηδενικά επιτόκια, διευκόλυνση της πρόσβασης σε εξωτερική χρηματοδότηση μέσω εγγυήσεων, αναβολή δόσεων δανείων, άμεσες επενδύσεις σε μετοχές, προσωρινή μείωση ή αναβολή ενοικίων.

Άμεση λοιπόν αποδεικνύεται η ανταπόκριση των κυβερνήσεων για την προστασία των εργαζομένων, των ανέργων και των ευάλωτων νοικοκυριών και επιχειρήσεων. Μάλιστα, σε πολλά κράτη έμφαση δόθηκε και σε μεγάλες δημόσιες επενδύσεις στους εξής τέσσερεις τομείς: α) την ενίσχυση των συστημάτων υγείας, β) την ψηφιοποίηση, γ) την επιτάχυνση της μετάβασης σε μια οικονομία ουδέτερη από άνθρακα και δ) την κοινωνική υποδομή. Στόχος των επενδύσεων αυτών ήταν η μακροπρόθεσμη δημιουργία ισχυρών οικονομιών ικανών να συμβάλουν στην εξάλειψη της φτώχειας και στη σταθερή οικονομική ανάκαμψη. Βέβαια, ο στόχος αυτός προϋποθέτει ότι τα ειλημμένα από τα κράτη και επιχειρήσεις μέτρα οφείλουν να αποσκοπούν στην κλιματική ουδετερότητα, ώστε να αποφεύγονται καταστροφές από τα ακραία καιρικά φαινόμενα και τις έντονες κλιματικές αλλαγές. Επιπλέον, θα πρέπει να διευκολυνθεί η πρόσβαση σε

μακροπρόθεσμα έργα τραπεζικής πίστης και κεφαλαιαγορών και να υποστηριχτεί από όλους τους φορείς η προετοιμασία και η υλοποίηση έργων.

Παρακάτω θα επισημάνουμε το σύνολο των ενεργειών και των αποφάσεων της Ε.Ε. στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει άμεσα τις επιπτώσεις της πανδημίας και να προλάβει ή να αποφύγει κάποιες από αυτές. Πέντε ήταν οι βασικοί άξονες στους οποίους κινήθηκε η Ε.Ε. για να επιτύχει το στόχο της. Ο πρώτος και κύριος άξονας ήταν η σύλληψη και η υλοποίηση του σχεδίου ανάκαμψης για την Ευρώπη, το οποίο και ονομάστηκε «Next Generation EU». Ο δεύτερος άξονας ήταν η άμεση και επείγουσα στήριξη των εργαζομένων που αποκαλείται ως «SURE». Ο επόμενος άξονας συσχετίστηκε με κάποιες τροποποιήσεις που ήταν απαραίτητο να πραγματοποιηθούν στον προϋπολογισμό της Ε.Ε. για την άμεση επίλυση έκτακτων ζητημάτων. Ο τέταρτος αφορούσε στην ανακατανομή κονδυλίων της Ε.Ε. για να ενισχυθούν εκείνα τα κράτη-μέλη που είχαν περισσότερη ανάγκη, ενώ ο τελευταίος αποσκοπούσε στη στήριξη εκείνων των τομέων που έπληξε περισσότερο η πανδημία.

«Next Generation EU»

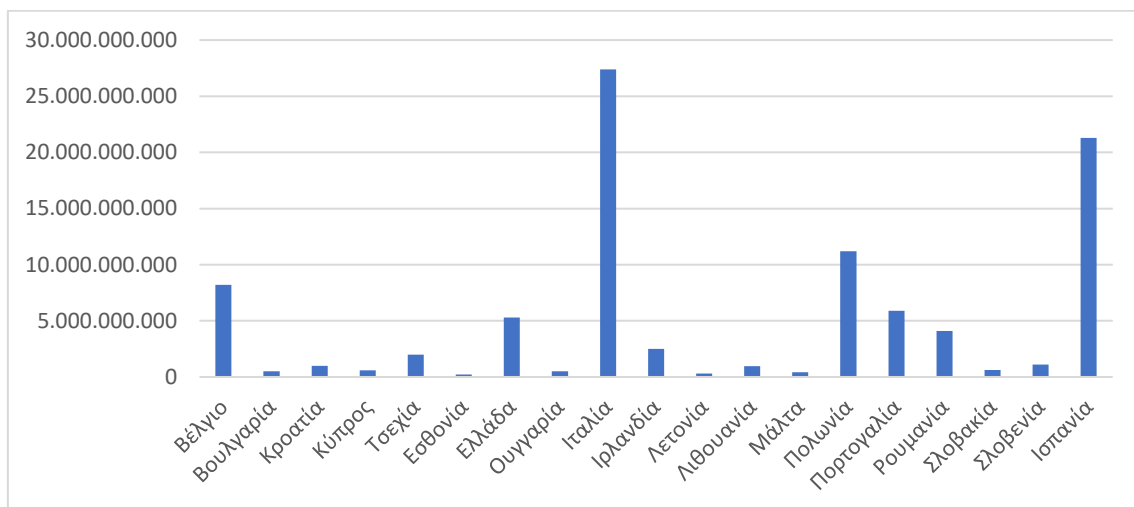
Έτσι, έπειτα από κάποιες τηλεδιασκέψεις το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάνθηκε στις 18 Μαρτίου 2020 να αποδεσμευτούν ορισμένα κονδύλια από τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. για το έτος 2020 προκειμένου να παρασχεθεί η απαραίτητη στήριξη στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και να ενισχυθούν οι επενδύσεις σε προϊόντα και υπηρεσίες του κλάδου της υγείας. Καθοριστικής σημασίας αποτελεί το επόμενο βήμα της Ε.Ε. κατά το οποίο οι ηγέτες της αποφάσισαν να συστήσουν ένα ταμείο ανάκαμψης της Ε.Ε. στις 23 Απριλίου του ίδιου έτους και το οποίο παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 27 Μαΐου 2020. Στις 21 Ιουλίου 2020 το σχέδιο ανάκαμψης «Next Generation» έγινε πλέον πραγματικότητα με συνολικό προϋπολογισμό 750 δισεκατομμύρια ευρώ και μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό για τα έτη 2021-2027 ύψους 1.074,3 δισεκατομμύρια. Ο προϋπολογισμός αυτός αφορά στις δημόσιες επενδύσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω για πράσινη και ψηφιακή μετάβαση και για μια πιο ανθεκτική οικονομία.

Στις 11 Φεβρουαρίου 2021 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προχωρά στη δημιουργία ενός μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της οικονομίας, γνωστό και ως RRF (Recovery and Resilience Facility) μέσω του οποίου παρείχε στα κράτη-μέλη στήριξη ύψους 672,5 δισεκατομμυρίων ευρώ προκειμένου να μετριαστεί ο κοινωνικός και οικονομικός αντίκτυπος της πανδημίας και να καταστούν οι ευρωπαϊκές οικονομίες

περισσότερο βιώσιμες και ανθεκτικές απέναντι στις προκλήσεις των καιρών. Οι πρώτες χώρες στις οποίες δόθηκε αρχικά το πράσινο φως για να κάνουν χρήση των κονδυλίων και να τα αξιοποιήσουν προς επούλωση των πληγών που διαρκώς άφηνε πίσω της η πανδημία ήταν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Δανία, η Γερμανία, η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία, το Λουξεμβούργο, η Λετονία, η Πορτογαλία και η Σλοβακία στις 13 Ιουλίου 2021. Από εκεί κι έπειτα σταδιακά προστέθηκαν κι άλλες με πιο πρόσφατη προσθήκη αυτή της Βουλγαρίας και της Σουηδίας στις 3 Μαΐου 2022.

«SURE»

Το «SURE» ήταν ένα ακόμη μέσο που θεσπίστηκε από την Ε.Ε. για την άμεση στήριξη εργαζομένων, επιχειρήσεων και κρατών-μελών και τον μετριασμό των δυσκολιών και των κινδύνων που ελλοχεύουν από την πανδημία και τις οικονομικές της συνέπειες. Το μέσο αυτό ουσιαστικά χορηγεί στα κράτη μέλη δάνεια με ευνοϊκούς όρους για την κάλυψη μέρους των δαπανών που σχετίζονται με τη δημιουργία ενός κρατικού συστήματος μειωμένου ωραρίου εργασίας. Μέχρι τις 25 Μαΐου 2021, οπότε και πραγματοποιήθηκε η τελευταία εκταμίευση, το μέσο «SURE» παρείχε χρηματοδότηση ύψους 94,3 δισεκατομμυρίων ευρώ σε 19 κράτη. Ενδέχεται να χορηγηθεί στήριξη και σε άλλα κράτη μέλη, αφού βάσει του πλαισίου του συγκεκριμένου μέσου μπορούν να διατεθούν έως και 100 δισεκατομμύρια ευρώ μέχρι τα τέλη του 2022.

Διάγραμμα 6.1 Χρηματοδοτική στήριξη Ε.Ε. μέσω SURE

Ένα επιπλέον χρηματοδοτικό μέσο το οποίο θέσπισε η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) ήταν ένα **πανευρωπαϊκό ταμείο εγγυήσεων** ύψους 25 δισεκατομμυρίων ευρώ. Το ταμείο αυτό δίνει μεγαλύτερη έμφαση στη στήριξη των μικρών και των μεσαίων επιχειρήσεων όλων των κρατών μελών της Ε.Ε. Πιο συγκεκριμένα, παρέχει σε επιχειρήσεις δάνεια συνολικού ύψους έως και 200 δισ. ευρώ προκειμένου να καλύψουν τις βραχυπρόθεσμες και επείγουσες ανάγκες τους. Τέλος, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας για τη στήριξη των κρατών έθεσε σε ισχύ το μέσο ενίσχυσης για την πανδημική κρίση, το οποίο παρέχει σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης δάνεια ύψους έως και 2% του ΑΕΠ τους και η συνολική του αξία αγγίζει τα 240 δισ. ευρώ.

Τροποποιήσεις στους Προϋπολογισμούς της Ε.Ε.

Η Ε.Ε. προχώρησε άμεσα, ήδη απ' τις αρχές του 2020 με την πρώτη έξαρση της πανδημίας στην τροποποίηση του προϋπολογισμού της. Αποφάσισε δηλαδή την παροχή 3,1 δισ. ευρώ με σκοπό να αγοράσει και να διανείμει σε όλα τα κράτη μέλη της ιατροφαρμακευτικό υλικό και εξοπλισμό αλλά και να ενισχύσει την παροχή διαγνωστικών τεστ προκειμένου να εντοπιστούν, άρα και να περιοριστούν με μεγαλύτερη ευκολία οι νοσούντες. Επιπλέον, με το ποσό αυτό κατάφερε τον επαναπατρισμό πολιτών της Ε.Ε. που είχαν εγκλωβιστεί στο εξωτερικό κατά την εμφάνιση της πανδημίας. Τέλος, η χρηματοδότηση στόχευε στη δημιουργία κινητών νοσοκομειακών μονάδων και στην αμεσότερη μεταφορά ασθενών από ένα κράτος σε κάποιο άλλο. Στις 11 Σεπτεμβρίου 2020 με απόφαση του Συμβουλίου προστέθηκαν επιπλέον 6,2 δισ. ευρώ για την ανάπτυξη και διάθεση των εμβολίων κατά της νόσου Covid-19. Για τον ίδιο σκοπό δαπανήθηκαν 1,09 δισ. ευρώ, αλλά και για επενδύσεις που αποσκοπούσαν στην αντιμετώπιση της πανδημίας, όπου δαπανήθηκαν περίπου 5,1 δισ. ευρώ.

Σε συνέχεια των προηγούμενων ενεργειών, στις 9 Απριλίου 2021 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε μέσω του αποθεματικού αλληλεγγύης και επείγουσας βοήθειας ένα επιπρόσθετο από τον προϋπολογισμό ποσό συνολικής αξίας 121,5 εκατομμυρίων ευρώ, το οποίο ήδη προοριζόταν για το έτος 2021 με σκοπό τη στήριξη και την ενίσχυση των προκαταρκτικών ενεργειών για την έκδοση των ευρωπαϊκών πιστοποιητικών, την τόνωση της παρακολούθησης των νέων παραλλαγών του ιού στα λύματα και την ενδυνάμωση της ανάπτυξης δοκιμαστικών δόσεων εμβολίου για την αντιμετώπιση κάθε νέας αναδυόμενης παραλλαγής.

Ανακατανομή κονδυλίων της Ε.Ε.

Η τακτική της ανακατανομής των πόρων που ακολούθησε η Ε.Ε. ήταν η ακόλουθη:

α) **37 δισ. ευρώ** αποφασίστηκε να δοθούν για τη στήριξη του ιατρικού τομέα, του τομέα υγειονομικής περίθαλψης, των επιχειρήσεων μικρού και μεσαίου μεγέθους και για την ενίσχυση της αγοράς εργασίας μέσω της **πρωτοβουλίας επενδύσεων για την αντιμετώπιση του κορονοϊού (CRΠ)**.

β) **Έως και 28 δισ. ευρώ** αποφασίστηκε να διατεθούν από τα διαρθρωτικά ταμεία και συγκεκριμένα από τα εθνικά κονδύλια των ετών 2014-2022 για έργα που θα στοχεύουν στην αντιμετώπιση της πανδημίας.

γ) **Έως και 800 εκατομμύρια ευρώ** μπορούσε πλέον να διαθέσει το **Ταμείο Αλληλεγγύης** της Ε.Ε. για την ενίσχυση χωρών που επηρεάστηκαν δριμύτερα από τη νόσο του κορονοϊού.

Η Επενδυτική Πρωτοβουλία για την Αντιμετώπιση του Κορονοϊού (CRΠ) θεσπίστηκε με σκοπό να παρέχει στα κράτη την απαραίτητη βοήθεια για την αντιμετώπιση των δεινών της πανδημίας. Για τον σκοπό αυτό δόθηκε η δυνατότητα στα κράτη μέλη να μεταφέρουν χρηματικά ποσά από το ένα ταμείο στο άλλο με σκοπό να ανακατανομηθούν οι πόροι και να ενισχυθούν οι περισσότερο πληγέντες τομείς. Επιπλέον, η νέα αυτή πρωτοβουλία ευνόησε την άμεση οικονομική κινητοποίηση και στήριξη από την πλευρά της Ε.Ε. προς τα πληγέντα κράτη. Τα τελευταία μπορούσαν πλέον να ζητήσουν μέχρι και το 100% της χρηματοδότησής τους από τον προϋπολογισμό της Ε.Ε. προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες τους και να υλοποιήσουν τα νέα προγράμματα στήριξης προς επιχειρήσεις και νοικοκυριά.

Η αναγνώριση και η επίτευξη ριζικών αλλαγών στο χώρο της Ε.Ε. και κυρίως στην υλοποίηση της αναπτυξιακής πολιτικής κατέστη ζήτημα επιτακτικής ανάγκης. Τροποποιήθηκαν δηλαδή οι διαδικασίες που θα έπρεπε να ακολουθήσει μια χώρα ώστε να διανείμει τους πόρους της και τις χορηγούμενες σε αυτή χρηματοδοτήσεις ενώ δόθηκε η προοπτική στα κράτη να διαχειριστούν τα διαθέσιμά τους (ποσά) άλλοτε σε επενδύσεις σε δημόσια έργα και άλλοτε σε εργατικό δυναμικό ανάλογα με τις προκύπτουσες κάθε φορά ανάγκες.

Στήριξη τομέων που έπληξε περισσότερο η πανδημία

Υπήρξαν κάποιοι τομείς της οικονομίας οι οποίοι επλήγησαν σοβαρά από την πανδημία του κορονοϊού, όπως ο κλάδος της αλιείας, της γεωργίας και των μεταφορών. Η Ε.Ε. έλαβε άμεσα μέτρα προς διευκόλυνσή τους, προκειμένου να διασφαλίσει τη συνέχιση της δραστηριότητάς τους, τόσο κατά τη διάρκεια της πανδημίας όσο και αργότερα. Παρείχε ιδιαίτερη ευελιξία στη χρήση των μη δαπανηθέντων κονδυλίων και άμεση στήριξη στους γεωργούς, στους αλιείς και σε άλλους δικαιούχους όλων των κρατών μελών της. Επιπλέον, η Ε.Ε για την ενίσχυση αυτών των τομέων, θέσπισε τις «πράσινες λωρίδες» προκειμένου να πραγματοποιείται γρηγορότερα η διακίνηση των τροφίμων απλουστεύοντας ορισμένες από τις πολύπλοκες διοικητικές διαδικασίες που ίσχυαν μέχρι τότε.

Τα μέτρα εγκλεισμού και περιορισμού της κυκλοφορίας επηρέασαν όχι μόνο τη ζήτηση και την προσφορά των προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά και τη ζήτηση και προσφορά του κλάδου των μεταφορών, ο οποίος επηρεάστηκε σημαντικά στον οικονομικό τομέα. Ωστόσο, με την επανεκκίνηση της οικονομίας και την επαναλειτουργία όλων σχεδόν των δραστηριοτήτων της ευνοήθηκαν ξανά οι μεταφορές και άρχισε σταδιακά να αυξάνεται ο όγκος των μετακινήσεων. Για τη στήριξη του τομέα των μεταφορών η Ε.Ε. προχώρησε στην απαλλαγή κάποιων τελών στο δίκτυο των μεταφορικών μέσων, έλαβε προσωρινά μέτρα για παράταση της ισχύος πιστοποιητικών και αδειών, τροποποίησε τους κανόνες και τις απαιτήσεις απέναντι στις αεροπορικές εταιρίες και μέσω της θέσπισης των «πράσινων λωρίδων» διευκόλυνε την άμεση ροή κυκλοφορίας και ταξιδιών.

6.2 Η αντιμετώπιση του ιού στην Ελλάδα

Αξιέπαινη χαρακτηρίζεται από τη διεθνή δημοσιογραφία η αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας από μεριάς της Ελλάδας. Είναι γεγονός πως η έγκαιρη λήψη και επιβολή περιοριστικών μέτρων και απαγορεύσεων στις εκδηλώσεις και σε άλλες κοινωνικές συναναστροφές συνέβαλε στο χαμηλό αριθμό κρουσμάτων και θανάτων από την πανδημία του Covid-19 συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε. Βέβαια, αρκετά σημαντική ήταν και η στήριξη που παρείχε η κυβέρνηση προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά προκειμένου να συνεχιστεί όσο το δυνατόν απρόσκοπτα η δραστηριότητά

τους και να ενισχυθεί σταδιακά η κινητοποίηση της εθνικής οικονομίας. Στο έργο της αυτό συνέδραμαν η άμεση ανταπόκριση της Ε.Ε. και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), που ενίσχυσε τη χώρα στη λήψη και την υλοποίηση όλων εκείνων των απαραίτητων δημοσιονομικών μέτρων αλλά και οι ελαφρύνσεις του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού (ΕΕΜ) οι οποίες με τη σειρά τους συνέβαλαν στην ομαλότερη αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας στις τράπεζες της χώρας.

Παρακάτω θα αναφερθούν και θα σχολιαστούν κάποια από τα σημαντικότερα αυτά δημοσιονομικά μέτρα στήριξης που έλαβε η Ελλάδα. Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός πως σχεδόν αμέσως μετά την κήρυξη της πανδημίας στην Ε.Ε. και τα πρώτα κρούσματα του ιού στη χώρα κάποιες επιχειρήσεις τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας είτε βάσει εντολής Δημόσιας Αρχής είτε βάσει της λίστας των πληττόμενων Κωδικών Αριθμών Δραστηριότητας (ΚΑΔ) την οποία ανακοίνωσε και ανανέωνε ανά τακτά χρονικά διαστήματα το Υπουργείο Οικονομικών.

Έκπτωση 25% για τις δόσεις βεβαιωμένων οφειλών

Βάσει ΠΝΠ σε όλες τις πληττόμενες επιχειρήσεις και πολίτες χορηγήθηκε έκπτωση 25% στις βεβαιωμένες οφειλές αλλά και στις δόσεις των ρυθμίσεων των βεβαιωμένων οφειλών. Περαιτέρω ανακοινώθηκε ότι για τις ήδη καταβεβλημένες οφειλές θα παρεχόταν έκπτωση μέσω συμψηφισμού ποσού ίσου με εκείνο της έκπτωσης σε άλλες οφειλές ή ρυθμίσεις δόσεων με καταληκτική ημερομηνία καταβολής την 1^η Ιουνίου 2020.

Αναστολή και παράταση προθεσμίας καταβολής ΦΠΑ και άλλων βεβαιωμένων οφειλών

Στις επιχειρήσεις που ήταν υπόχρεες υποβολής δήλωσης Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ) και οι οποίες είχαν χρεωστικό υπόλοιπο δόθηκε η δυνατότητα παράτασης καταβολής του ποσού για κάποιους μήνες αργότερα χωρίς να υπολογίζονται επιπλέον τόκοι και προσαυξήσεις επί των ποσών για όλο το χρονικό διάστημα της αναστολής. Το ίδιο ίσχυσε και για τις ασφαλιστικές υποχρεώσεις των επιχειρηματιών.

Επιστρεπτέα προκαταβολή

Πρόκειται για μια μορφή κρατικής χρηματοδότησης-δανείου με προνομιακούς όρους, που αφορά ιδιωτικές επιχειρήσεις κάθε νομικής μορφής και ανεξαρτήτως κλάδου, οι οποίες απασχολούν από έναν έως πεντακόσιους εργαζόμενους, έχουν μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα και έχουν πληγεί οικονομικά από την εμφάνιση και τη διάδοση της νόσου του κορονοϊού. Χαρακτηρίζεται ως επιστρεπτέα διότι υπάρχει η υποχρέωση να επιστραφεί στο κράτος μέσα στα επόμενα χρόνια είτε εις ολόκληρον είτε μερικώς. Οι επιστρεπτέες προκαταβολές χορηγούνται απευθείας το κράτος και λογίζονται ως οφειλές στην εφορία με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε περίπτωση αδυναμίας κάποιας επιχείρησης για αποπληρωμή των ποσών των δόσεων σύμφωνα πάντα με τις προθεσμίες επιστροφής.

Αποζημίωση Ειδικού Σκοπού

Σε ελεύθερους επαγγελματίες-αυτοαπασχολούμενους, επιστήμονες και γενικότερα κάθε μορφής επιχειρήσεις (ατομικές, Ο.Ε., Ε.Ε., Ι.Κ.Ε., Ε.Π.Ε.), με εργατικό δυναμικό έως και 20 ατόμων, με μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα και με την προϋπόθεση ότι συγκαταλέγονται στη λίστα με τους πληγέντες ΚΑΔ που εξέδωσε το Υπουργείο για το συγκεκριμένο μέτρο στήριξης, χορηγήθηκε αποζημίωση ύψους 800€. Σε περίπτωση που η επιχείρηση κατήγγειλε συμβάσεις εργασίας εργαζομένων που είχαν τεθεί σε αναστολή ή δε διατηρούσε τον αριθμό εργαζομένων που είχε δηλώσει θα έπρεπε να επιστρέψει πίσω στο κράτος όλο το ποσό της αποζημίωσης.

Αποζημίωση Ειδικού Σκοπού δόθηκε και στους εργαζόμενους των οποίων η σύμβαση εργασίας είχε τεθεί προσωρινά σε αναστολή. Το ύψος του ποσού της αποζημίωσης προσαρμοζόταν ανάλογα με την ημερομηνία κατά την οποία η επιχείρηση έθετε σε αναστολή τον εργαζόμενο της ενώ τα ποσά των εισφορών διαχωρίζονταν μεταξύ κράτους και επιχείρησης ανάλογα με τις ημέρες που εργάστηκε ή όχι.

Έκπτωση ύψους 40% επί του μισθώματος

Σε επιχειρήσεις των οποίων η λειτουργία αναστάλθηκε είτε υποχρεωτικά είτε επειδή ανήκαν στην λίστα των πληττόμενων ΚΑΔ αλλά και στους εργαζόμενους αυτών των επιχειρήσεων των οποίων η σύμβαση αναστάλθηκε προσωρινά δόθηκε η δυνατότητα

μείωσης του μισθώματός τους κατά 40%. Έτσι, για το οριζόμενο από την κυβέρνηση χρονικό διάστημα είχαν το δικαίωμα να παραχωρήσουν το μίσθωμα στον εκμισθωτή τους μειωμένο κατά 40%. Από την άλλη πλευρά, και οι εκμισθωτές των ακινήτων που έλαβαν μειωμένο μίσθωμα λόγω του προαναφερθέντος μέτρου στήριξης είχαν το δικαίωμα έκπτωσης από τις φορολογικές τους υποχρεώσεις ποσού ίσου με ποσοστό 20% επί του 60% των μισθωμάτων υπολογισμένο, όμως, με το ποσό που ίσχυε πριν την εφαρμογή της παραπάνω μείωσης.

Κεφάλαιο 7^ο

Κριτική αξιολόγηση των μεθόδων αντιμετώπισης της πανδημίας ανά τον κόσμο

7.1 Κριτική αξιολόγηση των μεθόδων αντιμετώπισης της πανδημίας μεταξύ Κίνας και Ε.Ε.

Είναι γεγονός πως η Κίνα ήταν η πρώτη χώρα στην οποία έκανε την εμφάνισή του ο κορονοϊός. Βέβαια, ήταν και η πρώτη χώρα που αντιμετώπισε άμεσα και αποτελεσματικά τον ιό δίχως να την ταλαιπωρούν συνεχείς μεταλλάξεις. Πολλές φορές η Κίνα αποτέλεσε πρότυπο δράσης για τις χώρες του δυτικού κόσμου, χωρίς ωστόσο οι τελευταίες να επιτύχουν τα ίδια αποτελέσματα. Το γεγονός αυτό οφείλεται, κατά την προσωπική μου άποψη, στο ότι η Κίνα έδρασε ταχύτατα για την αντιμετώπιση του ιού, σε αντίθεση με τις χώρες της Ε.Ε. οι οποίες αν και αποτελεσματικά, λειτούργησαν με πιο βραδείς και χαλαρούς ρυθμούς.

Εντυπωσιακά είναι τα αποτελέσματα που είχαν τα lockdown που επιβλήθηκαν στην Κίνα. Έπειτα από λίγους μόλις μήνες καθολικών περιορισμών και απαγορεύσεων οι πολίτες ήταν πια ελεύθεροι να συνεχίσουν τις ζωές τους με τη σύσταση μόνο και όχι με την υποχρεωτική χρήση προστατευτικής μάσκας. Η πειθαρχία αυτή ενδεχομένως να οφείλεται και στο απολυταρχικό καθεστώς της Κίνας, το οποίο μπορεί να επιβάλλει αυστηρά μέτρα και περιορισμούς στους πολίτες του χωρίς οι ίδιοι να αντιδρούν ή να διαδηλώνουν τασσόμενοι υπέρ της ελευθερίας του ατόμου και της παράνομης καταπάτησης των δικαιωμάτων του. Η τόσο αυστηρή αυτή πρακτική δε θα μπορούσε σαφώς να εφαρμοστεί στις χώρες της Ε.Ε. οι πολίτες της οποίας αρχικά έδειξαν απόλυτη εμπιστοσύνη στους ειδικούς και τους κυβερνώντες, στην πορεία όμως κι έπειτα από πολύμηνο εγκλεισμό άρχισαν να δυσπιστούν και να αντιδρούν προς τα μέτρα απομόνωσης που είχαν επιβληθεί.

Επιπλέον, η κυβέρνηση της Κίνας με το ξεκίνημα του lockdown έκλεισε και τα σύνορά της. Ουσιαστικά, αποκόπηκε εντελώς από τον υπόλοιπο κόσμο. Το γεγονός αυτό σήμανε τη διακοπή των εξαγωγών αλλά και των εισαγωγών προϊόντων και αγαθών με

αποτέλεσμα τη διακοπή των σχέσεων με χώρες του εξωτερικού και τη σημαντική μείωση πιθανότητας αύξησης άνευ ελέγχου των κρουσμάτων. Ακόμα, όταν αποφασίστηκε να ανοίξουν τα σύνορα σταδιακά, όσοι έφταναν στη χώρα εκτός του ότι περνούσαν από έλεγχο, έπρεπε υποχρεωτικά να απομονωθούν για 14 ημέρες με αρνητικό ράπιντ τεστ και με δικά τους έξοδα διαμονής και νοσηλείας (εάν χρειαζόταν) ώστε να μπορέσουν εν τέλει να δραστηριοποιηθούν στη χώρα. Τέλος, κατά τη διάρκεια του καθολικού εγκλεισμού, απαγορευόταν η μετακίνηση των πολιτών για οποιοδήποτε λόγο με εξαίρεση ένα άτομο κάθε οικογένειας και σε περίπτωση που εμφανιζόταν κρούσμα σε κάποια κοινότητα, επιβαλόταν ακόμη αυστηρότερος εγκλεισμός εντός της κοινότητας.

Εντούτοις, όλα αυτά μπορούσαν να επιβληθούν και να λειτουργήσουν στην Κίνα, η οικονομία της οποίας ήταν και είναι πολύ ισχυρή και δε θα επηρεαζόταν σε μέγιστο βαθμό από έναν εξάμηνο εγκλεισμό και διακοπή λειτουργίας επιχειρήσεων και οργανισμών. Το ίδιο μοντέλο σαφώς και δε θα μπορούσε να λειτουργήσει στην περίπτωση της Ε.Ε. καθώς περικλείονται χώρες οι οικονομίες των οποίων πριν την έξαρση της πανδημίας δεν είχαν προλάβει καλά καλά να ορθοποδήσουν από την προηγούμενη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, όπως συνέβη για παράδειγμα και με την Ελλάδα.

Μπορεί η Κίνα να ξεπέρασε ταχύτατα την πανδημία του κορονοϊού και η οικονομία της να επανήλθε άμεσα σχεδόν στα προπανδημικά της επίπεδα, όμως οι πρακτικές που ακολούθησε είναι ιδιαίτερα σκληρές οπότε καθίσταται αδύνατη η εφαρμογή τους από τις χώρες της Ε.Ε. Αρκεί να σκεφτούμε πως η Ε.Ε. έχει ιδρυθεί στο όνομα της ειρήνης, της ελευθερίας και της αλληλεγγύης των χωρών-κρατών. Δε θα άρμοζε, επομένως, με τα ιδεώδη της η επιβολή τόσο αυστηρών μέτρων, αλλά ούτε και θα γινόταν αποδεκτό από τους πολίτες της.

7.2 Κριτική αξιολόγηση των μεθόδων αντιμετώπισης της πανδημίας μεταξύ Ε.Ε. και Ελλάδας

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στην προσπάθεια ανάκαμψης της οικονομίας από τις επιπτώσεις της πανδημίας η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

προχώρησε στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης. Η Ευρώπη δανείζεται 750 δισεκατομμύρια ευρώ για να στηρίξει τα πιο αδύναμα μέλη της. Από τις πρώτες χώρες που έλαβαν χρηματοδότηση ήταν και η Ελλάδα, η οποία μάλιστα έλαβε ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά (περίπου 17% του ΑΕΠ της).

Η χρηματοδότηση αυτή αποτελεί έναν ιδιαίτερα ενθαρρυντικό παράγοντα για την επανεκκίνηση της οικονομίας της Ελλάδας μέσω των επενδύσεων, οι οποίες μέχρι και πριν δύο χρόνια ήταν αδύνατο να γίνουν στη χώρα μας. Το ζήτημα στην προκειμένη περίπτωση είναι να καταφέρει η Ελλάδα να αξιοποιήσει ορθολογικά αυτήν την επένδυση δημιουργώντας βάσει και του κανονισμού του προγράμματος μέχρι το 2026 δημόσια έργα και κάνοντας μεταρρυθμίσεις με στόχο τη βελτίωση του τομέα υγείας, την επίτευξη «πράσινης μετάβασης», την περαιτέρω στήριξη των νέων και των επιχειρήσεων.

Πρωταρχικό μέλημα της Ελλάδας στο σημείο αυτό θεωρώ πως είναι να επανακτήσει σε ευρωπαϊκό πρώτα επίπεδο κι έπειτα σε διεθνές την αξιοπιστία της απέναντι στις χρηματοοικονομικές αγορές. Είναι αρκετά δύσκολο μια μέθοδος αντιμετώπισης να επιφέρει τα ίδια αποτελέσματα σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να εξετάζονται σε κάθε κράτος ξεχωριστά και άλλοι παράμετροι προτού εφαρμοστεί η εκάστοτε μεταρρύθμιση και προτού τεθούν καταληκτικές ημερομηνίες εκτέλεσης και παράδοσης έργων, ειδικά όταν πρόκειται για περίπτωση έκτακτης ανάγκης όπως αυτή που δημιούργησε η πανδημία. Άλλωστε, κάθε κράτος χαρακτηρίζεται από διαφορετικές απαιτήσεις, διαφορετικές ανάγκες και διαφορετική οικονομική και πολιτική ισχύ.

Η Ελλάδα πριν ξεσπάσει η δίνη της πανδημίας προσπαθούσε να ξεπεράσει τα δεινά που είχε φέρει στην επιφάνεια η κρίση του 2008. Με την παροχή χρηματικών πόρων στα κράτη-μέλη της η Ε.Ε. αναμένει την υλοποίηση αντίστοιχων έργων. Πώς είναι εφικτό, όμως, να πραγματοποιηθούν τα διάφορα επενδυτικά έργα όταν στη βάση της οικονομικής πυραμίδας ενυπάρχουν οι αδυναμίες του κρατικού οικονομικού μηχανισμού; Πώς θα υλοποιηθούν αυτά τα έργα όταν αγνοούνται βασικές ελλείψεις του ελληνικού κράτους και διαιωνίζεται το κενό μεταξύ της οπισθοδρόμησης και της πρωτοπορίας; Είναι άξιο απορίας πώς θα καταφέρουν εν τέλει οι οικονομικά εξουθενωμένες προτού της πανδημίας χώρες να απορροφήσουν αποτελεσματικά όλον αυτόν τον όγκο των ευρωπαϊκών πόρων και να ανταπεξέλθουν χρονικά στις αντίστοιχες υποχρεώσεις τους.

Στην προσπάθειά της μια χώρα να μειώσει το υψηλό της χρέος θα πρέπει να βρει πόρους ώστε να αυξήσει τα δημόσια έσοδά της. Ο στόχος αυτός μπορεί να υλοποιηθεί

από τους άμεσους και έμμεσους φόρους. Ωστόσο, στην περίπτωση της χώρας μας χρειάζονται λεπτοί χειρισμοί καθώς είναι γνωστό ότι η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες της Ε.Ε. με το πιο απαιτητικό φορολογικό σύστημα. Άλλωστε, είναι απόλυτα κατανοητό ότι η αύξηση των φορολογικών συντελεστών για αύξηση των εσόδων δεν αποτελεί δυναμική και αποτελεσματική λύση στο πρόβλημα της κυβέρνησης. Επιπλέον, τα μέτρα ελάφρυνσης και έκπτωσης των φόρων που λήφθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας μπορεί εν μέρει να ενίσχυσαν τις ελληνικές επιχειρήσεις και να μείωσαν έστω φαινομενικά τα πάγια έξοδά τους, ωστόσο επρόκειτο για προσωρινά μέτρα που δεν τις ωφέλησαν μακροπρόθεσμα. Η λύση που προκύπτει από το πρόβλημα για ακόμα μια φορά είναι η ελάφρυνση της φορολογίας. Η οικεία λύση προτάθηκε και στην προηγούμενη κρίση. Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί ως δυνατότητα η απλοποίηση των φορολογικών συντελεστών και η θεμελιώδης αλλαγή των εποπτικών και ελεγκτικών μηχανισμών, προκειμένου να μειωθεί το φορολογικό βάρος και να ελεγχθεί όσο το δυνατόν η φοροδιαφυγή.

Επιπλέον, οι ελληνικές μικρομεσαίες ως επί το πλείστον επιχειρήσεις, παρότι έλαβαν οικονομική βοήθεια και στήριξη από την κυβέρνηση θα πρέπει πια να στηριχθούν στη δική τους δυναμική προκειμένου να συνεχιστεί η λειτουργία τους. Το γεγονός αυτό αποτελεί και την ειδοποιό διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Ε.Ε. Οι ελληνικές επιχειρήσεις μπορούν να συμβάλλουν στην επανεκκίνηση της οικονομίας μέσω των φόρων που προσδίδουν στο κράτος -οι οποίοι όπως προαναφέρθηκε για να μπορέσουν να πληρωθούν από τις επιχειρήσεις δε θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα υψηλοί- αλλά και μέσω της μείωσης του ποσοστού ανεργίας. Βασική προϋπόθεση της αύξησης των θέσεων εργασίας είναι η ύπαρξη ενός γενικότερα χαμηλού μη μισθολογικού κόστους. Με μια προσπάθεια εξορθολογισμού του ασφαλιστικού συστήματος θα μπορούσε να μειωθεί το μη μισθολογικό κόστος των επιχειρήσεων, να αυξηθούν οι θέσεις εργασίας και να μειωθεί σημαντικά και δραστικά το ποσοστό ανεργίας της χώρας που ήδη από το 2013 μειώνεται με βραδείς ωστόσο ρυθμούς.

Τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό στοιχείο που δυσκόλεψε την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας συγκριτικά με τις οικονομίες των υπόλοιπων Ευρωπαϊκών χωρών αποτελεί ο παράγοντας της τουρκικής απειλής, ο οποίος επανήλθε για να κάνει αισθητή την παρουσία του. Η αποτροπή μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης οδήγησε στην καταβολή ενός μεγάλου ποσού της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης προς την Ελλάδα για την κάλυψη αμυντικών και άλλων απαραίτητων δαπανών. Για τον λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η

ανάπτυξη ενός συστήματος σύγχρονων τεχνολογικών μέσων και παραγωγικότητας ώστε να διασφαλιστεί ο εφοδιασμός απαραίτητων μέσων και υλών από το ελληνικό έδαφος και να μην δημιουργείται δεσμός εξάρτησης από οποιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή χώρα.

Ωστόσο, διακριτό γνώρισμα της ελληνικής ιδιοσυγκρασίας είναι η εντυπωσιακή ανθεκτικότητα στις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης ακόμα και όταν αυτές εκτονώνονται στις οικονομικές αντοχές της χώρας. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο πως η λέξη οικονομία προέρχεται από την αρχαιοελληνική λέξη οικονομία (οἶκος + νέμομαι) και δε σημαίνει παρά διαχείριση του νοικοκυριού, των υποθέσεων της οικίας. Και η Ελλάδα πράγματι παρά την οικονομική κρίση και παρά τις αντικειμενικές δυσχέρειες στη λήψη των μέτρων για την αντιμετώπιση του κορονοϊού κατάφερε να «τα οικονομήσει» και να αποκτήσει μάλιστα μια νέα δυναμική έπειτα από τις οικείες καταστάσεις.

Κεφάλαιο 8^ο

Συμπεράσματα

Στο επίκεντρο της παρούσας εργασίας βρέθηκε η μελέτη της οικονομίας σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και ειδικότερα στην παγκόσμια οικονομική προοπτική υπό το πρίσμα της πανδημίας του κορονοϊού (Covid-19). Βέβαια, κατά το πέρασμα των χρόνων η ανθρωπότητα έχει έρθει αντιμέτωπη και με άλλες κρίσιμες καταστάσεις που έχρηζαν άμεσης και αποτελεσματικής παρέμβασης από τα αρμόδια πρόσωπα και κυβερνήσεις. Αναταράξεις και δυσκολίες θα προκύπτουν πάντοτε στις κοινωνίες προκαλώντας άλλοτε υγειονομικά προβλήματα, άλλοτε οικονομικά αδιέξοδα, άλλοτε τον συνδυασμό και των δυο αυτών καταστάσεων. Για τον λόγο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να διερευνώνται τα διάφορα αυτά γεγονότα και να διεξάγονται τα ανάλογα συμπεράσματα ώστε να προβλέπουμε και να προλαμβάνουμε στον ελάχιστο έστω βαθμό παρόμοιες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης του μέλλοντος.

Μια τέτοια κατάσταση έκτακτης ανάγκης αποτελεί και η πανδημία του κορονοϊού, η οποία δύομιση χρόνια μετά την αρχική της εμφάνιση συνεχίζει ακόμη να προβληματίζει και να ανησυχεί κυβερνήσεις κι επιστήμονες. Ύστερα από μια ενδοσκόπηση σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης του παρελθόντος, η παρούσα εργασία χάρη στη μελέτη επιστημονικών άρθρων και περιοδικών, τις επιστημονικές προβλέψεις άλλων μελετητών και τις στατιστικές αναλύσεις παγκόσμιων οργανισμών και φορέων αναλύει τα έως σήμερα αποτελέσματα που επέφερε σε διεθνές επίπεδο η πανδημία του κορονοϊού τόσο δε στον κοινωνικό τομέα όσο δε μάλιστα στον οικονομικό.

Τα αποτελέσματα της εργασίας συγκλίνουν στο γεγονός πως η πανδημία του κορονοϊού και η νέα πραγματικότητα που αυτή δημιούργησε προκάλεσε σοβαρά οικονομικά, ψυχικά και κοινωνικά προβλήματα στη ζωή των ανθρώπων. Όπως είναι φυσικό, αρνητικά όσον αφορά στον οικονομικό τομέα επηρεάστηκαν οι χώρες, οι οποίες αντιμετώπισαν σημαντικές δυσκολίες μέχρι την επάνοδο στα προ πανδημίας επίπεδα. Μάλιστα, ακόμα και όσες χώρες κατάφεραν να ορθοποδήσουν οικονομικά απαραίτητη κρίνεται η εφαρμογή αυστηρών, μακροπρόθεσμων προγραμμάτων σταθεροποίησης της οικονομίας και στήριξης των πολιτών.

Πιο επίκαιρη από ποτέ είναι η αισιόδοξη ρήση «ουδέν κακόν αμιγές καλού» δηλαδή «δεν υπάρχει κακό που να μη γεννάει και κάποιο καλό». Έχοντας υπόψη τα αποτελέσματα των ερευνών, διαπιστώθηκε ότι από την πρωτόγνωρη αυτή κατάσταση

προέκυψαν και αρκετά θετικά σημεία. Σε πολλές οικονομίες χωρών δόθηκε η ευκαιρία να κάνουν μια ιδιαίτερα δυναμική επανεκκίνηση, η οποία υπό προϋποθέσεις ενδέχεται να δημιουργήσει αρκετά θετικά σημάδια προόδου και ανάκαμψης. Μάλιστα, πολλές χώρες κατάφεραν να προγραμματίσουν και να ενσωματώσουν πολλές από τις διαδικασίες του δημοσίου τομέα σε διαδικτυακές πλατφόρμες καταπολεμώντας με τον τρόπο αυτό τη γραφειοκρατία.

Επιπρόσθετα, πολλά ήταν τα οφέλη και για τους εργαζόμενους, οι οποίοι χάρη σ' αυτήν την κατάσταση επιδόθηκαν στην εξ' αποστάσεως εργασία επιφέροντας υψηλά ποσοστά απόδοσης στην εργασία τους. Χάρη στην τηλεργασία και στη μείωση των μετακινήσεων που σημειώθηκε ευνοήθηκε και το φυσικό περιβάλλον καθώς μειώθηκε η απελευθέρωση πετρελαίου και φυσικού αερίου στην ατμόσφαιρα. Ποσοστά ανάπτυξης εμφανίζουν και επιχειρήσεις που με άμεση κινητοποίηση και προσαρμογή στα νέα δεδομένα έκαναν τεράστια βήματα ανάπτυξης είτε εφευρίσκοντας πρωτοπόρα και καινοτόμα μέσα είτε χρησιμοποιώντας τα ήδη υπάρχοντα.

Η παρούσα λοιπόν εργασία δίνει αφορμές να συζητηθούν και να αναλυθούν περαιτέρω οι θετικές πτυχές της νέας πραγματικότητας που δημιουργήθηκε από την πανδημία. Θα ήταν αρκετά ενδιαφέρον να μελετηθούν ενδελεχώς οι πολιτικές που ακολούθησαν χώρες που επανήλθαν άμεσα στα προπανδημικά επίπεδα και να σχολιαστούν τα τελικά αποτελέσματα αυτών ύστερα από μια δεκαετία, προκειμένου να υπάρχει όσο το δυνατόν σαφέστερη εικόνα των επιδράσεων. Επιπλέον, μια λεπτομερής μελέτη επιχειρήσεων που ευδοκίμησαν κατά την περίοδο της πανδημίας και συνέχισαν την ανοδική τους πορεία θα αποτελούσε μια δυναμική έρευνα στον χώρο της οικονομίας, η οποία θα προσέδιδε θετικό πρόσημο στην ψυχολογικά αρνητική εντύπωση που έχει αφήσει πίσω του ο κορονοϊός.

Όπως γίνεται απόλυτα κατανοητό από τα παραπάνω, μία κρίση κατά βάση χαρακτηρίζει αρνητικά και στιγματίζει την περίοδο κατά την οποία διαδραματίζεται επιφέροντας οικονομικές, υγειονομικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και περιβαλλοντικές συνέπειες. Κλείνοντας, όμως, με τη ρήση του Νίκου Καζαντζάκη «Σα δεν φτάσει ο άνθρωπος στην άκρη του γκρεμού, δεν βγάζει στην πλάτη του φτερούγες να πετάξει» μπορούμε με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε πως μέσα από τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες μπορούν οι κοινωνίες να αναγεννηθούν και οι οικονομίες να προοδεύσουν.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

CNN Greece (2020) Πώς ξεκίνησε ο κορωνοϊός; Οι επικρατέστερες θεωρίες για την επίλυση του γενετικού μυστηρίου [Online] Available from:

<https://www.cnn.gr/focus/story/214363/pos-xekinise-o-koronoios-oi-epikratesteres-theories-gia-tin-epilyysi-toy-genetikoy-mystirioy> [Accessed: 28 January 2022]

Deloitte (2020) COVID-19 - Μέτρα αντιμετώπισης των επιπτώσεων της εμφάνισης του κορωνοϊού [Online] Available from:

https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/gr/Documents/tax/gr_5.5.2020_COVID_19_Measures_aiming_to_tackle_the_effects_of_the_Coronavirus_pandemic_GR_no_exp.pdf?fbclid=IwAR3sPawRIfZJHf1fFQMMG>If5Cb1032h231gL8OTug5QpTZ8IdZLw4tgYJQ [Accessed: 8 June 2022]

Deloitte (2020) COVID-19 - Μέτρα αντιμετώπισης των επιπτώσεων της εμφάνισης του κορωνοϊού [Online] Available from:

https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/gr/Documents/tax/gr_2.6.2020_tax_alert_COVID_19_Measures_aiming_to_tackle_the_effects_of_the_Coronavirus_pandemic_GR_noexp.pdf [Accessed: 8 June 2022]

Euronews (2020) Τσερνόμπιλ: Η ζωή 34 χρόνια μετά το πυρηνικό δυστύχημα [Online] Available from: <https://gr.euronews.com/2020/03/30/tsernobil-i-zoi-34-xronia-meta-to-piriniko-distixima> [Accessed: 21 December 2021]

ΕΘΝΟΣ (2020) Όταν άλλαξε ο κόσμος: Το χρονικό της πανδημίας του κορωνοϊού [Online] Available from:

<https://www.ethnos.gr/World/article/137514/otanallaxeokosmostoxronikothspandhmiastoykoronoioy> [Accessed: 28 March 2022]

ΕΘΝΟΣ (2020) Πανδημία κορωνοϊού - Αλήθειες, ψεύδη και λάθη: Προδημοσίευση από το νέο βιβλίο του Γκούβα [Online] Available from:

<https://www.ethnos.gr/book/article/108084/pandhmiakoronoioyalhtheiespseydhkailathhprodhmosieyshapotoneobibliotyogkoyba> [Accessed: 28 January 2022]

ΕΘΝΟΣ (2021) Νέα έρευνα: Πόσο πιθανό είναι να ξεκινήσει ο κορονοϊός από εργαστήριο; [Online] Available from: <https://www.ethnos.gr/World/article/161355/neaereynaposopithanoeinainaxekinhseokoronoiosapoergasthrio> [Accessed: 28 January 2022]

Govgr (2020) Έκπτωση 25% στις δόσεις βεβαιωμένων οφειλών των επιχειρήσεων και των φυσικών προσώπων [Online] Available from: <https://covid19.gov.gr/paratasis-prothesmias-katavolis-veveomenon-sti-forologiki-diikisi-ofilon-ke-ton-doseon-rythmiseon-diefkolynseon-tmimatikis-katavolis-me-dikeoma-ekptosis-25/> [Accessed: 7 June 2022]

Grant Thornton (2021) Από την κρίση του COVID-19 στην επανεκκίνηση της οικονομίας [Online] Available from: https://www.grant-thornton.gr/insights/article/apo-tin-krisi-tou-covid-19-stin-epanekkinisi-tis-oikonomias/?hubId=1774553&fbclid=IwAR2TU6Iy1Ka5_o25Hh18KYxG3xAWcy8OWNO7Mhoix0eZkJZ486r4_upIoLY [Accessed: 7 June 2022]

SYNTAGMAWATCH.GR (2020) Πανδημία και περιοριστικά μέτρα (Μέρος II): Οι αρχές της αναλογικότητας και της απαγόρευσης παραβίασης του πυρήνα του δικαιώματος. [Online] Available from: <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/pandimia-kai-perioristika-metra-meros-ii-oi-arxes-tis-analogikotitas-kai-tis-apagorefsis-paraviasis-tou-pirina-tou-dikaiomatos/>. [Accessed: 9 April 2020].

SYNTAGMAWATCH.GR (2020) Πανδημία και περιοριστικά μέτρα: Περιορισμοί στα θεμελιώδη δικαιώματα και αρχή της επιφύλαξης του νόμου (Μέρος I) [Online] Available from: <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/pandimia-kai-perioristika-metra-periorismoi-sta-themeliodi-dikaiomata-kai-arxi-tis-epifilaxis-tou-nomou-meros-i/>. [Accessed: 7 April 2020].

SYNTAGMAWATCH.GR (2020) Πανδημία και συνέρχεται: Τι είναι ο «πυρήνας» των θεμελιωδών δικαιωμάτων; [Online] Available from: <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/pandimia-kai-synerxesthai-ti-einai-o-pyrinas-ton-themeliodon-dikaiomaton/>. [Accessed: 5 April 2021].

Tax Heaven (2020) Έκπτωση 25% στις εμπρόθεσμες πληρωμές βεβαιωμένων οφειλών και δόσεων - Όλες οι λεπτομέρειες με την εγκύκλιο της ΑΑΔΕ [Online] Available from: <https://www.taxheaven.gr/news/48337/ekptwsh-25-stis-emprothesmes-vevaimenon-ophilon-kai-doseon-oles-oi-leptomereies-me-tin-egkuklio-tis-aaad>

[plhrwmes-bebaiwmenwn-ofeilwn-kai-dosewn-oles-oi-leptomereies-me-thn-egkyklion-ths-aade](#) [Accessed: 7 June 2022]

Tax Heaven (2020) Επιστρεπτέα προκαταβολή - Διαδικασία και προϋποθέσεις χορήγησης ενίσχυσης - Αιτήσεις έως την 15η Ιουλίου 2020 [Online] Available from: <https://www.taxheaven.gr/news/49700/epistrep-tea-prokatabolh-diadikasia-kai-proypoeseis-xorhghshs-enisxysis-aihtseis-ews-thn-15h-ioulioy-2020> [Accessed: 8 June 2022]

Tax Heaven (2020) Μείωση μισθωμάτων λόγω covid: Πότε θα λάβουν τη μείωση που δικαιούνται οι εκμισθωτές; [Online] Available from: <https://www.taxheaven.gr/news/50164/meiwsh-misowmatwn-logw-covid-pote-oi-dikaioyntai-oi-ekmisowtes> [Accessed: 8 June 2022]

ΑΑΔΕ (2020) Οδηγίες για τη χρήση της Εφαρμογής «Αποζημίωση Ειδικού Σκοπού» της πλατφόρμας myBusinessSupport [Online] Available from: <https://www.aade.gr/sites/default/files/2020-04/Odigies800euro7.pdf> [Accessed: 8 June 2022]

ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ (2013) Απόφαση 5/2013 [Online] Available from: http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=887B0G7JW8M83YUOXAG96V2K5F5EIW&apof=5_2013&info=%D0%CF%CB%C9%D4%C9%CA%C5%D3%20-%20%20%CF%CB%CF%CC%C5%CB%C5%C9%C1. [Accessed: 14 April 2021]

BABYLONIA (2016) Σημειώσεις για τον Αγκάμπεν και την Κατάσταση Εκτάκτου Ανάγκης. [Online] Available from: <https://www.babylonia.gr/2016/10/14/simiosis-gia-ton-agkampen-ke-tin-katastasi-ektaktou-anagkis/>. [Accessed: 12 January 2021]

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, Σύνταγμα. [Online] Available from: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/> [Accessed: 12 January 2021]

Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας (2022) Covid-19 – Οδηγίες [Online] Available from: <https://eody.gov.gr/neos-koronaivos-covid-19/> [Accessed: 28 January 2022]

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020) Κοροναϊός: η Επιτροπή δίνει πρακτικές οδηγίες για τη διασφάλιση της συνεχούς ροής εμπορευμάτων σε ολόκληρη την ΕΕ μέσω πράσινων λωρίδων κυκλοφορίας [Online] Available from:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_510 [Accessed: 6 June 2022]

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, COVID-19: Η αντίδραση της ΕΕ στις οικονομικές επιπτώσεις [Online] Available from:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/covid-19-economy/> [Accessed: 1 June 2022]

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Χρονολόγιο - Ενέργειες του Συμβουλίου για την COVID-19 [Online] Available from:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/timeline/> [Accessed: 28 January 2022]

Ζήση, Α., Χτούρης, Σ. (2020) «Η πανδημία Covid-19: Επιταχυντής των ανισοτήτων και εγκαταστάτης νέων μορφών ανισοτήτων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 154, pp.65,

https://www.researchgate.net/publication/342418082_E_pandemia_Covid-19_Epitachyntes_ton_anisoteton_kai_enkatakastates_neon_morphon_anisoteton

ιατροnet (2020) COVID-19: Ιστορική αναδρομή [Online] Available from: <https://www.iatronet.gr/eidiseis-nea/epistimi-zwi/news/54898/covid-19-istoriki-anadromi.html> [Accessed: 28 January 2022]

Μαρματάκης, Μ. (1983) *Θεωρητική Οικονομική*, 1η έκδ., Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μαρξ, Κ., Μτφρ. Μαυρομάτη, Π. (1982) *Θεωρίες για την Υπεραξία*, Μέρος Δεύτερο, 1η εκδ., Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

Μηχανή του Χρόνου (2018) Η ισπανική γρίπη του 1918 που μόλυνε το 1/3 του παγκόσμιου πληθυσμού και εξόντωσε πάνω από 20 εκατομμύρια ανθρώπους [Online] Available from: <https://www.mixanitouxronou.gr/ispaniki-gripi-tou-1918-pou-moline-13-tou-pagkosmiou-plithismou-ke-exontose-pano-20-ekatommiria-anthropous/> [Accessed: 7 December 2021]

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ Με Σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*, Επανεκτύπωση Α' Έκδ., Αθήνα: ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ.

Μτφρ., Χατζηδημητρίου, Ι. (2012) *Μακροοικονομική: Αρχές και Πολιτική*, 1η έκδ., Αθήνα: Π.Χ. Πασχαλίδης

Πανηγυράκης, Γ. και Βεντούρα-Νεοκοσμίδη, Ζ. (2001), *Σύγχρονη Διοικητική Δημοσίων Σχέσεων*, Α' Έκδ., Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου

Σαν Σήμερα (2019) Η καταστροφή του Τσερνόμπιλ [Online] Available from: <https://www.sansimera.gr/articles/86> [Accessed: 21 December 2021]

Τριανταφυλλίδου, Μ. (2020) Οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στην ψυχική υγεία, *ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ*, 19(4), σελ. 274-294, <https://www.vima-asklipiou.gr/articles/172/>

Φωτόδεντρο, Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία, Αρχές Οικονομικής Θεωρίας (Γ' Γενικού Λυκείου). [Online] Available from: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/4722/Arches-Oikonomikis-Theorias_G-Lykeiou-SpOikPlir_html-apli/index9.html. [Accessed: 11 June 2021]

Χαρδούβελης, Γ.Α. (2009) «Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας», *Eurobank Research Οικονομία & Αγορές*, 4 (8), pp. 19-45 Available from: <https://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/EconomyMarketsIV8.pdf> [Accessed: 7 February 2022]

Χρυσόγονος, Κ. (2006) *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 3η έκδ., Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Ξενογλώσση

Agamben, G. (2004) Κατάσταση Εκτάκτου Ανάγκης, *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 85, Ιούλιος 2004, σελ. 5.

Agamben, G. (2004) Κατάσταση Εκτάκτου Ανάγκης, *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 85, Ιούλιος 2004, σελ. 8

Argyropoulos, K., Krikonis, K. and Jelastopulu, E. (2021) “COVID-19 Lockdown and its Impact on Mental Health in Various Population Groups in Greece: A CrossSectional Study”, *Mediterranean Journals Integrative Journal of Medical Sciences*, 8 (447), pp. 1-6,

https://www.researchgate.net/publication/349883627_COVID-19_Lockdown_and_its_Impact_on_Mental_Health_in_Various_Population_Groups_in_Greece_A_Cross-Sectional_Study Available from:

http://radiationproblems.org.ua/23_2018/NRCRM_2018_Paper_32.pdf [Accessed: 12 January 2022]

Barro, R. J., Ursúa J. F., Weng, J. (2020) The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic: Lessons from the “Spanish Flu” for the Coronavirus’s Potential Effects on Mortality and Economic Activity [Online] Available from:

https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26866/w26866.pdf [Accessed: 8 February 2022]

Baumol, W. and Blinder, A. (2009) *Macroeconomics: Principles and Policy*, 11th ed., Asia: Cengage Learning

BBC (2019) The true toll of the Chernobyl disaster [Online] Available from: <https://www.bbc.com/future/article/20190725-will-we-ever-know-chernobyls-true-death-toll> [Accessed: 11 January 2022]

BBC NEWS (2014) Did Hyman Minsky find the secret behind financial crashes? [Online] Available from: <https://www.bbc.com/news/magazine-26680993>. [Accessed: 11 June 2021].

Bloom, N., Liang, J., Roberts, J., & Ying, Z. J. (2015) “Does working from home work? Evidence from a Chinese experiment”, *The Quarterly Journal of Economics*, 130(1), pp. 165-218, <https://academic.oup.com/qje/article/130/1/165/2337855>

Board of Governors of the Federal Reserve System (2004) Understanding the Risk of Synthetic CDOs Available from: <https://www.federalreserve.gov/econres/feds/understanding-the-risk-of-synthetic-cdos.htm> [Accessed: 17 January 2022]

Britannica (1998) influenza pandemic of 1918–19 [Online] Available from: <https://www.britannica.com/event/influenza-pandemic-of-1918-1919> [Accessed: 7 December 2021]

Britannica (1998) subprime mortgage [Online] Available from: <https://www.britannica.com/topic/subprime-mortgage> [Accessed: 17 January 2022]

Britannica (2008) financial crisis of 2007–08 [Online] Available from: <https://www.britannica.com/topic/recession> [Accessed: 17 January 2022]

Brooks, S., Webster, R., Smith, L., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. and Rubin, G. (2020) “The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence”, *The Lancet*, 395(10227), pp.912-920, [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30460-8/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30460-8/fulltext)

BVerfGE 30, 292, 316-7

Carchedi, G. Roberts, M. (2013) The long roots of the present crisis: Keynesians, austerians, and Marx's law, *World Review of Political Economy*, 4(1), p.p. 86-115. (91)

Centers for Disease Control and Prevention (2018) 1918 Pandemic Influenza: Three Waves [Online] Available from: <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1918-commemoration/three-waves.htm> [Accessed: 7 December 2021]

Centers for Disease Control and Prevention (2019) History of 1918 Flu Pandemic [Online] Available from: <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1918-commemoration/1918-pandemic-history.htm> [Accessed: 7 December 2021]

Correia, S., Luke, S., Verner, E. (2020) Pandemics Depress the Economy, Public Health Interventions Do Not: Evidence from the 1918 Flu [Online] Available from: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=961082017006096112114110083100111>

[127056008077033052025098097117104082078073003066064102023115106011025018097006114100025068115000073035049088099080002029079097106084071081037089085072001064080086009066093118025105093099064120119113070116006064067121121&EXT=pdf&INDEX=TRUE](https://www.worldhappinessreport.com/visualizations/graph/overview/127056008077033052025098097117104082078073003066064102023115106011025018097006114100025068115000073035049088099080002029079097106084071081037089085072001064080086009066093118025105093099064120119113070116006064067121121&EXT=pdf&INDEX=TRUE) [Accessed: 8 February 2022]

Cotofan, M., De Neve, J. E., Golin, M., Kaats, M., Ward, G. (2021) Work and Well-being during COVID-19: Impact, Inequalities, Resilience, and the Future of Work, World Happiness Report, 7, pp. 155-190, <https://worldhappiness.report/ed/2021/work-and-well-being-during-covid-19-impact-inequalities-resilience-and-the-future-of-work/#fn111>

Davis, M. A., Ghent, A. C., & Gregory, J. (2022) “The Work-at-Home Technology Boon and its Consequences”, National Bureau of Economic Research, https://www.nber.org/system/files/working_papers/w28461/working_papers/w28461.rev0.pdf

E.H. net (2004) The U.S. Economy in the 1920s [Online] Available from: <https://eh.net/encyclopedia/the-u-s-economy-in-the-1920s/> [Accessed: 30 November 2021]

Eurofound (2020), Living, working and COVID-19, COVID-19 series, Publications Office of the European Union, Luxembourg, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20059en.pdf

European Commission, The Recovery and Resilience Facility [Online] Available from: https://ec.europa.eu/info/verslas-ekonomika-uras/koronaviruso-krizes-paveiktos-ekonomikos-gaivinimas/ekonomikos-gaivinimo-ir-atsparumo-didinimo-priemone_en [Accessed: 1 June 2022]

Eurostatistics (2022) *Data for Short-Term Economic Analysis*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/14429097/KS-BJ-22-003-EN-N.pdf/66f5c857-97bd-4edb-ed0d-22514868087e>

Financial Crisis Inquiry Commission (2011) The Financial Crisis Inquiry Report: Final Report of the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States, United States, U.S. Government Printing Office, pp. 127-155 Available from: https://fcic-static.law.stanford.edu/cdn_media/fcic-reports/fcic_final_report_chapter8.pdf [Accessed: 17 January 2022]

Giorgio Agamben, State of Exception, The University of Chicago Press. (Ελλ. εκδ. Giorgio Agamben, Κατάσταση Εξαίρεσης, μτφρ. Μαρία Οικονομίδου, εκδ. Πατάκη, 2007), σελ. 74 [Online] Available from: <https://mpineiolibrary.espivblogs.net/files/2014/11/91718809-Giorgio-Agamben-%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CE%AF%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%8C%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%B7-%CE%AB%CE%AD%CE%BA%CF%84%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7%CE%BB-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%AD%CF%80%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CE%AF%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%83%CE%B5-%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CE%BD%CE%B1.pdf> [Accessed: 13 June 2021]

History (2009) Great Depression History [Online] Available from: <https://www.history.com/topics/great-depression/great-depression-history> [Accessed: 3 December 2021]

History (2009) Great Depression History [Online] Available from: <https://www.history.com/topics/great-depression/great-depression-history> [Accessed: 7 February 2022]

History (2010) Spanish Flu [Online] Available from: <https://www.history.com/topics/world-war-i/1918-flu-pandemic> [Accessed: 22 December 2021]

History (2010) Stock Market Crash of 1929 [Online] Available from: <https://www.history.com/topics/great-depression/1929-stock-market-crash> [Accessed: 3 December 2021]

History (2010) The Roaring Twenties [Online] Available from:
<https://www.history.com/topics/roaring-twenties/roaring-twenties-history> [Accessed: 3 December 2021]

History (2018) Chernobyl [Online] Available from:
<https://www.history.com/topics/1980s/chernobyl> [Accessed: 21 December 2021]

History (2018) The 2008 Crash: What Happened to All That Money? [Online] Available from: <https://www.history.com/news/2008-financial-crisis-causes> [Accessed: 7 February 2022]

History (2018) What Caused the Stock Market Crash of 1929? [Online] Available from: <https://www.history.com/news/what-caused-the-stock-market-crash-of-1929> [Accessed: 3 December 2021]

History (2020) Why the Second Wave of the 1918 Flu Pandemic Was So Deadly [Online] Available from: <https://www.history.com/news/spanish-flu-second-wave-resurgence> [Accessed: 7 December 2021]

History Extra (2018) The 2008 financial crisis explained [Online] Available from: <https://www.historyextra.com/period/modern/financial-crisis-crash-explained-facts-causes/> [Accessed: 7 February 2022]

Insider (2021) The Great Crash: What to know about the stock market crash of 1929 [Online] Available from: <https://www.businessinsider.com/personal-finance/stock-market-crash-1929> [Accessed: 3 December 2021]

International Monetary Fund (2020) Ελλάδα: Δήλωση Συμπερασμάτων του Προσωπικού του ΔΝΤ στο πλαίσιο της Δεύτερης Αποστολής Μετα-Προγραμματικής Παρακολούθησης [Online] Available from: <https://www.imf.org/el/News/Articles/2020/10/02/mcs100220-greece-staff-concluding-statement-of-the-second-post-program-monitoring-mission> [Accessed: 7 June 2022]

International Monetary Fund (2021) Fiscal Monitor Update, January 2021 [Online] Available from: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2021/01/20/fiscal-monitor-update-january-2021> [Accessed: 30 May 2022]

Investopedia (2021) Crash [Online] Available from:

<https://www.investopedia.com/terms/c/crash.asp> [Accessed: 29 November 2021]

Investopedia (2021) What Was the Great Depression? [Online] Available from:

https://www.investopedia.com/terms/g/great_depression.asp [Accessed: 29 November 2021]

Investopedia (2022) Collateralized Debt Obligation (CDO) [Online] Available

from: <https://www.investopedia.com/terms/c/cdo.asp> [Accessed: 25 April 2022]

Investopedia (2022) Subprime Mortgage [Online] Available from:

https://www.investopedia.com/terms/s/subprime_mortgage.asp [Accessed: 17 April 2022]

Investopedia (2022) Synthetic Collateralized Debt Obligation (CDO) [Online]

Available from: <https://www.investopedia.com/terms/s/syntheticcdo.asp> [Accessed: 25 July 2022]

Investopedia (2022) Synthetic Collateralized Debt Obligation (CDO) [Online]

Available from: <https://www.investopedia.com/terms/c/creditdefaultswap.asp> [Accessed: 10 April 2022]

Investopedia (2022) The 2007–2008 Financial Crisis in Review [Online]

Available from: <https://www.investopedia.com/articles/economics/09/financial-crisis-review.asp> [Accessed: 17 April 2022]

Investopedia (2022) Were Collateralized Debt Obligations Responsible for the Financial Crisis? [Online] Available from:

<https://www.investopedia.com/ask/answers/032315/were-collateralized-debt-obligations-cdo-responsible-2008-financial-crisis.asp> [Accessed: 17 July 2022]

Jiang, D., Wang, X. and Zhao, R. (2022) “Analysis on the Economic Recovery in the Post-COVID-19 Era: Evidence From China”, *Frontiers in Public Health*, 9,

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2021.787190/full>

Morikawa, M. (2020) “Productivity of Working from Home during the COVID-19 Pandemic: Evidence from an Employee Survey (Japanese)”, *Research Institute of Economy, Trade and Industry (RIETI)*,

<https://www.rieti.go.jp/jp/publications/dp/20e073.pdf>

National Geographic (2018) Inside the swift, deadly history of the Spanish Flu pandemic [Online] Available from:
<https://www.nationalgeographic.com/history/history-magazine/article/history-spanish-flu-pandemic> [Accessed: 7 December 2021]

National Geographic (2019) The Chernobyl disaster: What happened, and the long-term impacts [Online] Available from:
<https://www.nationalgeographic.com/culture/article/chernobyl-disaster> [Accessed: 21 December 2021]

OECD (2019) *OECD Economic Surveys: India*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/554c1c22-en/index.html?itemId=/content/publication/554c1c22-en>

OECD (2020) Government support and the COVID-19 pandemic, Tackling Coronavirus (COVID-19) Contributing to a Global Effort [Online] Available from:
https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128572w5qyf5699d&title=Government-support-and-the-COVID-19-pandemic [Accessed: 26 May 2022]

OECD (2020) *OECD Economic Surveys: Brazil*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/250240ad-en/index.html?itemId=/content/publication/250240ad-en>

OECD (2020) *OECD Economic Surveys: Finland*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/673aeb7f-en/index.html?itemId=/content/publication/673aeb7f-en>

OECD (2020) *OECD Economic Surveys: Germany*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/91973c69-en/index.html?itemId=/content/publication/91973c69-en>

OECD (2020) *OECD Economic Surveys: Greece*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b04b25de-en/index.html?itemId=/content/publication/b04b25de-en>

OECD (2021) "Euro area", *OECD Economic Outlook*, Volume 2021, Issue 1, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/a321e0c1-en/index.html?itemId=/content/component/a321e0c1-en#section-d1e216>

OECD (2021) "Euro area", *OECD Economic Outlook*, Volume 2021, Issue 2, Paris, OECD Publishing, https://www.oecd-ilibrary.org/sites/66c5ac2c-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/66c5ac2c-en&csp=_9b4ecb1aafc11518f34da944ee244a5b&itemIGO=oecd&itemContentType=book

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Bulgaria*, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/1fe2940d-en/index.html?itemId=/content/publication/1fe2940d-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Canada*, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/16e4abc0-en/index.html?itemId=/content/publication/16e4abc0-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Chile*, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/79b39420-en/index.html?itemId=/content/publication/79b39420-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Denmark*, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/86f7b2d9-en/index.html?itemId=/content/publication/86f7b2d9-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: France*, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/289a0a17-en/index.html?itemId=/content/publication/289a0a17-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Hungary*, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd.org/economy/surveys/Hungary-2021-OECD-economic-survey-overview.pdf>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Iceland*, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c4edf686-en/index.html?itemId=/content/publication/c4edf686-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Indonesia*, Paris, OECD Publishing, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/fd7e6249-en/index.html?itemId=/content/publication/fd7e6249-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Italy*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/07d8b9cd-en/index.html?itemId=/content/publication/07d8b9cd-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Spain*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd.org/economy/surveys/Spain-2021-OECD-economic-survey-overview.pdf>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Sweden*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f61d0a54-en/index.html?itemId=/content/publication/f61d0a54-en>

OECD (2021) *OECD Economic Surveys: Turkey*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd.org/economy/surveys/TURKEY-2021-OECD-economic-survey-overview.pdf>

OECD (2021) The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis and recovery across levels of government, Tackling Coronavirus (COVID-19) Contributing to a Global Effort [Online] Available from: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=1095_1095253-immmbk05xb7&title=The-territorial-impact-of-COVID-19-Managing-the-crisis-and-recovery-across-levels-of-government [Accessed: 26 May 2022]

OECD (2022) *OECD Economic Surveys: Colombia*, Paris, OECD Publishing,
https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-colombia-2022_04bf9377-en

OECD (2022) *OECD Economic Surveys: Romania*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e2174606-en/index.html?itemId=/content/publication/e2174606-en>

OECD (2022) *OECD Economic Surveys: Switzerland*, Paris, OECD Publishing,
<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/1fde6924-en/index.html?itemId=/content/publication/1fde6924-en>

OECD (2022) OECD Unemployment Rates News Release,
<https://www.oecd.org/sdd/labour-stats/unemployment-rates-oecd-01-2022.pdf>

Politico (2020) Rampant Lies, Fake Cures and Not Enough Beds: What the Spanish Flu Debacle Can Teach Us About Coronavirus [Online] Available from: <https://www.politico.com/news/magazine/2020/03/17/spanish-flu-lessons-coronavirus-133888> [Accessed: 6 December 2021]

Schmitt, C. (1922) *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, εκδ. Duncker & Humblot, Βερολίνο 1985 [Μτφρ. Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας, Μετάφραση-σημειώσεις-επιλεγόμενα: Παναγιώτης Κονδύλης, εκδ. Λεβιάθαν, Αθήνα 1994]

Shah S.M.A. et al. (2021) «Prevalence, Psychological Responses and Associated Correlates of Depression, Anxiety and Stress in a Global Population, During the Coronavirus Disease (COVID-19) Pandemic», *Community Mental Health Journal*, 57 (1), pp. 101–110, <https://doi.org/10.1007/s10597-020-00728-y>

Smithsonian Magazine (2017) How the Horrific 1918 Flu Spread Across America [Online] Available from: <https://www.smithsonianmag.com/history/journal-plague-year-180965222/> [Accessed: 7 December 2021]

Social Welfare History Project (2011) Stock Market Crash of October 1929. Social Welfare History Project [Online] Available from: <https://socialwelfare.library.vcu.edu/eras/great-depression/beginning-of-great-depression-stock-market-crash-of-october-1929/> [Accessed: 3 December 2021]

Stojanov, D. (2009) Keynes and economic crisis: some reconsiderations, *Zb. rad. Ekon. fak. Rij.*, 2009, vol. 27, sv. 2, 293-310

The Conversation (2020) 10 misconceptions about the 1918 flu, the 'greatest pandemic in history' [Online] Available from: <https://theconversation.com/10-misconceptions-about-the-1918-flu-the-greatest-pandemic-in-history-133994> [Accessed: 7 December 2021]

The Conversation (2020) Compare the flu pandemic of 1918 and COVID-19 with caution – the past is not a prediction [Online] Available from: <https://theconversation.com/compare-the-flu-pandemic-of-1918-and-covid-19-with-caution-the-past-is-not-a-prediction-138895> [Accessed: 7 December 2021]

The Conversation (2021) Collateralised loan obligations: why these obscure products could cause the next global financial crisis [Online] Available from: <https://theconversation.com/collateralised-loan-obligations-why-these-obscure-products-could-cause-the-next-global-financial-crisis-166779> [Accessed: 17 January 2022]

The Washington Post (2019) Five myths about Chernobyl [Online] Available from: https://www.washingtonpost.com/outlook/five-myths/five-myths-about-chernobyl/2019/07/05/34eb2506-9214-11e9-aadb-74e6b2b46f6a_story.html [Accessed: 11 January 2022]

The White House (2021) Why the pandemic has disrupted supply chains [Online] Available from: <https://www.whitehouse.gov/cea/written-materials/2021/06/17/why-the-pandemic-has-disrupted-supply-chains/> [Accessed: 14 April 2022]

Upadhyay, R., Sweta, Singh, B. and Singh, U. (2020) “Psychological impact of quarantine period on asymptomatic individuals with COVID-19”, *Social Sciences & Humanities Open*, 2 (1), pp. 100061, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7474906/pdf/main.pdf>

Usher, K., Bhullar, N. and Jackson, D. (2020) «Life in the pandemic: Social isolation and mental health», *Journal of Clinical Nursing*, 29 (15-16), pp. 2756-2757, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jocn.15290>

V. O. Sushko, O. O. Kolosynska, O. M. Tatarenko, G. A. Nezgovorova, Zh. M. Berestjana, S. I. Ustinov, D. D. Hapeyenko (2018) PROBLEMS OF MEDICAL EXPERTISE FOR DISEASES THAT BRING TO DISABILITY AND DEATH AS A RESULT OF RADIATION EXPOSURE INFLUENCE IN CONDITIONS OF THE CHERNOBYL CATASTROPHE IN REMOTE POSTACCIDENTAL PERIOD, *Problems of radiation medicine and radiobiology*, 23, pp. 471 - 480

Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C., Ho, R. (2020) “Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic among the General Population in China”, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (5), pp.1729, <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/5/1729/htm>